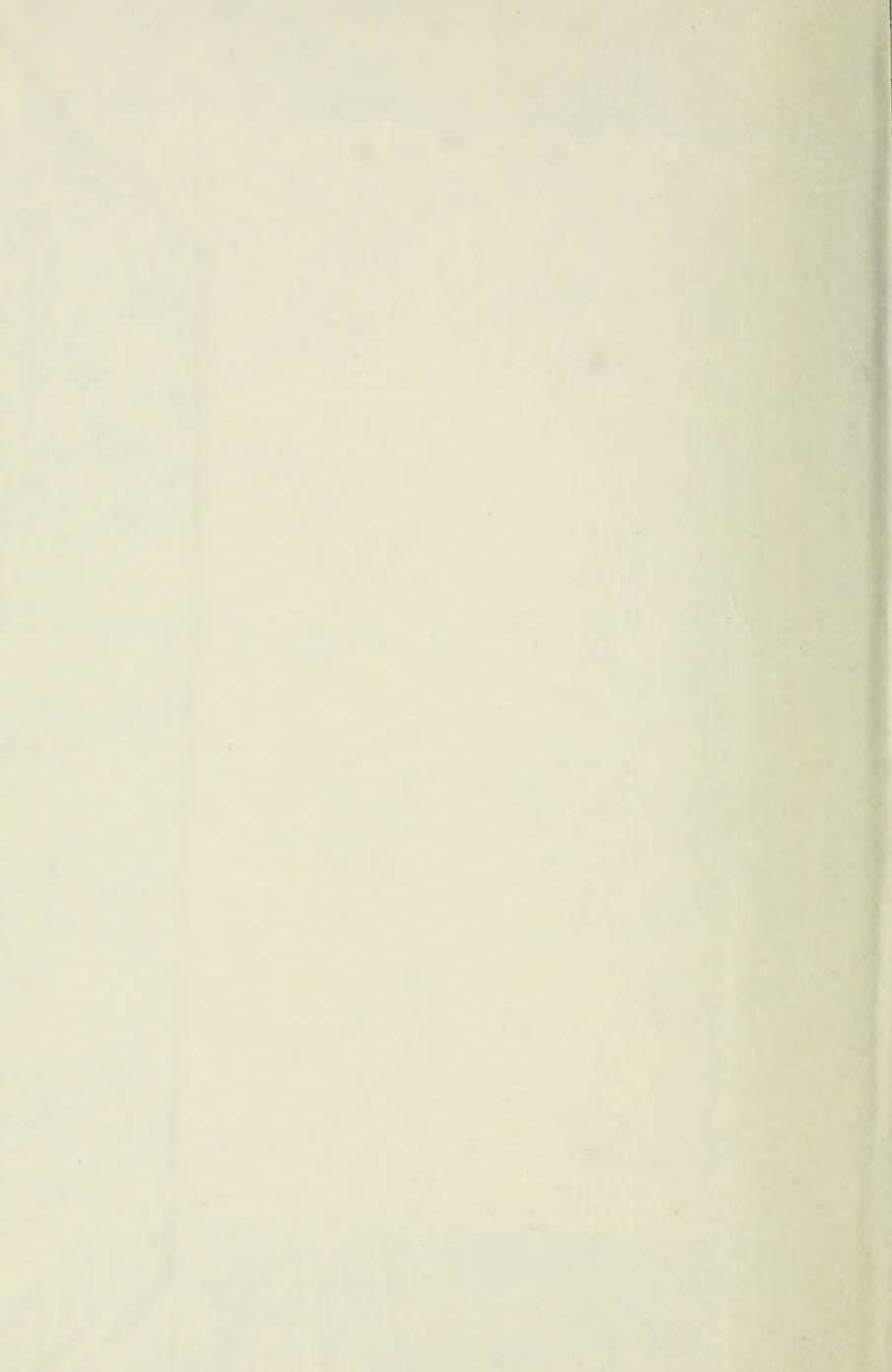

3 1761 06979119 2

BP
605
C47S35

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

86

CHRISTOSOPHIE.

CHRISTOSOPHIE

DE EEREDIENST VAN DE TAAL

DOOR Dr. M. H. J. SCHOENMAEKERS

SCHRIJVER VAN „HET GELOOF VAN DEN NIEUWEN MENSCH”

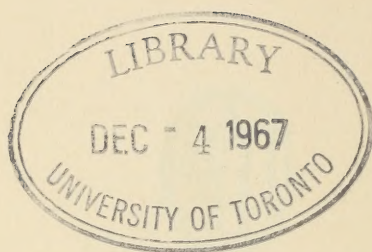

UITGEGEVEN BIJ MEULENHOFF & Co TE
- AMSTERDAM IN HET JAAR MCMXI -

BP

605

C47S35

Ik schrijf deze bladzijden uit innigen eerbied voor het Woord.

Uit onnaspeurbare zegging der ééne Scheppingsmacht is het Woord tot ons gekomen. Geen aparte individuën hebben het Woord „gemaakt.” Het is geboren uit de oorspronkelijke ontroering des Heelals en, als het leeft, leeft het geen ander leven, dan het leven der ééne ontroering.

Wie zonder nieuwsgierigen, gemaakten speurzin naar de zegging luistert van het Woord, luistert naar de ééne Scheppingsmacht zelve en wordt schepper, wetende geen ander leven te leven dan het Eéne, het Oorspronkelijke.

Maar wie speurzinnig-oneerbiedig beteekenissen aan het Woord „maakt” is verlaten van het Woord en zijn vloek zal heeten: pratende onvruchtbaarheid.

EERSTE HOOFDSTUK

OVER DEN NAAM „CHRISTOSOPHIE”.

I. WAT IS EEN NAAM?

Lang heb ik gezocht naar den naam voor deze opstellen. Een „naam” zeg ik, niet een „titel”. Een „titel” is een woord, waardoor het eene werk van het andere onderscheiden wordt zonder meer, een „titel” moet een werk „aanduiden”, meer heeft hij niet te doen. Dit aanduiden kan bescheiden zijn, het kan ook opdringerig wezen. In 't laatste geval kan een titel „trekken”. Maar hoe doeltreffend een titel ook „trekt”, hij blijft slechts opdringerig aanduiden — een titel is nog geen „naam”.

Een naam zocht ik. Wat is een naam?

Een naam, in strikte beteekenis, is een woord dat niet alleen „aanduidt”, maar het wezen uitzegt van het begrip, dat 't benoemt. Een naam is een woord, dat niet alleen den buitenkant van een ding aanwijst, maar blijkt geeft geboren te zijn uit de kennis van 't hart-zelf van 't benoemde wezen. En is 't benoemde wezen een levensziening, dan moet de naam een parool zijn, om zich

zamelend menschenzielen, die de benoemde levensziening dragen in hart en in geest.

Een naam zocht ik voor de levensziening, die ik in deze bladzijden neerleggen zal. Na lang dralen noemde ik die levensziening: Christosophie.

Ik moet u vertellen, waarom ik draalde bij het kiezen van dien naam. Als ge dit vervelend vindt, moet ge mij niet lezen. Want dan beseft gij niet de belangrijkheid van een juist woord, zeker niet van een juisten naam, en dan schrijf ik niet voor u.

Twee redenen deden mij talmen, den naam „Christosophie” te aanvaarden. Ik zal ze u achtereenvolgens zeggen en verklaren in de twee volgende opstellen.

II. EENVOUDIGE WAARHEIDSKENNIS.

De naam „Christosophie” leek me eerst te weidsch, te plechtig. Die naam kan sommigen doen verwachten, dat ik ga schrijven over ingewikkelde geleerdheid, met lange redeneeringen. Tegen die verwachting moet ik van meet af waarschuwen. De levensziening, die ik „Christosophie” noem, is zeer eenvoudig. Zij eischt van hen, die haar kennen willen, niet veel boeken-wetenschap of schoolsche vorming. Zij eischt alleen een open geest, die de waarheid aanvaardt om der waarheid wille, een open hart, dat de schoonheid liefheeft om de schoonheid alleen, een open gemoed, dat de waarheid mooi vindt en de schoonheid waar.

Daarmee is volstrekt niet gezegd, dat de Christosophie gemakkelijk is.

Gemakkelijk en eenvoudig is op lange na niet hetzelfde. De Christosophie is inderdaad voor onze beschaafde menschen van dezen tijd, zeer moeilijk, omdat 't ons zoo héél moeilijk valt, eenvoudig-open

te zijn. De eenvoud is een adel des geestes en een adel des harten, wiens leven tegengehouden wordt door onze ordinaire nieuwsgierigheid, die we „wetenschappelijkheid” noemden. Geleerden en ongeleerden, wij hebben allen gestaan onder den invloed van den tijdgeest, die de veelweterige „wetenschappelijkheid” prees als iets heel voornaams, terwijl ze niets anders is dan laag-bij-de-grondsche uitpluizerij. „Empirie” hebben de geleerden genoemd het zorgvuldig bekijken en ijverig registreeren van details — maar het wezen der dingen zagen ze niet, omdat voor het zien van het wezen der dingen iets anders noodig is dan zorgvuldigheid en vlijt. Dààrtoe is de adel des eenvouds noodig, en dien adel hadden zij niet. En de ongeleerden hebben tegen de empirische snuffelaars opgezien, omdat de schittering van details hen verwarde, gelijk de schittering van een opgedirkte deerne den argeloozen jongen man het hoofd verliezen doet Zoo ziet de verdwaasde jongen de vrouw niet meer — zoo ziet de empirisch-verwarde mensch geen waarheid meer.

Maar, kent de empirische wetenschap, het zorgvuldig bekijken en vlijtig registreeren van details, dan geen waarheid?

Neen. Niet omdat haar resultaten onbevredigend zijn,

maar omdat haar methode, haar zoeken, niet het scheppen is der Waarheid zelve.

Laten we even blijven bij het voorbeeld van die deerne. Om zoo rechtvaardig mogelijk te zijn, zullen we nu echter aannemen, dat de jonge man niet het hoofd verliest. Hij ziet haar zijden japon, haar diamanten, haar armbanden, en hier en daar een beetje gepoederd vleesch, dat meer doet raden dan zien. Ik wil aannemen, dat hij zorgvuldig kijkt met scherpe oogen. Hij ziet, dat de japon van heusche zijde is en dat de diamanten echt zijn. De beetjes gepoederd vleesch ziet hij ook — ik wil aannemen, dat hij exact ziet — de poeder er bij. Ziet hij nu „waarheid”? Ziet hij de vrouw, die daar voor hem staat? Neen — en zóó ziet de empirische wetenschap, héél zorgvuldig, héél scherp — maar niet wààr.

Nu weet ik wel, dat het empirisch weten gewoonlijk niet bij empirisch weten blijft. De wetenschappelijke mensch zal gewoonlijk trachten alle detaillingen die hij constateerde, te ordenen, ze samen te vatten onder één wet of verschijnsel. Die wet of dat verschijnsel heet dan „hypothese”, d.i. veronderstelling. De wetenschappelijke mensch houdt die veronderstelling zoolang vast, totdat een goed geconstateerd feit met haar in

tegenspraak blijkt te zijn. Dan laat hij zijn „hypothese” los en zoekt een andere. Dat heet „philosopheeren”. Veronderstel nu het gunstigste geval, dat n.l. die hypothese niet in strijd is met de waarheid. Is zij dan waarheid?

Neen. — We blijven bij 't zelfde voorbeeld. De jonge man stelt zich niet tevreden met 't zorgvuldig bekijken van japon, armbanden, diamanten en gepoederde beetjes vleesch. Hij vat al die details samen en geeft zijn éenen indruk weer. Hij zegt nu: „mooi” of „leelijk” of „opgedirkt” enz. Ziet hij nu „waarheid”? Och kom, de levende werkelijkheid, die voor hem staat, de vrouw, heeft hij immers nòg niet gezien! — En toch, zóó ziet de wetenschappelijke mensch, die goed geconstateerde feiten en feitjes, onder één wet of verschijnsel samenvat zonder door die verschijnselen heen te zien.

Soms verbeelden wij ons wel, dat de wetenschappelijke mensch door die verschijnselen heen ziet, omdat hij ze ontleeft. De grovere ontleding heet de „physieke”, de fijnere heet de „chemische”. In die ontleding heeft de wetenschap het inderdaad zeer ver gebracht. Zij heeft de stof ontleed tot moleculen, de moleculen tot atomen, en ten slotte waren de atomen

zelfs nog ontleedbaar. Maar mogen we zeggen, dat de mensch verschijnselen doorziet als hij ze ontleedt?

Komaan, jonge man, ontleed die deerne — haar diamanten, haar armbanden, haar japon, haar zèlf, ja, haar zelf óók. Neem uw ontleedmesje . . . neen, je hoeft haar niet veel pijn te doen . . . een klein sneedje maar in haar oor, onderaan, dat doet niet veel pijn. Een druppel bloed — dat is toch zeker iets van haar zelf. Bekijk 't onder 't microscoop. Meent ge zóó te kunnen kijken door die verschijning heen? Meent ge zoo te kunnen doorzien de realiteit, die daar voor u staat, die vrouw? Geen denken aan, in 't „gewone” leven zult ge zoo argeloos niet zijn. Maar zoo argeloos zijn dikwijls wèl meesters en doktoren en professoren, die zoo zorgvuldig ontleden . . . in hun kamer, buiten het leven.

Wij zullen liever in het leven blijven, om levende waarheid te zien. Ge weet, wat 'n jongeman wel eens overkomt, als hij een deerne ziet. Hij wordt verliefd — hoog of laag, 't doet er nu niet toe — en zij wordt verliefd — hoog of laag, 't doet er nu niet toe. Maar we blijven in het leven, nietwaar? . . . Zóó gebeurt het dan wel eens: de verliefde jongeman en de verliefde deerne ontmoeten elkaar, niet ontleed, maar ont-

kleed. Nu mag hij zeggen, taalkundig juist en reëel waar: Ik heb haar gekend, die vrouw. Maar ik verzeker u, dat 't experiment haar heel erg pijn heeft gedaan, 't heeft haar gesneden dieper dan een ontleedmes snijden kan, haar ziel en haar geest en haar vleesch hebben gesidderd onder hevige lie'desmartten — en hèm heeft 't ook pijn gedaan, dat hij t uitgekreten heeft in de eenzaamheid. En 't was toch maar een héél eenvoudig iets! Zoo waar is 't, dat de eenvoud niet „gemakkelijk” is.

Ik zeide u daar, dat de vrouw zich ontkleedde, en ik moet u nog even doen opmerken, dat 't volstrekt niet onverschillig is, hoe ze zich ontkleedde. Ze ontkleedde zich, omdat ze liefhad. Ze had zich ook kunnen ontkleeden omdat ze onderzocht moest worden door een dokter, wat niet hetzelfde geweest zou zijn. Dat is eigenlijk heel eenvoudig, maar ook alweer niet zoo heel gemakkelijk. Een vrouw, die zich uit liefde ontkleed heeft, is naakt. Een vrouw die zich ontkleed heeft, niet uit liefde, is maar bloot. En dat is niet hetzelfde, bloot of naakt.

Ik ben ondeugend blij, dat ik dit zoo geheel te pas zeggen kan in 't begin van mijn werk. Menschen, die de naaktheid „slecht” vinden, zullen nu — als 't hun

méénens is met hun afschuw voor naaktheid — mijn werk niet lezen. En dat is heel goed. Want naaktheid en waarheid is een en hetzelfde. Ik schrijf niet voor hen, die dit niet doorweten en doorvoelen durven, heel en al.

„Bloot” is een ding als ’t alleen is, niet verbonden dus met dingen, die er, strikt genomen, niet bij hooren. Zoo zegt men in goed Nederlandsch van iemand, die alleen uit nieuwsgierigheid iets doet, dat hij handelt uit „bloote” nieuwsgierigheid. Zoo zegt men in goed Nederlandsch ook, dat een vrouw bloot is, geheel of ten deele, als ze, geheel of ten deele, niet verbonden is met dingen, die strikt genomen niet bij haar hooren. Daar nu de kleeren, strikt genomen, niet bij de vrouw als zoodanig hooren, daar m.a.w. de kleeren niet de vrouw zijn, noemt men een vrouw in goed Nederlandsch „bloot” in zooverre ze ontdaan is van haar kleeren.

Maar „naakt” beteekent méér dan: ontdaan van kleeren. „Naakt” is alles en dat alleen, wat zichtbaar is geheel en al in ééne zichtbaarheid. De „naakte waarheid” is de waarheid, die zichtbaar is geheel en al, die zich zien laat zooals ze is. Als bv. een vrouw zich uit liefde, uit hooge of lage liefde, in ieder geval uit geheel innerlijken aandrang ontkleedt, dan

wordt zij naakt, omdat zij zich dan toont in heel haar wezen. Dan is haar vleesch niet als een kleed, dat om haar ziel heenhangt, dan is haar vleesch de doorschijnende uitbeelding van haar ziel. Dan is zij geheel zichtbaar van haar innigste innigheid tot haar uiterste huidoppervlakte. Dan is haar innigste innigheid en haar uiterste huidoppervlakte één wezen. En de man, die haar dan ziet, ziet een vrouw, een waarheid. Hij ziet eenvoudig — maar uit moeilijken arbeid werd zijn eenvoud geboren, en wie eenmaal leven durfde zal weten, dat 't hem pijn heeft gedaan, hem en haar.

Zóó leert ons het Leven, Levenswaarheid te kennen:

Zorgvuldigheid en vlijt alleen baten niet. Begin met lief te hebben, wat ge kennen wilt in waarheid. En dan: ontleed niet, maar zorg, dat wat ge kennen wilt, zich uit liefde ontkleedt, zoodat 't vóór u staat, doorzichtig naakt. Zoo alleen wordt uw zien tot „inzicht”. Alle andere zien is maar „inzage”. 't Is eenvoudig, maar moeilijk en . . . 't doet pijn.

O Wijsheid der oude Grieken, die voor „waarheid” en „naaktheid” één woord hadden: „Aletheia!”

Menschen, die gaarne voor „geestelijk” doorgaan

zullen zich geroepen voelen hier te waarschuwen voor de gevaren der „zinnelijkheid”. Zij zullen den „geest” prijzen, die zich boven de zinnelijkheid verheft en de listigste ontleding bepleiten, die er bestaat: de kunstmatige scheiding van geest en zinnelijkheid.

Die natuurschennende scheiding is wel goed te praten, vooral door véél te praten, zoodat ieder, die eerbied heeft voor het woord, uit louter droefenis over zooveel woordverkrachting, de verzoeking haast niet weerstaan kan, te zwijgen.

Die scheiding is wel goed te praten in een wereld van ontwaarden en gevangenen zij, die nijdige, vervolgt allen, die niet ontaard zijn en niet gevangen, en geeft complimentjes aan die mee vervolgen.

Maar dit is zeker: de eigen natuur der „geestelijke” menschen klaagt hen voortdurend aan en noemt hen huichelaars. Hoe goed heeft Nietzsche 't hun gezegd in naam van hun eigen gemoed: „Ook gij hebt de Aarde lief en het aardsche. — Maar schaamte is in uw liefde en een slecht geweten”.

Er is zinnelijkheid en zinnelijkheid, „geestelijke” menschen. De muziek van Beethoven is ook „maar” klank, „maar” zinnelijkheid. Is uw geestelijkheid nobeler, dan de zinnelijke scheppingen van Beethoven? Als

de mooie zinnelijkheid u niet beschoren is, vraagt dan een aalmoes aan hen die beter bedeeld zijn, b.v. aan Beethoven; dat zal u heusch niet vernederen, integendeel. Maar huichelt niet in veel gepraat, dat ge best buiten de zinnelijkheid kunt. Dat maakt u ongelukkig, en uw zinnelijkheid wordt er heel leelijk van.

III. NAAKTE DAAD.

En de tweede reden, waarom ik talmde den naam „Christosophie” te kiezen, is deze: ik was bang verdacht te worden van wat algemeen geldt als „christelijke moraal”.

Neen, ik zal nu niet strijden over de „echte” christelijkheid. Laten theologen en kerkelingen zich daar moe over maken. Laten zij elkaar verketteren of overtroeven met trouw aan christelijke leer of christelijken geest. Eén ding leert ons het Leven met zekerheid: zij, die de christelijke moraal zeggen te huldigen, in hoe engen of ruimen zin ook, hebben dit ééne gemeen: dat zij niet gelooven aan de zegnende kracht der naakte Waarheid alleen. Wel heeft een enkele stem onder de „christenen” gezegd: zondig sterk, geloof sterker — maar die stem heeft tot dooven gesproken. De concrete christelijke moraal zooals zij altijd bestaan heeft en nog bestaat, zooals zij preekt onder hen die zich christenen noemen en

zooals zij doorpreekt onder de leuze „humaniteit”, belijdt in het leven niet, dat het geloof, het huldigen van naakte waarheid in geest en in hart, alles is ter zaligheid, en de uiterlijke „werken” ter zaligheid niets.

„De Waarheid”, zegt men, „best! — Maar de Waarheid moet toch ook iets doen! Daden in de vuisten! De Waarheid moet zich toonen in werken!”

Nu geef ik onmiddellijk toe, dat de Waarheid iets moet doen. Juister zou ik zeggen: Het wezen der waarheid is Leven; en hoe zou Leven leven zonder daad?

Maar om goed te spreken over daden, moet ik eerst een daad kunnen zien. En dat kunnen zij niet, die zich zoo druk maken over daden. Hoe zie ik een daad? m. a. w.: Hoe gebeurt het, dat ik de naakte Waarheid van een daad aanschouw?

Gij kent de geschiedenis van Cyrano de Bergerac, den dichter, die wel liederen zong heel stil in zijn miskende hart, die ook hooren mocht dat zijn geliefde die zangen bewonderde, maar wien 't niet gegeven werd haar zijn dichterdadens te laten zien als zijn eigen zielekinderen. Cyrano was een zeer onpractisch mensch. Hij wierp een beurs met goud zoo-maar weg om slechte

verzen van een verwaanden kwast te „betalen” — want slechte verzen verdienen niet beter dan „betaald” te worden. En toen hem zijn domheid verweten werd bleef hij met hoogen trots zijn onpractische daad goedkeuren. En weet ge wat hij zeide? „Wat een gebaar!” Hij zag zijn daad alleen als een gebaar en dat gebaar vond hij mooi, zijn gebaar, zijn daad vond hij goed. Cyrano was een wijs mensch. Hij had de gave, menschen-daden te zien, in al haar naaktheid.

De Christenheid is heel wat practischer dan Cyrano. Om de daad als gebaar bekommert zij zich al heel weinig. Zij ziet alleen „werken” en noemt ze goed of kwaad al naar gelang zij door wetten of zeden worden goed- of afgekeurd. De fatsoenlijke humaniteit oordeelt ook wel naar het „nut” der daden. Maar het gebaar — een dwaas, die oordeelt naar ’t gebaar.

Zulk een dwaas ben ik, en ik heb reden voor mijn dwaasheid.

Misschien onderbreekt ge mij hier en zegt, dat ik te veel over mijzelfen spreek. Voor ik verder ga, zal ik u even antwoorden. Niemand hoeft belang te stellen in de bizondere gebeurlijkheden van mijn engbegrensd individu, en daarmee zal ik u ook volstrekt niet lastig vallen. Maar diep in onze levenswerkelijkheid

zijn wij menschen toch één en juist over die diepste levenswerkelijkheid spreek ik. „Ik” beteekent dan: „wij allen in meer of mindere mate”. Wel kan ik over die diepste levenswerkelijkheid, dat geloofsleven, beter spreken dan menig ander en daarom doe ik 't. Ik doorweet, dat juist het overpeinzen van geloofsleven mij diep gelukkig en diep ongelukkig heeft gemaakt. Mijn smart- en geluksemoties heb ik ernstig en eerlijk gecontroleerd, ik vond wezenlijk dezelfde emoties in anderen weer, en daarom mag ik erover spreken tot menschen, die even ernstig en eerlijk willen luisteren als ik spreek. Ik vraag u niet, mij gelijk te geven. Ik vraag u alleen, in u na te gaan, of gij niet inwezen-hetzelfde beleefd heb als ik. Dat is heel eenvoudig, maar alweer niet gemakkelijk en — 't doet pijn. De Mensch lijdt zoo hevig in alle menschen en juist de Mensch wil spreken tot uw geest en uw hart, tot mijn geest en mijn hart.

En nu: de daad als gebaar. Waarom durf ik beweren, dat ik dan eerst een daad heelemaal zie en eerst dan beoordeelen mag, als ik haar zie als gebaar?

Ik heb vele menschen gekend, die door de wereld als „goede” menschen werden beschouwd. Ze deden niets, wat niet „mocht”. Ze waren zeer fatsoenlijk. Ze

waren zelfs liefdadig. Armen hadden ze gespijsd, bedroefden getroost, zieken verzorgd en gevangenen bezocht. En toch, als ik die menschen overpeinsde in stille eenzaamheid, en, gebogen over mijn ziel, mij afvroeg of ik hun daden goed vond, dan fluisterde het heel duidelijk en beslist in mij: neen, hun daden zijn tóch niet goed. En als ik dan weer vroeg: waaróm niet? dan moest ik bekennen, dat iets in hun gebaar mij afstiet. Ik bedoel natuurlijk niet alleen hun handgebaar, maar 't gebaar van heel hun wezen, den blik van hun oogen, den trek van hun mond, den klank van hun stem. En als ik dan diezelfde menschen weer zag in hun werken van goedheid en barmhartigheid, moest ik mijzelfen meer en meer bekennen: ik heb juist gezien, die menschen zijn niet goed, hun gebáár is slecht Is u niet juist hetzelfde overkomen?

Ik heb ook vele menschen gekend, die door de wereld als „slechte” menschen werden beschouwd, dieven, meenedigen, echtbrekers. En toch, na ernstig en eerlijk zien moest ik bekennen: die menschen zijn niet slecht, hun gebáár is goed Is u niet juist hetzelfde gebeurd?

Een gebaar — wat is een gebaar?

Ik zal trachten het te zeggen, en ik hoop zoo hartelijk, dat ik het waar en juist en duidelijk zal zeggen.

We weten al, dat we, om de waarheid der dingen te kennen, ze niet „ontleed”, maar „ontkleed” moeten zien, en wel uit liefde ontkleed. Dat geldt ook voor menschelijke daden.

De daden der menschen zijn gewoonlijk evengoed gekleed als hunne lichamen.

Het „nut” van een daad is niet de daad zelve maar een kleed, dat er om heen hangt.

Het „succes” van een daad is niet de daad zelve, maar een kleed, dat er om heen hangt.

Het al of niet „geoorloofde” van een daad is niet de daad zelve, maar een kleed, dat er om heen hangt.

Zoo hangen vele kleederen om de daden der menschen en beletten ons de daden-zelve te zien. Nu zijn er velen, die dit wel weten en daaruit de conclusie trekken: ruk dan de kleeren van de daden der menschen af, dan zult gij hun daden zien zooals ze werkelijk zijn. En met logische redeneeringen bewijzen ze dan de onechtheid van „nut” en „succes” en „conventie” en wat dies meer zij, en zij houden heftige redevoeringen tegen de gekleede menschedaden. Maar zóó lukt 't hun niet, naakte menschedaden te zien en

te laten zien aan anderen. Zoo zien ze slechts „bloote” daden. Zij gelijken op een man, die een vrouw met geweld de kleeren van 't lichaam rukt en dan waant een naakte vrouw te zien.

Neen, zorg, dat de daden der menschen zich uit liefde voor u ontkleeden, dan eerst ziet gij ze zooals ze zijn in naakte waarheid. Dit is niet gemakkelijk, maar gelukkig wèl eenvoudig. Begin met de menschen lief te hebben, breed en diep; bemin den Mensch in ieder mensch, dan toonen de daden der menschen zich vanzelf aan u door hun nuttigheid en succes en conventie, door àl hun kleeren heen. Want groot is de drang van 't menschenhart, zich te toonen zooals het is, en bitter lijden de menschen eronder, dat ze zich zoo moeilijk toonen kùnnen, dat ze zoo weinig gekend worden. Ondanks zichzelf verlangen de menschen hun daden te ontsluiëren — ze zijn er wèl bang voor, omdat 't in onze wereld zoo pijnlijk onpractisch is, maar ze móeten 't verlangen en daarom is er niets anders noodig om hun naakte daden te zien, dan een liefdevol oog.

Als gij werkelijk kunt zien met liefdevol oog, zult gij weten, wat het gebaar der menschendaden is; het zal zich toonen aan u, het zal spreken tot u, het zal

lachen of weenen voor u, door alle succes en nuttigheid en conventie heen.

Het gebaar der menschendaad is haar naakte zelf, uit onweerstaanbare natuurdrang ontdaan van alle gekleedheid.

Het gebaar der menschendaad is haar woord, sprekend zoo-maar, omdat het spreken moét.

Het gebaar der goede menschendaad is haar lach, haar gouden lach van stil geluk.

Het gebaar der slechte menschendaad is haar weenen, haar harteroerend weenen van heimwee naar goed-zijn.

Maar meen niet voorbarig, dat gij zien kunt met liefdevol oog: 't is zoo eenvoudig, maar toch ook zoo moeilijk, en 't doet zoo'n pijn.

Dit zij u ten teeken, dat uw zien waarlijk het zien der liefde is:

Als gij duidelijk onderscheidend goede en slechte daden ziet, maar even kalm-eerlijk de slechte daden als noodlottig gebeuren aanvaardt als de goede — zoo zijt ge de slechte daden dankbaar, dat zij u worden een „toetssteen voor eigen echtheid". Als gij goede daden niet meer prijst en slechte daden niet meer laakt, maar goed noemt wat goed is en slecht

wat slecht is, uit kracht van zien niet grievend wat gij oordeelen moet, (want slechte daden, naakt gezien, schreien zoo bitter om eigen slechtheid) dan weent ge met de slechte daden mee en weet uw zien als 't waarlijk zien der liefde.

En dan — terwijl christenen en humanen de goede daden prijzen en de slechte straffend laken, gelooft gij aan de naakte Waarheid in u: dat zij geen lof en blaam van noode heeft, maar zonder vreemde hulp het best volbrengt haar eigen Daad: de menschen elkaar te leeren zien, goed zien. En is goed zien niet goed doen?

Ik sprak u eenige bladzijden geleden over het belang van een juisten naam. Zie nu, dat ons Nederlandsch woord „gebaar” een wonderlijk juiste naam is voor „naakte daad”. Gebaar hangt samen met baren. Het gebaar is de handeling van baren. De naakte daad, de daad in haar wezenlijke waarheid, is de daad zooals zij geboren wordt, geboren van binnen-uit den mensch zelven, meedragend zijn eigen aard — maar niet zooals ze van buiten gemaakt wordt door succes, conventie of nuttigheid of wat ook.

Daden in de vuisten? Best! Maar vergeet niet, dat

dad en geboren worden en goed zijn of slecht van geboorte af.

Heel het menschenlichaam is een gebaar, voor wie 't vermag te zien in kuische naaktheid. En alleen die kleeren schenden de lichaamsnaaktheid niet, die gedragen worden als een gebaar — niet hangende om het lichaam heen als vreemde, doode dingen, maar horende bij het lichaam, „drapeerende” het lichaam, levend plooigbaar van het lichaam-zelf. Die naaktheid van lichaam met edele lichaamskleeren is hooger naaktheid dan naaktheid van het vleesch alleen. Met zulke kleeren is het lichaam beschermd en getooid — niet „gekleed”.

Een volk dat zulke kleeren draagt is kuisch en waar. Veredeling onzer lichaamskleedij zou de Waarheid beter dienen dan alle zgn. „Nacktcultur”.

IV. WAT „CHRISTOSOPHIE” BETEEKENT.

Waarom dan noem ik mijn levensziening „Christosophie”?

Ik geloof

Maar eerst moet ik zeggen, wat ik, in dit verband, onder „geloof” versta.

Dat geloof is niet een vaag vermoeden, maar een stellig inzien.

Dat geloof is niet gegrond op de uitspraken van een of anderen bijbel, maar geworteld in onzen persoonlijkheid op direct-zichtbare natuur.

Dat geloof wordt ons niet gesuggereerd door een of ander propagandist. Wee ons, als 't zoo was! Want wie geeft ons de zekerheid, dat een propagandist ons niet, bewust of onbewust, iets van de naakte Waarheid bedekt?

Dat geloof groeit door smarten en vreugden heen in onze ziel en onzen geest, ons vleesch en ons bloed

even noodlottig en even eenvoudig als iedere levende vrucht aan iederen levenden boom.

Dat geloof vreest niet de controle der wetenschap, maar ziet dieper dan de wetenschap ooit hopen mag.

Dat geloof is niet de gevolgtrekking van een rede-neering, maar een onmiddellijk, bezonnen zien. Daarom heet het: sophia, wijsheid.

Is er een bewijs voor dat geloof?

Veel meer dan een „bewijs”. Als wij zóó gelooven, weten wij de naaktheid van ons zien en naaktheid is waarheid. Als wij zóó gelooven, weten wij de naaktheid van wat we zien en naaktheid is waarheid.

Naakte zien van naakte zichtbaarheid, bewust van beider pure naaktheid, dat is geloof, dat is sophia.

Dat geloof is in hoogste mate persoonlijk, omdat het levende waarheid is. Dat geloof is ook in hoogste mate „sociaal”, mededeelzaam, omdat het levende waarheid is. Zijn mededeelzaamheid eischt alleen, maar in volle strengheid, den eisch der Waarheid: spreek doorzichtig-oprecht tot doorzichtig-oprechte luisteraars.

„Christosophie” zeide ik.

Ik sprak u al van „den Mensch in ieder mensch”.

Welnu, ik geloof aan het bestaan, het levende zijn, de ziel-lichamelijke, machtige werkelijkheid van den

éénen Almensch in ieder menschelijk individu, den éénen Almensch, zichtbaar altijd, zichtbaar overal, en doende zijn wonderdaad in allen, die in Hem gelooven.

Die ééne Mensch is niet een vage, ethische afgetrokkenheid, waarvan moderne christenen en humanen spreken, geen onzichtbare geest of alleen in redeneerend verstand bestaانبare menschelijke natuur, geen onbestemd gevoel van menschlievendheid en weldadigheid. Die Mensch is een Persoon, grootmachtig en grootwaar.

Die ééne Mensch is ook niet een „historische” Jezus, die leefde zoolang geleden zichtbaar, maar nu alleen „geestelijk” te kennen, veraf blijvend in hoogen, verren hemel.

Neen, die Mensch leeft in-op de aarde, even werkelijk als Hij leefde twintig eeuwen, veertig eeuwen her, nu nóg zichtbaar voor alle zienden, zegenend in realistische waarneembaarheid allen, die in Hem gelooven.

Een aardsch Mensch is die Mensch. En als velen Hem niet zien, dan komt dat niet doordat zij geen belang stellen in een onzienlijken hemel, maar doordat ze de Aarde niet zien kunnen, zien met heel hun zijn, met oog en geest en hart. Vertroebeld zijn hun oogen, en daarom smalen ze op de Aarde en versieren hun geile vertroebeling met geestelijke woorden.

Leer zien met doorzichtige oogen, leer met heel uw zijn de Aarde zien, dan ziet ge Hem ook, den éénen Mensch in ieder mensch, den éénen Christus.

't Is wèl eenvoudig, maar niet gemakkelijk, zóó de Aarde te zien.

De Aarde, zeg ik, de Aarde-zelf, niet afgerukte Aarde-deelen, bv. bloemen, die ge van haar afgesneden hebt en neergezet in een sierlijk vaasje op tafel, of menschen, die zich van haar vervreemdden en on-aardsch-leelijk denken en praten over zaken en succes en hemelsche geestelijkheid.

Neen, de Aarde-zelf mèt haar eigen bloemen, haar eigen menschen, haar eigen licht, haar eigen wazige luchten en bedwelmende geuren, haar eigen glinster-vlietend water, haar eigen warme vruchtbaarheid.

De Christen zegt: Lees eerst den bijbel, hij zal u den Christus toonen.

De Roomsche zegt: Hoor eerst de Kerk, zij zal u den Christus leeren.

Maar zoo gelooft de Christosoof: Leer zien de Aarde-zelf, leer meeleven haar leven, en zij zal u ontdekken zichtbaar en voelbaar en machtig den éénen Christus. Lees de bijbels der Christenen en Indiërs en Mahomedanen, zoo ge wilt. Hoor, zoo ge wilt, wat alle

kerken u verkonden. Maar zie eerst de Aarde, die was en zichtbaar was vóór de bijbels werden geschreven, vóór de kerken werden gesticht. De Aarde heeft de oudste rechten.

Verwijder dan door strenge zelfcontrole en zelfopvoeding uit uw eigen mensch-zijn alles, wat uw zien omfloerst: succes, mogen en niet-mogen, conventie, àlles. Ik zeg niet: doe alsof dit alles niet bestaat. Neen, houd er rekening mede zoodra gij uit u zelven moèt gaan naar de liegende wereld, en doe dat terdege: zondig sterk. — Maar gelóóf sterker. Verwijder streng consequent uit uw eigen mensch-zijn alles wat uw zien omfloersen kan, verjaag het uit ál uw liefde, uit ál uw haat. Dan zult gij de Aarde zien in haar Waarheid. Want, gelukkig, de Aarde is nog niet gekleed. En dan zal u dit heerlijke gebeuren, wat mij gebeurde. op de naakte Aarde zal u groeten de naakte Mensch

Het zal u pijn doen — maar rustig en zeker zal uw leven wentelen van volle smart naar volle vreugde, van volle vreugde naar volle smart, zooals de Aarde draait van vollen dag naar vollen nacht, van vollen nacht naar vollen dag.

„Waarom gebruikt gij nog dat oude woord Christus?

Heeft dat woord niet veel verwarring gesticht en ware 't niet beter, het te vermijden ter wille van de duidelijkheid?"

Ik heb maar één antwoord: ik behoud het en huldig het als een „naam” ter wille van de Waarheid.

Duidelijkheid is nog niet Waarheid. Duidelijkheid is exactheid in 't weergeven van iets — maar dat „iets” kan wel een ding zijn, dat óm de Waarheid hangt, en die duidelijkheid is dan tevens oppervlakkigheid. O, hoe dikwijls roemen de menschen „duidelijk”, wat hopeloos oppervlakkig is. — Waarheid zeggen is duidelijk zeggen, niet een willekeurig iets, maar het wezen van iets.

Het woord „Christus” is tot ons gekomen als de naam van den God-Mensch.

Ik gelóóf in den God-Mensch. De naakte Aarde heeft mij laten zien dien éénen Mensch, die door zijn menschzijn-zelf persoonlijk één is met de ééne Scheppingskracht, levend in menschen en bloemen en luchten en wateren.

Ik gelóóf in den God-Mensch en ik „maak” geen naam voor Hem. Dan zou ik wanen en doen wanen een begrip te hebben uitgevonden, dat nog niet bestond. Ik geef slechts oorspronkelijke verdieping en

oorspronkelijke vernieuwing aan een begrip, dat zoo oud is als de geloovende menschheid. Daarom noem ik den God-Mensch met het woord, dat uit onna-speurbre bronnen tot ons vloeide. En het nieuwe in dit woord is: dat ik 't met weer-frisschen klank en frisch-moeilijk-eenvoudige duidelijkheid uitspreken kan als een „naam”.

Er is maar één naam ter zaligheid, een oude, weernieuwe naam: Christus.

En er is maar één weten ter zaligheid: het naakte zien van naakte zichtbaarheid, het geloof, de sophia.

Christosophie — twee oude woorden, één levende naam.

TER VERDUIDELIJING VAN DEN SAMENHANG.

De volgende hoofdstukken zijn geen „gevolgtrekkingen” uit het eerste. Ook niet een „bezien van het onderwerp van een andere zijde” of „uit een ander oogpunt”. Maar: verdiepingen en breeder uitbeeldingen van één en hetzelfde geloof. Wie hierin alleen „herhaling” ziet, weet niet wat mediteerend verdiepen en verbreedten is. Heeft Mauve zich aan „herhaling” schuldig gemaakt, doordat hij zoo dikwijls één en ’t zelfde boschje schilderde?

Ieder hoofdstuk zal zodoende een geheel op zich zelf zijn, zoodat ieder hoofdstuk afzonderlijk kan gelezen worden.

Toch is de volgorde niet zonder beteekenis.

Ieder volgend hoofdstuk werd mij geïnspireerd door een gedachtezegging uit een vorig hoofdstuk. Overigens zal ik reeds verklaarde woorden in volgende hoofdstukken doorgaans niet opnieuw verklaren, maar als bekend veronderstellen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTROERING.

I. MYSTISCH ZIEN.

't Is zeer verblijdend, dat langzaam de waardeering daalt voor bloot-wetenschappelijk onderzoek en voor de ijle afgetrokkenheden der filosofie, en langzaam de erkenning groeit, dat de mensch eerst dan waarlijk weet, als heel zijn wezen weet.

Laat 't verstand begrippen vormen, scherp-omlijnd en stevig juist — de mensch zal nooit oprecht gelooven dat hij alleen verstand is en daarom zal hij willens of niet willens weten, dat verstandelijke kennis alleen geen menschelijke kennis kan zijn. De eenzijdige verstandsmensch zal diep in zich de aanklacht blijven vernemen: Tot scheppen werd de mensch geboren, en wat hebt gij geschapen?

Laat de geest alle lichamelijkheid vrijlen en in een geniaal systeem het heelal verklaren — de mensch zal nooit oprecht gelooven, dat hij alleen geest is en daarom zal hij willens of niet willens weten, dat zijn kennis onwaar blijft, zoolang hij de compacte, gevaarlijke

lichamelijkheid niet even gaarne erkent en beschouwt als gevaarlooze, ijle systemen. De eenzijdige geestmensch zal diep in zich de aanklacht blijven hooren: Tot schoonheidsverrukking werd de mensch geboren, waarom waagt gij u niet waar de Schoonheid lacht met haar doodsgevaren?

Maar, als al wat menschelijk is in den mensch, zijn verstand, zijn geest en al zijn zinnelijkheid in bezonnen aanschouwing leeft, dan weet de mensch. Dan sterft alle aanklacht in hem en alle aanklacht der wereld staat ontmaskerd vóór hem als deerniswekkende nijd.

Het waarnemen van den heelen mensch wordt mystisch zien genoemd.

Ik zal trachten, u dit mystische zien te verduidelijken door 't te vergelijken met de ziening van den beeldenden kunstenaar. De beeldende kunstenaar staat dichter bij de mystische ziening dan de geestmensch of verstandsmensch. Want de beeldende artiest gehoorzaamt ten minste aan de deemoedskracht, die den mysticus geheel en al vervult. Hij erkent ten minste ruitelijk, dat hij de schoonheid der aardsche verschijning, die zich zoo van-zelf, zoo ongemaaft te zien aanbiedt,

nog lang niet geheel doorproefd leeft; hij blijft daarom bij de aardsche verschijning in ridderlijk besef zijn aardschen plicht nog niet geheel te hebben volbracht. Die eerlijkheid is den mystischen ziener en den beeldenden kunstenaar gemeen. Maar toch is er een groot verschil tusschen beiden.

De beeldende artiest krijgt een diepen of minder diepen indruk van een aardsch verschijnsel en uit dien indruk wordt geboren zijn bizondere „kijk”. Dan verzichtbaart hij dien bizonderen kijk in zijn werk, zijn hartewerk, dat van hem is en van hem alleen. Zijn werk is geen namaak van de natuur, maar een kind van de aardsche verschijning, die hem inspireerde en van zijn bizonderen, aparten „kijk”.

Daarom mag de beeldende artiest als artiest wèl zeggen, dat hij oorspronkelijk ziet. Als zijn werk „namaak” van de natuur was zou dat niet het geval zijn, dan zou hij „exact” zien maar niet oorspronkelijk. Maar tòch mag hij niet zeggen, dat hij het wezen der dingen ziet en openbaart. Hij ziet bizonder, en openbaart zijn bizonderen, individueelen kijk op de dingen. Zijn kijk is wel „objectief”, maar toch ziet hij geen reine objectiviteit. Hij zet een objectief

gegeven om tot openbaring van zijn bijzondere eigenaardigheid.

De beeldende artiest mag daarom, als artiest ook niet zeggen, dat hij volstrekt belangloos de dingen ziet en openbaart. Zijn kijk en openbaring is „privaat eigendom”, verschilt wezenlijk van kijk en openbaring der andere kunstenaars. Het kunnen voelen en uitbeelden van zijn eigenaardigheid als eigenaardigheid is juist zijn beeldende-kunstgenot. Zeker dus een genot om zijn aparte individualiteit, geen volstrekt belangloos genot. 't Is geen schoonheidsmotie alléén, maar genot, wezenlijk óók om het feit, dat die schoonheid van hem is en van niemand anders.

Wat is nu het mystieke zien?

Aanschouw iets, dat levende waarheid voor u kan zijn, omdat 't u in 't harte treft. Tracht nu vooral, niet bijzonder te zijn. Wantrouw al uw eigenaardigheden, die u van andere mensen doen verschillen en wil eerlijk het verschijnsel zien zooals het is, m. a. w. zooals het zich vanzelf te zien geeft zonder uw kunstmatige ontleding en samenvoegingen of redeneeringen er-om-heen. Dan is uw kijk in hoogste mate oorspronkelijk, omdat ge u dan niet laat imponeeren door

welke bizondere individualiteit dan ook, zelfs niet door uw eigen bizonderheid. Dan is uw kijk in hoogste mate objectief, omdat ge u dan niet laat imponeeren door uw „zoeken”, maar de objectiviteit-zelve „zicht geven laat”. Dan zijt ge een oorspronkelijke persoonlijkheid, die zien kan. In u is dan tot ziening gekomen de ééne groote, oorspronkelijke Ziel der Menschheid. En gij kunt ongetwijfeld uzelf controleerend ervaren, of die groote ziel in u ziende is geworden. Want die ziel is één met alle natuurdingen en die eenheid openbaart zich in u door de vlekkelooze, belanglooze sympathie met alles wat vanzelf „gegeven” is.

„Nuchter” is de mystieke ziener niet. Hij wordt ontroerd, want hij ziet levende waarheid, en levende waarheid is mooi.

Maar „onbestemd-sentimenteel” is de mystieke ziener evenmin. Juist omdat hij ernstig en eerlijk de dingen-zelf zien wil, controleert hij voortdurend de emotie, die de dingen in hem wekken. Zei ik niet: „Wantrouw al uw eigenaardigheden?” De mystische beschouwer vertrouwt zijn ziening alleen dan, als hij consciensieus zeggen mag, dat vlekkeloos-belanglooze bewondering zijn ziening begeleidt en bezielt. Maar dan weet hij ook, dat zijn ontroeringskennis een zien

is der objectiviteit, dan weet hij, dat hij levende waarheid ziet. Emotie is altijd een teeken, dat iets in ons bewustzijn valt, dat voor ons leeft. Wie zijn emotie vóór hij haar vrij zich uitleven laat, strengerlijk en juist controleeren kan, is dus in staat den innigen aard van het objectieve leven dat tot hem kwam, niet sentimenteel te streelen, maar denk-voelend te kennen en te openbaren.

Zóó controleert de mysticus zichzelf: Hij laat zijn menselijkheid de verschijnselen, die hij zien wil aanvoelen, en

als zijn ziel oplacht in belanglooze sympathie, zegt hij: dit is het wezen van het verschijnsel, dit is zijn mooie waarheid en zijn ware schoonheid;

als zijn ziel bedroefd wordt in belanglooze droefenis, zegt hij: dit is een ontaarding, die het natuurwezen afwerpen moet om weder rein-waar te worden;

als zijn ziel zich afwendt in kille onverschilligheid, zegt hij: dit heeft nooit bij het wezen van het verschijnsel behoort, 't is maar vergissing of bloote verbeelding, of: 't is een bijkomstigheid, die dit verschijnsel verliezen mag zonder in wezen te veranderen.

Ook het „belanglooze” van zijn emotie controleert

hij streng. Volstrekt-belangloos is volstrekt-onindividueel, volstrekt-onbizar. Ik ben niet belangloos als ik mij laat beïnvloeden door mijn eigenaardigheid, b.v. mijn eigen temperament: dan zoek ik mijn belang. Ik ben ook niet belangloos als ik mij laat beïnvloeden door eigenaardigheden van een ander of van vele anderen: dan zoek ik het belang van anderen, maar toch een belang.

De mysticus weet zijn volstrekte belangloosheid dan te ervaren, als hij zeggen mag: ik zie niets „bizon-
ders”, ieder mensch kan dit ontdekken als hij maar in zich zelf kan gaan. De ziener in mij is de Mensch in de menschen.

Vele waarheden, die „wetenschappelijke”, nuchter-mededeelbare ontdekkingen geworden zijn, werden eerst door mystisch zien geopenbaard. Zoo ontdekte b.v. Copernicus de ware beweging van ons zonnestelsel. Copernicus zeide in de opdracht van zijn werk aan den paus, dat gebrek aan symmetrie in 't stelsel van Ptolemæus hem gehinderd had. Hij kon 't niet belangloos bewonderen, hij vond 't niet innig mooi en daarom niet waar. Zoo kenden oude denkers vijf eeuwen voor Christus reeds het wezen van wat we nu noemen de „evolutieleer”, zonder het bewijsmateriaal van Darwin, dat ten slotte is gebleken zeer

zwak te zijn. Gecontroleerde bewondering en gecontroleerde zielekoelheid was de diepste kracht, waaruit hun ziening van de werkelijkheid geboren werd. *)

„Productief” in gewoon-artistieken zin is de mystische ziener niet. Hij wil de natuurdingen-zelf zien en openbaren en is gelukkig in zijn liefde voor haar waarheid. Hij „produceert” niet, maar doorschouwt en laat doorschouwen klaarder en warmer het levende beweeg en het stil-noodlottige van de natuur-zelf, bovenal van den mensch-zelf.

Toch heeft de mysticus een beeldend vermogen, breeder en dieper dan dat van den beeldenden kunstenaar.

Wie „doorschouwt en laat doorschouwen klaarder en warmer het levende beweeg en het stil-noodlottige van den mensch-zelf” laat de kracht van zijn Ziel-Gedachte branden in 't gemoed der menschen, zoodat de Mensch gestalte krijgt in hen en doet zijn Daad, natuurlijk-zeker. Zijn Gedachte is de gloeiende, mis-

*) Karel Joël, professor van de universiteit van Basel, heeft in zijn boek „Der Ursprung der Naturphilosophie aus dem Geiste der Mystik” geschiedkundig aangetoond, dat telkens als een waarheid de menschen frisscher en juister inzicht gaf in 't natuurleven, die waarheid het eerst gezien werd door mystische ziening, niet door de „wetenschap.”

kende stuwkracht in den wezelijken groei der menschheid, dien hij doorziet en daarom leidt, dien hij voorziet omdat hij leidt. De mysticus is profeet; zijn smarten zijn de barensweeën, die een wedergeboorte van de menschen voorafgaan; zijn geluk is het voorzien van een herboren menschheid.

De mystische ziening heet „mystisch” omdat zij ziet der dingen wezen, dat Mysterie is, Geheimenis-van-nature, onontleedbaar door 't verstand, maar klaar kenbaar voor de verstandelijk gecontroleerde zieleziening.

In onze taal heet het denk-voelproces, dat tot mystische ziening leidt, zeer juist: *bespiegeling*. Door de actieve controle over zichzelf spant de mysticus zich tot een „spiegel” der objectieve, levende werkelijkheid — een goeden spiegel, die het beeld niet met bizonderen eigenaard vermengt, maar het beeld der werkelijkheid zuiver weergeeft.

De mystische ziener is als een helder meer, maar een meer, dat de kracht in zich weet, zijn oppervlakte effen glad uit te spreiden om lucht en wolken getrouw weer te geven.

Hij is hartstochtvlrij gelijk een kalm meer, dat onbewogen lichtstralen weerkaatst, die het klare water raken.

Maar zijn vrijheid van hartstocht is geen bloote afwezigheid van hartstocht, geen impotente leven-leegte. Hartstocht is grillig en bang. De mysticus is wel vervuld van sterke zieleëmotie, maar hij is vrij van grilligheid en angst. Zijn emotie is liefde, niet voor deze of gene bijzondere individualiteit, maar voor alle leven omdat het leven is. Waarom zou hij grillig zijn? Individuen komen en gaan, het Leven is overal. Waarom zou hij vreezen? Individuen zijn trouweloos, het Leven blijft leven in eeuwigheid.

II. WAT „ONTROERING” BETEENKENT.

De mystische ziening is gevoel, gedachte, daad. Niet gevoel, gedachte, daad naast elkaar, maar gevoel, gedachte, daad als één levend menschzijn.

Te scheiden zijn gevoel, gedachte, daad in de mystische ziening niet. Een mystische ziening zonder gevoel, of gedachte, of daad is een ongerijmdheid.

Maar te onderscheiden zijn gevoel, gedachte en daad wèl. Ik kan de mystische ziening voornamelijk beschouwen als gevoel, en dan zie ik haar als menschelijk levenscentrum, ontkiemend in natuurlijke aardschheid. Ik kan ook de mystische ziening voornamelijk beschouwen als gedachte, en dan zie ik haar als deemoedigkrachtig geloof aan de Noodlotseenheid aller dingen. Ik kan ten slotte de mystische ziening voornamelijk beschouwen als daad, en dan zie ik haar als concrete rijpe vrucht van bespiegeling: als feit, natuurding of woord.

Ik wil nu de mystische ziening voornamelijk beschouwen als gevoel. Ik wil trachten, u te verklaren, waarom zij als gevoel een zeer juisten naam ontmoet in ons woord *ontroering*.

Zeg niet, dat ik de beteekenissen der woorden te spitsvondig bepaal. Zoolang we maar geen beteekenissen aan de woorden „maken” kunnen we niet te luisterscherp de beteekenissen van de woorden-zelf vernemen. Een levensding zien beteekent het ware woord ervan hooren en dat woord te huldigen als een naam.

De Taal is in haar levenswoorden geen conventioneel maaksel, maar een spontaan geworden, tevens scherp-juiste verschijning van het wezen der dingen-zelve. Daarom is de mensch, die het woord als verschijnsel nauwgezet kent, een wijs mensch. Want scherpjuiste en spontane zegging is wijsheid. Spontaniëteit alleen kan ondoordacht-vaag zijn; juistheid alleen kan dorre doodheid wezen, die misschien diepzinnig lijkt door moeilijke detaillering, maar tòch niet den grond raakt der te kennen-dingen en daarom tòch oppervlakkig blijft. Maar zegging, die spontaan is en scherp-juist tevens, is wijs.

De Taal nu is in die woorden, die uit onnaspeur-

bre bronnen tot ons vloeiden, spontaan-geworden. We hebben niet verstandelijk-overlegend tot elkaar gezegd: dit zullen we „waar” noemen en dat „werkelijk” dit „mooi” en dat „sierlijk”. De Taal is geworden zooals de bloemen worden, natuurlijk, vanzelf, ongemaakt.

De Taal is ook scherp-juist. Wat subtiële onderscheidingen in haar woordenleven! Laat de fijne scha-keeringen eens op u inwerken van gewone woorden b.v. van huiselijk en gezellig, hartelijk en voorkomend, intiem en familiaar. We gebruiken die woorden aanhoudend en beseffen niet hoe subtiel ze de menselijke levensdingen onderscheiden. Ook woorden zijn natuurdingen, die we tot voorwerp kunnen kiezen voor „bespiegeling”. En wie woorden mystisch kan zien, doorschouwt hun beteekenis en het wezen van wat ze zoo spontaan en zoo scherpjuist benoemen.

Zie nu het woord „ontroering”, de ware naam voor de mystische ziening als gevoel.

Een en dezelfde werkelijkheid kan op verschillende menschen zeer verschillenden indruk maken. Een mensch kan door iets bewogen worden tot in zijn ziel, en datzelfde „iets” zal een ander wellicht maar heel oppervlakkig raken. Naar gelang nu een willekeurig

iets ons dieper of minder diep beweegt, noemen wij het, als we willen uitdrukken wat het voor ons is, met een inniger, of minder innig woord. Ik hoor nu onze Taal vier woorden zeggen van gelijdelijk zich verinnigende beteekenis: „omstandigheid”, „toestand”, „aandoening”, „ontroering”. Als we die vier woorden bedachtzaam-zuiver op ons laten inwerken, verklaart het woord „ontroering” zichzelf.

„Omstandigheid” is datgene, wat òm den mensch staat, wat dus vooreerst òm hem is, wat zijn wezen niet raakt, en vervolgens om hem staat, niet voor hem leeft, niets op hem doet, maar hem alleen in zooverre beïnvloedt als 't zijn levensuitingen begrenzend tegenhoudt. Veronderstel b.v. dat iemand in een gevangenis wordt opgesloten; dan kan zijn cel een bloote omstandigheid voor hem zijn. Diezelfde cel kan ook een toestand wezen, ook een aandoening, zelfs een ontroering; dat hangt af van de wijze, waarop de ziel van den gevangene zich tot die cel verhoudt. Een bloote omstandigheid zal zij zijn als b.v. de mensch, die er in opgesloten is, geen ander gevoel in zich omdraagt dan de onprettige gewaarwording van uiterlijke vrijheidsbelemmering. Als ge zoo iemand zoudt vragen: hoe gaat 't je in de

gevangenis, dan zou hij, als hij precies kon en wilde zeggen wat in hem omging, antwoorden: „Ik zou er liever uit zijn, ik zou graag vrij zijn in mijn bewegingen, dat ben ik hier niet en dat vind ik beroerd.” Misschien voegt hij er bij: „Maar ik weet nu eenmaal, dat ik daar buiten ook niet heelemaal vrij ben — buitendien moet ik daar buiten harder werken dan hier; ik vind 't beroerd, maar alles bij elkaar genomen is 't hier wel uit te houden”. — Er zijn gevangenen, die na de eerste reactie der vrijheidsbelemmering zóó voelen of liever zoo leeg-van-gevoel vegeteeren. Voor zulke verstompte wezens is de gevangenis een „omstandigheid.”

De toestand volgt, in afstand van 's menschen zieleleven op de omstandigheid; d.w.z. de toestand is al ietwat inniger dan de omstandigheid, ofschoon nog niet zoo innig als de aandoening, die op haar beurt weer niet zoo innig is als de ontroering. Het woordje „toe” in „toestand” duidt iets aan, dat ook nog lang niet 's menschen geheel innigst wezen is, 't blijft iets, dat aan hem wordt toe- of bijgevoegd. Maar het zegt al niet meer zoo uitdrukkelijk het geheel vreemde, het geheel er-om-heene.

Met dit woord „toestand” correspondeert een zeer

juist benoemde werkelijkheid. Dezelfde gevangeniscel, b.v., die voor den een 'n omstandigheid is, kan voor den ander een toestand zijn. Veronderstel een „gezelligen” boer: hij houdt van drukken omgang, van vroolijkheid, van kaartspel en bitterpraatjes, meer menschelijk leven kent hij niet, althans nog niet. Als zóó iemand in de gevangenis opgesloten wordt zal zijn gevangenis een „toestand” zijn, althans voor eenigen tijd. De cel is iets ergers voor hem, dan voor 't verstompte individu van wien ik zooeven sprak. Als we dien „gezelligen” boer vragen, hoe hij zich in de gevangenis voelt, zal hij, oprecht sprekend, antwoorden: „Ik vind 't hier allemachtig saai, hier kan ik niet bitteren en kaartspelen en babbelen, ik verveel me hier”. 't Kàn gebeuren, dat hij op den duur anders gaat voelen; misschien daalt hij tot gevoelleege apathie, misschien stijgt hij iot mooier lijden. Maar een tijdlang spreekt er geen „hart” in zijn leed. ofschoon het niet geheel zonder menschelijk gevoel is. Hij vindt zijn „zitten” alleen vervelend, de cel is voor hem een „toestand”.

De aandoening volgt, in afstand van 's menschen levenscentrum, op den toestand. Het woordje „aan” zegt weer iets innigers dan „om” en „toe”. En het woordje „doening” zegt iets levenders dan „stand”.

Met dit woord „aandoening” correspondeert wederom een juist benoemde werkelijkheid. We blijven bij 't zelfde voorbeeld: dezelfde gevangenis, die voor den een 'n toestand is, kan voor den ander een aandoening zijn. Veronderstel een gewoon hartstochtelijk mensch. Diepe, stille zieleëmotie kent hij niet, althans nòg niet. Maar wèl heftige hartebewogenheid, die toch al dieper in 't menschzijn leeft dan 't lust- en onlustgevoel van den gezelligen kaartspeler en bitteraar. Voor zoo iemand zal de gevangenis uiteraard een „aandoening” zijn. Hij zal een broedend wraakgevoel in zich voeden, hij zal schimpen op al wat meewerkte om hem in de gevangenis te brengen, en als hij weer op vrije voeten gesteld is, zal hij heftig te keer gaan als die ontslagen koloniaal in „Op Hoop van zegen” van Heijermans: „Versch van de zee — in 'n cel — geen wind en geen water en geen lucht — 'n raampie met tralies in de hoogte zoo groot als 'n patrijspoort — en de nachte — de verdomde nachte as je niet slape kon — de nachte dat je opsprong en stapte as 'n krankzinnige heen en weer — heen en weer — afgepast vièr stappe — de nachte dat je maar zat te bidde om niet, niet — dòl te worde — en alles vervloekte, alles, alles!”

De ontroering eindelijk leeft in de ziel, in het centrum van het menschelijke leven zelf. Het woord „ontroering” is wonderlijk juist „Ont” beteekent hier: van binnen naar buiten. Het woordje „ont” heeft wel meer beteekenissen. Maar hier beteekent het klaarblijkelijk, als in ontwikkelen, ontworstelen enz. een beweeg, waardoor iets van binnen naar buiten komt. Ontroeren is dus een roeren van binnen naar buiten, een roeren — geen gewelddadige wending, maar een middelpunt vliedende, uitbollende, zich geleidelijk van uit het centrum verwijdende beweging. Met dit woord correspondeert zeker een zeer juist benoemde werkelijkheid. Het voelen van 't innigst wezen des menschen, het voelen zijner ziel is ontroering, een van binnenuit zich uitbollende, meer gecompliceerd maar in-wezen-hetzelfde, zich uitbeeldende levensfunctie. 't Is uiteraard geen heftige emotie, maar een geleidelijk opbloeien van het menschelijke in den mensch, het menschelijke, dat wèl iets uiterlijks tot voorwaarde hebben kan, maar niet door iets uiterlijks wordt „gedaan”, zooals bij de aandoening 't geval is, of door iets uiterlijks wordt tot „staan” gebracht, zooals door de omstandigheid gebeurt. De uiterlijke voorwaarde der ontroering wordt integendeel door de ontroering

zelf beheerscht en bezielt: zij wordt schoonheid, gezien in het licht, dat de ontroerde mensch opdiept uit zich zelve.

Veronderstel b.v., dat een mystisch aangelegd mensch in een kerker wordt opgesloten. Dan zal de bewogenheid zijner ziel de koude muren zijner cel verwarmen, hij zal ze omscheppen van uit zijn ontroerde gemoed tot een stillen tempel, waarin gebeden fluisteren van waardig berusten en kalme kracht. De bittere feiten van zijn bestaan zullen niet op hem vallen, zijn hart pressend tot woedend verweer, neen, hij zal ze opnemen in zijn ziel als vruchtbare zaden, waaruit deemoedig-trotsche gedachten ontbloeien tot rijp-menschelijke ontroeringswijsheid. — Oscar Wilde was zulk een mensch. Ik gun u allen een gevangenis, als gij haar bezielen kunt met ontroeringstaal als de zijne:

„Van alle dingen is de ootmoed het wonderlijkste. Niemand kan haar verkrijgen, tenzij hij afstand doet van alles wat eigendom heet. Wie alles verloren heeft, weet eerst, dat hij den deemoed bezit. Nu ik overtuigd ben, dat de deemoed in mij leeft zie ik helder en duidelijk in, wat ik te doen heb, wat ik onvoorwaardelijk doen moet. En wanneer ik dit zeg, behoef

ik niet te verzekeren, dat ik niet doel op een of andere uiterlijke wet. Ik ben persoonlijker dan ik ooit geweest ben. Alles schijnt mij waardeloos voor zooverre het niet uit mijn eigen innigst leven komt. Mijn natuur wil komen tot een algeheele vernieuwing harer persoonlijkheid. Dit is het eenige, wat mij bezig houdt. Vòòr alles moet ik mijzelf verlossen van alle bitterheid tegen de wereld. Ik ben doodarm, heb huis noch haard, maar er zijn erger dingen op aarde. Ik meen het heilig ernstig als ik zeg: liever dan de gevangenis te verlaten met wrok tegen de wereld, wil ik hartelijk gaarne mijn brood bedelen van deur tot deur — als maar liefde woont in mijn gemoed”.

III. AANDOENING EN ONTROERING.

Het verschil tusschen „aandoening” en „ontroering” dienen we nog eens goed onder de oogen te zien. Want de ontroering alléén is echt mystisch gevoel, de ontroeringsgedachte alléén is echte mystische gedachte, echte geloofsgedachte, en de ontroeringsdaad alléén is echte mystische daad, echte geloofsdaad.

Nu is 't onmogelijk, theoretisch een scherpe grenslijn te trekken tusschen aandoening en ontroering. In concrete werkelijkheid immers zijn die levensdingen evenmin scherp van elkaar te scheiden als de kleuren van den regenboog, m.a.w. tusschen de kleuren van den regenboog kan ik óók geen scherpe grenslijn trekken zonder de werkelijkheid geweld aan te doen. Maar tòch bestaan de verscheiden kleuren in duidelijk waar te nemen verscheidenheid. Vergelijkenderwijze kan ik stellig zeggen: dit is beslist geel en dàt is beslist rood — daartusschen vloeien de verscheiden kleuren geleidelijk in elkander. Zoo kan ik ook vergelijkender-

wijze zeggen: dit is beslist „aandoening” en dat „ontroering” — al blijft daartusschen een veld van in elkaar vloeiende voelingen, die niet stellig onvermengde aan-aandoeningen of onvermengde ontroeringen kunnen genoemd worden.

Als ik me goed indenk in een onvermengde aandoening en een onvermengde ontroering, meen ik ze duidelijk te kunnen aanwijzen in de volgende drie stellingen. Als die stellingen in-leven-waar zijn, zult gij ze als waarheid erkennen, als 't mij gegeven is, ze doorzichtig te verklaren en u, ze doorzichtig te zien.

1o. De aandoening wordt gewekt door een afgescheidenheid, de ontroering door de eenheid aller dingen.

Veronderstel, dat ik wordt „aangedaan” b.v. door de schoonheid van een bloem. Dan zal de bloemverschijning op mij inwerken door haar afgescheidenheid, haar „aparteid” b.v. door haar sierlijken vorm, dien zij heeft, afgescheiden van, in tegenstelling met andere dingen. En de reactie van mijn hartebewogenheid zal zich dan ook bepalen tot die bloem als aparteid. De diepere eenheid van die bloem met andere dingen doorvoel ik niet; de werking van die bloemverschijning

op mij en de reactie van mijn gevoel op haar is een begrensde-bizondere wisselwerking van twee individuën, in zoverre zij afgescheiden individuën zijn. Die wisselwerking is als een wederkeerig caresseeren van twee afgesloten ik-heden, die opgaan in hun kleine zelf. Ik zal ieder buiginkje in de lijnen van die bloem, en ieder bijzonder schakeerinkje van haar kleuren als iets heel gewichtigs smaken en hersmaken, ik zal vol klein-lieve attenties zijn voor al haar details. Dat in-achter die bloemverschijning een beeldende kracht leeft, één in alle bloemen, één in de heele aardsche verschijning, doorvoel ik in die aandoening als aandoening niet.

Maar als ik door een bloemverschijning word „ontroerd” — dan zal die bloem op mij inwerken door de openbaring van het ééne Leven, dat brandt in haar en in de heele scheppingsverschijning. Dan zal ik doorvoelen de ééne Scheppingskracht, die leeft in haar en in alles. En de reactie van mijn zielebewogenheid zal zich dan ook richten tot die bloem, niet als apartheid, maar als diepe éénheid met heel de schepping. De afgescheiden indruk van die bloem is er wel, de afgescheiden indruk behoeft zelfs volstrekt niet „vaag” te zijn, maar hij is nu alleen voorwaarde, hij is nu geen kracht, die mij aandoet; mijn eigen innigst leven

is de kracht, die mij bezielt en de bloemverschijning herschept tot mijne menschelijkheid. Nu is er geen wisselwerking tusschen mij en die bloem als wederkeurig caresseeren van twee afgesloten ik-heden, die opgaan in hun kleine zelf. De bizondere buiginkjes in de lijnen van die bloem en de bizondere schakeerinkjes van haar kleuren, o ik zie ze wel, maar ik vind ze niet zoo gewichtig, ik ben nu niet vol klein-lieve attenties voor al die details. Want nu wordt mij openbaar de ééne beeldende kracht in-achter mij en in-achter die bloem en die volklare openbaring is het leven der ontroering, veel, veel edeler dan de aandoening. Zóó kon de mysticus, meester Eckhardt, de bloemen zien toen hij zeide: „Hier zijn alle grassprietjes en hout en steen en alle dingen één. Dit is het allerbeste en daaraan heb ik mijn gansche liefde gegeven.”

De ontroering alleen, niet de aandoening, is mensche-lijke liefde. Zij alleen voldoet aan de eischen, die we allen aan menschelijk liefdegevoel stellen, juist omdat zij alleen leeft uit de „eenheid aller dingen”.

Zij is vrij van allen lagen lust. Lage lust is alleen mogelijk ten opzichte van een ding in zijn afgescheidenheid, in zijn apartheid beschouwd. Alle aandoening is natuurlijk niet van 't zelfde gehalte, verre van daar.

Maar toch — wat wij lagen lust noemen, is alleen mogelijk in de aandoening, in de wisselwerking tusschen afgescheiden ik-heid en afgescheiden ik-heid als zoodanig. Lage lust, is niet mogelijk in het leven van den diepen inhoud der wezens, die onmiddellijke zeggings is van de ééne Scheppingskracht.

De ontroering is ook grootmoedig. Zij zal niet verkild worden door een of andere detailverandering van het wezen, dat haar eens wekte. Zij leeft immers op niet door details, niet door apartheden, zij leeft op doordat het ontroerende wezen zich openbaarde als symbool van de ééne Scheppingskracht.

De ontroering is trouw. Zij zoekt niet van de eene afgescheidenheid naar de andere een sterker prikkel. De afgescheidenheid als zoodanig is immers haar prikkel niet. Een bepaald individueel wezen is voor haar alleen een licht, dat het gebied verzichtbaart, waarop „alle grassprietjes en hout en steen en alle dingen één zijn.”

2o. De ontroering is uiteraard stil, de aandoening uiteraard onrustig.

De uitdrukking „stil” is in dit verband natuurlijk in innerlijke, niet in uiterlijke beteekenis op te vatten. Zij beteekent niet de afwezigheid van uiterlijk geruisch, maar de afwezigheid van innerlijk, luidruchtig gemoeds-

beweeg en de aanwezigheid van een kracht, die alle harterumoer kalm-verzekerd overwint.

Waarom is de aandoening uiteraard onrustig? — Zij wordt gewekt door de afgescheidenheid als zoodanig. Daarom moet zij wel het karakter der apartheid in zich dragen. Als zeegolven nu bewegen zich de bijzondere dingen, als klotsend in actie en reactie tegen elkander. Grillig zijn de bijzondere individualiteiten der natuur — hoe zou de emotie, die zij wekken niet grillig zijn! „Strijd om 't bestaan” kenmerkt het individu als zoodanig, die strijd wordt gestreden tusschen àl wat individu is en zich als zoodanig gelden doet: menschen, dieren, planten, steenen, àlles strijden de vallende waterdruppels zelfs niet met den steen, hem uithollend stootje na stootje? Hoe zou de aandoening, juist door individu àls individu gewekt, niet beven van krijgsrumoer?

En waarom is de ontroering uiteraard stil? — Op den bodem der zee is het water stil, omdat daar niet „vele” golven zijn, die grillig-stootend tegen elkander lawaaien in geluid en kleur. Op den bodem der zee is 't ééne water, dat ééne water strijdt niet met zichzelf. Als veelkleurige golven zijn alle dingen, beschouwd in hun apartheid — maar in hen allen leeft het ééne Leven. Dat ééne Leven strijdt niet met zichzelf, dat

ééne Leven stoot niet tegen zichzelf, dat ééne Leven is stil. Hoe zou de ontroering niet stil zijn, die juist aan dat ééne Leven ontbloeit? Terwijl de aandoening „strijdt om 't bestaan,” bezit de ontroering de „macht te leven”, een hooger moed en hooger zege dan welke „strijd” ook toonen kan.

30. De ontroeringsmensch is eenzaam, de aandoeningsmensch is verlaten.

Niemand is in waarheid verlaten, als hij verkeer hebben kan met zijn eigen ziel. Maar als ons diepste zijn ons niets meer te zeggen heeft, lijden we die nijpende harteleege, die we verlatenheid noemen. De mensch, die alleen in aandoeningen leeft, mist het levensverkeer met zijn eigen, diepste zelf. Aan de oppervlakkigheid van zijn wezen voelt hij nu dit dan dat, maar zijn ééne stille ziel hongert in hem naar een stil ontroeringswoord. Laat duizend vrienden hem „bezighouden” — geen één, die hem leven doet. Hij voelt zich alleen overal, alleen met bloemen, met menschen, met dieren, alleen ook in het hevigste aandoeningsbeweeg. Want niets kan spreken tot hemzèlf, tot zijn stille, gevangen ziel.

De ontroeringsmensch echter is eenzaam. Hij laat om zich heen draaien en dartelen en rumoeren de on-

telbare aparte menschenbestaantjes, hij ziet al hun nijdigheidjes en ruzietjes en haatjes, als dingen die hem niet aangaan. Alleen als die apartheidjes wat àl te heftig worden, denkt hij: „Wat jammer, dat jullie zoo veel rumoer maakt, ik heb moeite mijn ziel te verstaan.” En de menschen zeggen: „Daar zit hij weer te brommen in zijn hoekje.” Maar als de heftige apartheidjes moe zijn van eigen gestommel en rumoer spreekt de ontroeringsmensch weer zijn voortdurend woord met zijn stille ziel. Eenzaam is dit woord omdat maar één het zeggen kan, de ééne Almensch, die zwijgt in alle luidruchtigen en spreekt in alle stillen-van-harte. En de onbegrensde apartheden, die verlaten vechten om een stukje genot haten den eenzame, omdat hij een levende tegenstelling is met hun harteleege. „Laf” noemen zij hem, als hij de „macht tot leven” eert en met den „strijd om 't bestaan,” alleen medelijden heeft. „Zinnelijk” noemen zij hem, als hij de ontroering ook in 't gedachtenleven eischt en ontroeringslooze gedachten maar begrippen-lawaaï noemt van intellectparvenus. „Sentimenteel” noemen zij hem, omdat hij zijn machtig sentiment kan uiten, waar zij naar hunkeren achter al hun solide argumenten en uitbeeldingslooze systemen.

Sentimentaliteit is hunkeren naar sentiment, is verlatenheid.

Maar de eenzame hééft sentiment, zijn hart klopt door den levensstroom van dien Eène, die breed is als de zee en de aarde — den Mensch, den Christus.

IV. RIJKE EENZAAMHEID.

En alleen is leven leven,
Als het tot den dood ontroert.
P. C. BOUTENS.

De aandoeningsmensch is arm, al bezit hij alle schatten der wereld. Want zijn verlaten ziel „assimileert” niets van al die schatten, zet ze niet om tot eigen vleesch en eigen bloed.

Maar de Eenzaamheid van den ontroeringsmensch is altijd rijk. De ontroeringsmensch immers kan bewonderen, en alles wat de mensch bewonderen kan is zijn ziele-eigendom. Want alles en dat alleen, wat bewonderingsvoorwerp wordt voor den mensch, ontsluit menschelijk levensgeluk.

Bewonderingslooze verstandsmenschen spreken hier verachtelijk van „schijn”. En fantoommenschen smalen van „zinnelijkheid.” Gelukkig de ontroeringsmensch, die zóó onwondbaar lichtleven in zich weet, dat hij niet meer twist met impotent verstand om te bewijzen:

„'t is géén schijn”. Gelukkig de ontroeringsmensch, die zóó de „*élégance*” van zijn zieleleven vertrouwen mag, dat hij niet meer twist met verkalkte geestelijkheid om te bewijzen: „ik ben niet zinnelijk”. Gelukkig de ontroeringsmensch, wiens heele leven lacht en weent: „Ja zeker 't is schijn, maar diè schijn is de eenige waarheid; ja zeker, 't is zinnelijk, maar diè zinnelijkheid is 't eenige hooge, *etherisch reine*.”

Er is tweeërlei soort van schijn: natuurschijn, d.i. van binnen-uit-geworden schijn, en wereldsche, d.i. van-buiten-opgelegde schijn. De gemaakt-wereldsche schijn heeft zeker niets met onze levenkennende ziel gemeen. Zijn wezen is gemaaktheid en 't leven der ziel is doorzichtig-zijn. En 't is voor de levende ziel al héél onverschillig wát de gemaaktheid maakt: fatsoen, of eer of . . . verstandelijke natuur-indeelingen. Wereldsche schijn is àlle gemaaktheid, ook de natuurschenende ontledingen van den zielloozen geleerde. Wie een bloem te zien waant, nadat hij haar onttooide en aandachtig bekeek blaadje voor blaadje, is dwaselijk oneerbiedig. Maar wie zich aan bewondering overgeven kan alleen om 't bewonderen-zelf — in hem is geen „gemaaktheid”, meer, geen wereldsche schijn. In hèm

leven de geuren en de kleuren en de klanken van den natuurschijn, die geheel van zelf verschijning wordt: geurende, kleurende, klankende Waarheid.

Ziehier 'n schilderij van Mauve. — Schijn, niet-waar? Die geschilderde heide is geen heide, en die geschilderde schaapjes zijn geen schaapjes. Tóch is die schijn levende werkelijkheid, omdat hij niet „gemaakt” is, maar geboren werd, natuurlijk geboren uit een innige emotie van Mauve. En daarom, wie den schijn van dat schilderij op zich laat inwerken neemt de werkelijkheid van dat kunstwerk waar — en niet hij, die de reële verven wetenschappelijk kent en hun chemische samenstelling weet neer te schrijven in een „exacte” formule. Zoo is alle van-binnen-uit-geworden schijn levende werkelijkheid. De deemoedig-devote mensch, die bv. de sterren ziet als lichtende liefdegroeten van een „Hemelschen Vader” neemt wel niet de heele werkelijkheid van de sterren in zich op, maar is toch al dichterbij de levende Waarheid dan een hoogmoedig geleerde, die weet hoe groot de omvang der sterren is en de snelheid van haar licht berekenen kan — maar niet ervaart, dat ook de sterren levensuitingen zijn van het ééne Scheppingsleven.

Neen, de werkelijkheid sluit den natuurschijn niet

uit. Integendeel: de werkelijkheid wordt juist door haar natuurschijn tot ware verschijning, tot menschelijk geopenbaarde, in den mensch levende Waarheid.

Ziehier een ander schilderwerk: de „musicerende engelen” van Fra Angelico. — Schijn, nietwaar? Die engelen zijn geen engelen, en hun instrumenten zijn geen instrumenten, ’t zijn kleuren, niets dan teere, wolkende kleuren, en ’t zijn lijnen, niets dan bevende zwevende lijnen. Maar geef u eens heel deemoedig over aan de bekoring van dien schijn . . . Neen, zeg nu niet, dat dit alles maar „illusie” is. De ziel van Fra Angelico, die zoo kleurde en zoo lijnde is geen illusie, maar een zeer diepe werkelijkheid; haar werkelijkheid is ’t, die u ontroert als gij die „engelen” in hun eigen wezenlijkheid kunt aanschouwen. En hoort ge hun eigen geluid? . . . „Gloria, Gloria” . . . ’t Is geen klank die eerst uw ooren treft en dan uw hersens aandoet. ’t Is een zielezang, die allang droomde in uzelf, die nu ontwaakt en toch van zijn droom niet wordt verlaten. De essentie is ’t van geluidsschoonheid, één met de essentie van kleurbekoring, klankende kleuren en kleurende geluiden; de lijnen zweven en beven als klank, en de kleuren zweven en beven mee. Twee

zintuigen, gezicht en gehoor, voelt ge hier gestorven in hun apartheid, maar levende in ééne ontroering, omdat ze in aanraking zijn gekomen met de ééne levende ziel. — Als „beeldend” kunstenaar is Angelico verreweg de mindere van Mauve. Maar als mystisch ziener van kleur en geluid ziet hij dieper werkelijkheid van dieperen schijn, omdat zijn ziening licht uit iets innigers van zijn menselijkheid, waar ook verschil van zintuigelijke waarneming sterft om als éénheid te leven in de huivering der ééne ziel.

Als ik van „sterven” spreek, denk ik zeker niet aan bijkomstigheden als doodstrijd, kerkhof en andere ijselijkheden. Ik denk aan het wezen van sterven, maar dan bedoel ik 't ook realistisch-waar als ik zeg, dat de ontroering een sterven is. Het wezen van 't sterven is 't overweldigend-zekere opgaan van begrensde individualiteit in de éénheid van het Aardeleven. Zóó zien wij het sterven als we eenvoudig-oprecht aanschouwen wat de Aarde ons eenvoudig-oprecht te zien geeft, en zoo is de ontroering een sterven. En, waar de ontroering alle zintuigen doorbrandt, is zij een algeheele dood van individueele apartheid, tot algeheel leven van de ééne almenschelijkheid. En dan is 't niet de schijn

van een kunstgewrocht, maar de breede schijn van de heele Aarde, die tot verschijning wordt in den mensch.

Ga, als ge eens heel kalm-gelukkig zijt naar een maagdelijk plekje in de natuur. Ga heel alleen, of, als ge liefhebt, neemt uw geliefde mede. Want de tweeëenzaamheid van twee geliefden is dieper eenzaamheid dan de eenzaamheid alleen. Geef u hier deemoedigst over aan de bekoring, die al uw zinnen doorhuivert. Zie, voel, hoor, ruik, proef, drink alles, wat de Schepper u aanreikt in zijn beker, „waarin alle dingen goed gemengd zijn.” Vergeet nu alle meten en wegen en ontleden en vier uw feest van overgave, uw offer . . . Nu is uw begrensde ikheid waarlijk „gestorven.” Wel klopt uw bevend hart, maar 't klopt op den maatslag alléén van 't breede Aardeleven. Wel stroomt uw bloed door uw aderen, maar gij weet, dat 't stroomt als alle stroomen, noodlottig bewogen alléén door de ééne ziel der aarde, die de ziel der Menschheid is. De Aarde is als Verschijning u geopenbaard, u, in wien alleen de Christus leeft. En zóó bidt de Christus zijn aardsch gebed:

Nu wil bedwelmen met àl uw schoonheid àl mijn zinnen, o lieve Aarde.

Dat uw gewijde levensgeur verdrijve den dikken rook, die walmt uit verwaten leugenwereld om mij heen.

Dat ik uw Waarheid mag aanschouwen, mijn visioen, geboren uit uw gloeiend Hart!

Heb dank, o Aarde, dat ook gij bedwelming geeft als tegengif voor giftige werelddampen,

Die martlend liegen om mijn ziel: er is geen Schoonheid meer . . .

Neen, dit noem ik geen hemelsche illusie:

Dat de Zon mij liefheeft en mijn minne koestert,
En dat de vogelen mij groeten van verre geliefden,
En dat de wolken regenen uit vreugde en uit smart,
die mijn smart is en mijn vreugde —

Want is der dichtren ziening niet van u en uwe bloemen, o Aarde!

Nu ik u zien kan, zooals gij zijt en schijnt, nu ben ik gestorven, ik leef niet meer, doch Alles leeft in mij.

Maar dit sterven is een overrijke levensdaad: zoo wil ik sterven duizend malen,

En stervend weten, dat Alles eeuwig leeft . . .

DERDE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTROERINGSGEDACHTE.

I. NOODLOTSGELOOF.

De „aandoening” is een bepaald-individueel iets. Zoo zij zich verbreidt over meerdere menschen, doet zij dit door werking van individu op individu. De aandoeningsmensch tracht een ander „onder den indruk” te brengen, hij maakt „propaganda” en zijn aandoeningsgenot stijgt, naarmate hij meer en krachtiger individuen onder invloed krijgt. De „ontroering” echter is een levensfunctie van den Mensch in den mensch. Zoo zij zich verbreidt over meerderen, gebeurt dit niet door „onder den indruk” brengen maar door een oneindig edeler macht, die den eenen Almensch in meerdere menschen bevrijdt en laat opleven. De ontroeringsmensch werkt niet op „anderen” — die anderen zijn voor hem geen „anderen”, er is immers maar één Almensch, waaruit de ontroering haar gloed en haar licht en haar macht kan ontvangen. De ontroering schittert niet als helle tinten, die kleurroepen: zie mij toch, mij, bijzonder, apart ding. Zij voert geen pleidooi: ik ben gelijk, ik.

Zij lamenteert niet; heb deernis met mij. Zij schreeuwt niet: wee, wee, die mij niet hoort. — De ontroering is éénmenschelijk, stil, bescheiden leven... zij is bij alle diepe gevoel, pure gedachte. En als zij naar buiten treedt, doet zij het denkend en gedachten bevrijdend, hartelijk in haar wijsheid en bezonnen in haar hartevolheid. Ontroering is pure gedachte.

Maar ook: Pure gedachte is ontroering. Juist in de gedachte, die vrij is van alle denkvijandige grilligheid en vrees en gejaagdheid leeft het zuiverste gevoel. — Gij zult er niet aan twijfelen, dat de wiskunde pure gedachte is. Getallen hebben toch zeker niets te maken met fantasie of hartstocht, getallen zijn alleen in ons denkleven mogelijk. En toch, of liever, juist daarom is wiskundige waarheidskennis ontroeringskennis. Daar is b.v. deze elementaire stelling der meetkunde: De som der hoeken van een driehoek is gelijk aan één gestrekte hoek, ofwel de som van twee rechte hoeken. We hebben op school die stelling zoogenaamd leeren „bewijzen”. Maar laten we ons nu eens afvragen, welke levensfunctie in ons die stelling bevestigt, welke levensfunctie alleen haar bevestigen kan.

Hebt ge die stelling als juist leeren inzien, alleen

door feiten-waarneming van uw zien? Neen, ge hebt niet feitelijk gezien, dat zij voor alle driehoeken zonder uitzondering opgaat. Ge hebt driehoeken gezien, jaren geleden, eergisteren, gisteren, vandaag nog — maar àlle driehoeken zaagt ge niet, en zult ge niet zien. En tòch wèèt ge, dat die stelling voor àlle driehoeken geldt.

Weet ge dat misschien door de functie van uw redeneerend verstand? Neen uw verstand kàn u de algemeene geldigheid van die stelling niet „bewijzen”. Wel hebt ge haar juistheid dikwijls feitelijk waargenomen, maar uw verstand mag daaruit logisch alleen de gevolgtrekking maken, dat ze als regel opgaat. Maar dat die regel geen uitzondering heeft, zooals ge toch werkelijk aanneemt, dat kan uw verstand niet concludeeren. Dat zou geen logische gevolgtrekking meer wezen, dat zou een profetie zijn — en profeteeren kan uw verstand alleen niet.

Of zijt ge misschien zoo vast van de juistheid dier stelling ovestuigd door de verzekering van een gezag, eerst van uw onderwijzer, later van al die menschen, die 't zeggen te weten, allemaal?

Welneen, al zouden duizend menschen u laten „zien”, dat de som der hoeken van een driehoek meer of minder

was dan één gestrekte, dan zoudt ge nòg zeggen: ik heb met goochelaars te doen, de som der hoeken van een driehoek is en blijft gelijk aan één gestrekten hoek, niet meer en niet minder.

Laten we 't maar eerlijk bekennen: wij gelooven aan die wiskundige stelling; wij gelooven, niet op „gezag” van een ander, maar uit de zeggings van den Mensch in ons, die wiskundig zóó denken moèt, omdat hij niet anders kàn, omdat „het” niet anders kan. Die eenvoudige stelling is een zeggings van den Almensch, die niet redeneert en bewijst, individueele meeningen verdedigend of vertroetelend, maar in wien de Aarde zich bezint, éénmenschelijk, éénfeitelijk — den Almensch, die niet buigt voor 't gezag van een ander, omdat er voor hem geen „ander” is, maar die wéét uit de alontroering van één Denkschepping, van één Hart.

Gedachteontroering, ontroeringsgedachte — 't klinkt u alleen vreemd, omdat ge waarschijnlijk gewend zijt in alle gevoelsleven min of meer opgewonden aandoening te vermoeden, die zich zoo slecht met 't kalme wezen der gedachte verdraagt. Maar diepe, stille, èèn-menschelijke, bescheiden ontroering is ook niet koud en nuchter, zij is óók gevoel . . .

Nu wil ik volstrekt niet beweren, dat de ontroering der wiskunde de hoogste en warmste ontroering is. Maar ik koos haar als voorbeeld, omdat bij haar zoo heel zeker alle „aandoening” is uitgesloten. Daarom kunnen we haar het veiligst vragen, wat het wezen is van de ontroering als gedachte, om dan het besef van dat wezen als toetssteen te gebruiken voor ons denken. Zóó kan 't ons veilige zekerheid worden, welke gedachten pure gedachten zijn en welke niet, welke gedachten ontroeringsgedachten mogen heeten, en welke nog „individueel” zijn, nog beïnvloed kunnen worden door vrees en grilligheid van aandoeningsbeweeg.

Welnu, het wezen van het wiskundig denken is het geloof, het gezagvrije, onbewijsbare, stellige, onuitroeibare geloof aan het Noodlot, d.i. de volstreckte éénheid van moeten en zijn. De heele mathesis wordt bezielde door 't stellige, onmiddellijke bewustzijn van het noodlottige; zonder dat is zij onbestaanbaar en ongerijmd. 't Is noodzakelijk, 't is noodlottig, dat de som der drie hoeken van een driehoek gelijk is aan één gestrekte, en als we die stelling uitzeggen, gelooven we aan haar noodlottigheid, we geven ons aan haar over, even onvoorwaardelijk en evengoed zonder voorbehoud als een stervende aan den dood. Het Nood-

lotsgeloof is de centrale ontroeringsgedachte. Dàt geloof zij onze rechter, als we vragen of onze gedachten rein en universeel zijn als wiskunde, dat geloof zij ons geweten, als we vragen of ons denken, puur-menschelijk, menschelijk-waar denken is, dàt geloof moge ons waarschuwen, als onze gedachten beïnvloed worden door individueele apartheid, in plaats van te ontleven aan den éénen Mensch in de menschheid . . .

Maar ons aandoeningswezen verzet zich en beweert, dat het Noodlotsgeloof „koud” is en „harteloos” . . . Ik zal uitvoerig daarop antwoorden in volgende bladzijden. Nu alleen dit:

Het Noodlotsgeloof is het essentiële leven van het kunstgenre, dat we „tragedie” noemen. Zijn de dichters der tragediën dan werkelijk koud en harteloos? De Pythagoraeën waren de eerste wiskunstenaars en de eerste musici tevens; het heelal was hun één getallenharmonie, zij zagen het gebaar van de schepping als levende maatbeweging en hoorden de sferen zingen het eeuwige lied van Moeten en Zijn. Waren de Pythagoraeën dan werkelijk koud en harteloos? — De waarheid is, dat vele menschen zóó doodmoe zijn van 't domme spartelen tegen het Noodlot, dat hun overprikkeld zenuwstelsel geen stil-tragische, blijde óf droeve

emotie meer meeleven kan en daarom zoekt naar wild-ijselijke of wild-prettige dingen om toch iets te voelen. Door al hun gemoedsleven heen rumoert de lawaaierigste, maar meest afgematte aller aandoeningen: de vrees. Die vrees is 't, die het Noodlot aanklaagt en ieder „moeten” aanziet voor een gedwongen „moeten”. Maar het „moeten” is op zichzelf nòch gedwongen nòch ongedwongen — het wordt gedwongen in den vreezenden mensch, die zich vastklampt aan verdwijnende apartheid, het wordt ongedwongen in de vrees-vrije ziel die aan niets gehecht is omdat ze alles om haar heen tot haar ontroering verlichten en verwarmen kan. Verre van alle pret en ijselijkheid, die lijkmenschen nog even galvaniseert tot marionetten-bewegingen van kleine gevoelentjes, leeft het Geluk — het zorgeloos-spelende kind van Eeuwig Moeten en Vreeslooze Menschenziel.

II. PERSOON EN INDIVIDU.

Tegen het Noodlotsgeloof kunnen vele bedenkingen gemaakt worden. Ik meen ze alle te kunnen terugbrengen tot drie, welke ik achtereenvolgens formuleeren en weerleggen zal. Wie hierin onvoorwaardelijk een „propaganda” ziet voor Noodlotsgeloof, vergist zich zeer. De propagandist wil anderen zijn individueele wenschen of overtuigingen doen overnemen, propaganda is altijd verkapte of verklapte individuvergoding. Maar klaar bedenken en klaar spreken is nog lang geen propaganda. Het weerleggen van tegenwerpingen kan propaganda zijn. Maar evengoed kan 't zijn een voor-de-hand-liggende wijze van klaar denken en klaar spreken. De propagandist wil zijn tegenstanders tot volgelingen maken. Maar de Christosoof zegt: Laat mijn tegenstanders tegenstanders blijven; ik ben hun dankbaar, dat ze me helpen in de verheldering mijner begrippen. — Zoo spreekt geen „propagandist”.

Ziehier de eerste tegenwerping:

De Noodlotsgeloovige kan geen persoonlijkheid zijn.

Want het Noodlot is iets onpersoonlijks; wie zich daardoor bewust bewegen laat, geeft geen recht aan zijn kenmerkende eigenschappen, waardoor hij van andere menschen verschilt, en dus tot persoonlijkheid wordt.

In die tegenwerping schuilt een misverstand aangaande de eereaanduiding „persoonlijkheid”, en een zeer verbreid misverstand. Die tegenwerping verwart persoonlijkheid met bijzonderheid, persoon met individu. De bijzonderheid van een mensch is de samenvatting van alles, waardoor hij van andere menschen verschilt. De persoonlijkheid van een mensch is het doorstralen van de ééne oorspronkelijke almenschelijkheid in hem. Dit onderscheid tusschen persoon en individu is geen fictie, maar ’t is gegrond op de werkelijkheid en correspondeert met bezonnen taalgebruik en woordafleiding.

Wij weten allen in ons één almenschelijke wezenheid, die zonder ons bijzonder toedoen in ons is en wordt, die noodlottig, volstrekt-noodzakelijk ons gevoel zóó doet voelen als ’t van nature moèt, onzen geest zòò doet denken en niet anders, omdat het niet anders kàn. Die ééne wezenheid blijft immer, ondanks verbijzonderende invloeden, sterk of minder sterk in ons doorstralen, personare, letterlijk: doorklinken. Die wezenheid is onze persoonlijkheid, door haar leven worden we tot menschelijk persoon.

Wij weten buitendien een afzonderlijke, bizondere wezenheid in de menschen, die ze „maken” door opzettelijk streven naar verschillende doeleinden, door 't koesteren van apart belang, apart karakter, aparte levensopvatting, enz. Die wezenheid draagt onze afzonderlijke bedenkfels en bedenkfeltjes, zij verdeelt volkeren van volkeren, naties van naties, provincies van provincies, gemeenten van gemeenten, families van families, verdeelt de menschheid zoo, dat ze ten slotte uit individuen, letterlijk: niet meer te verdeelen afzonderlijkheden bestaat.

Welke is nu, naar reële waardeschatting, de verhouding van persoon en individu in een mensch?

De persoonlijkheid is het levensbeginsel van alles wat in den mensch waarlijk gewaardeerd worden kan: adel, schoonheid, geluk. De individualiteit echter is, in natuurlijke rangorde niet meer dan voorwaarde zonder welke de persoonlijkheid niet leven, zich niet openbaren kan. Wil de individualiteit meer dan bloote voorwaarde zijn, wil zij werkende kracht doen gelden, dan is zij een beletfel voor de ontplooiing der persoonlijkheid, een beletfel voor de verwerkelijking van menschelijken adel, menschelijke schoonheid, menschelijk geluk.

Laat mij dit korte antwoord verduidelijken met een gemakkelijk voorbeeld. Voor het projecteeren van een lichtbeeld door een tooverlantaarn is noodig: 1o een verlichte, met een beeld voorziene lantaarn en 2o een wit scherm, waarop het beeld projecteerd wordt. Welk van die twee dingen is nu werkende oorzaak, welk is voorwaarde? Het witte scherm, nietwaar, is voorwaarde, niet meer dan voorwaarde. Het beeld wordt verwerkt eigenlijk niet door het scherm, maar door het licht van de projectietoestel, waarin de doorschijnende schildering is geplaatst. Het scherm heeft alleen op te vangen en te weerkaatsen wat er aan gebeeldheid opvalt, zelf is 't geen beeld hoegenaamd. Zou ik van 't scherm iets meer willen maken dan voorwaarde, dan zou 't projecteeren van 't beeld mislukken. Als 't scherm b.v. niet wit is, maar ook een kleur vertoont, dan zal die kleur zich vermengen met het beeld, en 't beeld zal niet zuiver worden weergegeven. Erger nog: als 't scherm op zichzelf al een schilderij is, zal 't beeld vanuit de tooverlantaarn geheel niet, of maar zeer onduidelijk tot openbaring komen.

Zoo ook menschelijke persoonlijkheid en individualiteit. De individualiteit is, in natuurlijke waardeschatting, als het scherm, waarop de persoonlijkheid

zich projecteert. Het individu is van nature geroepen, egaal wit te zijn, opdat het allèen verzichtbare persòonlijke kleuren in haar oorspronkelijk, rein, éénmenschelijk licht. Waar het individu dien nederigen plicht vervult, leeft de machtige Persoonlijkheid, ach zoo vaak verward met bruut-krachtige, lawaaierige individualiteit. De waar-groote Persoonlijkheden zijn niet de uitroepers van schelle bijzonderheid, die nagepraat worden en nageloo-pen door schaap-wezens. De echte Persoonlijkheden zijn die menschen, door wie, juist omdat ze er niet naar streven, iets „bizon ders” te zijn, de breede, ééne, nood-lottig-geworden, oorspronkelijke almenschelijkheid buitengewoon helder doorstraalt, buitengewoon sonoor door-klinkt. Zij zijn de profetische naturen, die leeren: gaat in u en luistert naar 't diepst menschelijke in uzelf. Zij verkondigen niets „vreemds”, want zij beluisteren alleen de almenschelijkheid in zichzelf, de almenschelijkheid, die óók in hun hoorders leeft. Zij vragen aandacht alleen voor wat der menschen eigen zielen hun te zeggen hebben. Zij meesteren niet, 't licht ontstekend van hun bijzonder verstand, maar spreken tooverwoorden, die stemmen oproepen uit àl wat mensch is, zoodat wie luisteren willen, ook kunnen luisteren naar eigen levens-wijsheid. Zij kennen maar één groot geluk: zichzelf

en anderen te laten doordringen van het besef, dat de Schoonheid ons zoo nabij is en de Waarheid zoo open en de Goedheid zoo ongemaaft. Zij kennen maar één groote smart: de menschen voorbij te zien draven hun nabije Schoonheid, jagend naar idealen veraf van alle werkelijkheid, hen koortsig te zien zoeken naar waarheden, omdat ze de naakte Waarheid zelve zoo dichtbij niet durven aanschouwen, hen te zien tobben om moeilijk goed-zijn, terwijl het Leven-zelf zoo goed is voor hen, die gelooven.

Het Leven-zelf is goed voor hen, die gelooven, omdat het Leven voor hen die gelooven, leeft. Het individu is niet geroepen te leven, 't is geroepen te bestaan als bezielingsmateriaal voor het Leven, zooals het marmer geroepen is te bestaan als bezielingsmateriaal voor den beeldhouwer. En zooals 't marmer eerst dan levensbranding toont als het wijkt voor 's kunstenaars hand, zoo komt er leven in 't individu eerst dan, als 't zelf niet streeft en leeft, maar in deemoedige versterving Persoonlijkheid openbaart door de bezieling van 't ééne Heelalleven, dat leeft omdat 't van nature geroepen is te leven, dat leeft, omdat het leven moèt . . . dat Noodlot is. Wie dit zwakheid

noemt, moet Jezus zwak vinden, die niet zijn sterven te ontvluchten trachtte, maar zijn tragisch lot aanvaardde. Wie dit zwakheid noemt, moet Socrates zwak vinden, die gelaten den gifbeker dronk in mannelijk Willen. Maar Jezus' graf was wonderkrachtig en nòg is Socrates' Persoon machtige wijsheid.

De echt-menschelijke macht is geen individueel overheerschen, maar een persoonlijk, almenschelijk, universeel „vermogen”. Als 't kunnen van 't individu niet meer is dan een nederig gehoorzamen aan persoonlijk vermogen, dan leeft op de Mensch. En dit is zijn macht: om zich heen feiten en mensen te laten verlichten door 't ééne, universeele Eeuwigheidslicht, te laten ordenen, te laten „rechtvaardigen” door het ééne, eeuwige Scheppingsvermogen. Midden in den chaos der krakeelende wereldlingen beleeft hij de orde. Midden in den tijd beleeft hij de eeuwigheid, zichtbaar voor al wie zien kunnen. En 't zichtbaarst wordt die eeuwigheid juist daar, waar onontroerde mensen alleen den dood zien, of hoogstens peinzen over „individueele onsterfelijkheid”. Juist daar laat hij opglanzen de Eeuwigheid — niet een voortbestaan van vele ontelbare jaren achtereen, maar het steeds blijvende, uit éénheid vlamme, veeleeniging NU. Hem werden de ontroerings-

menschen, die hij kalm den dood in 't aangezicht zag zien, de heiligste symbolen van gestorven, alleen- „bestaande” bijzonderheid, en „levende” Persoonlijkheid. Hem gewordt de genade, aan 't sterfbed van zulke menschen te staan, omdat het Leven voor hem leeft, omdat het Leven zijn lotgevallen zegent. En in momenten van zwak inzicht, vraagt hij hulp aan zijn dooden:

„Geef mij almenschelijk licht, almenschelijke kracht, mijn lieve dooden:

„Dat ik leven kan zooals gij dood zijt.

„Hoe rust uw deemoedig lijf kalm in de machtige Aarde, en geeft zich over aan haar, en laat zich door-gloeien door haar!

„Gij hebt meegenomen naar het Aardeleven met uw lichaam en uw bloed, alle denken dat waarlijk vleesch en bloed in u geworden was.

„De Aarde ontkleedt de zaadjes en laat 't innigste zaadleven groeien tot lachende bloemen.

„Zóó ontkleedt zij uw gedachten, lieve dooden, uw vleesch- en bloedgedachten en laat ze groeien tot de Ontroering der ééne Menschenziel.

„Laat mij het leven verliezen, wijze dooden, dat ik het Leven winne, het eeuwige Leven”.

III. WAARHEIDSLIEFDE EN NIEUWSGIERIGHEID.

Tweede tegenwerping tegen het Noodlotsgeloof:

Wie in alles het ééne Noodlottige ziet, zal hoe langer hoe minder belang stellen in de veelheid, de afzonderlijkheid der dingen; hij zal zich gaan tevreden stellen met algemeene, oppervlakkige kennis, en ten slotte geen zin meer hebben voor volledig, degelijk weten.

Deze tegenwerping spreekt geheel in den geest van ons kinderachtig ontzag voor „geleerdheid”. We zijn zóó gewend op te zien tegen hen, die „veel” weten, dat ’t ons moeilijk valt te beseffen, dat veelheid van gekende dingen nog lang niet samengaat met volledig, degelijk weten. Maar moeilijk is dat alleen, omdat we ons zoo licht laten „imponeeren” door ’t taaie werken dat er noodig is voor „veel” weten. We hebben ons laten meesleuren door den plebeïschen, goddank verdwijnenden, tijdgeest, die de slavendeugd „ijverig werken” hemelverhoog verhief, omdat hij geen andere deugd kende.

Maar er is nog iets anders dan „noeste vlijt en onverdroten ijver”. Er is óók nog — ik durf ’t haast niet zeggen in een wereld van vlijtige ploeteraars en ijverige onderzoekers — er is óók nog: geluk, menschelijk geluk, en dat komt niet op ’t roepen van noesten vlijt en onverdroten ijver. De ploeteraars en onderzoekers zullen hier glimlachen: ik bèn gelukkig, tevredenheid en werk geven geluk. Ik geloof u niet, vlijtige werkers, gij „dient” te veel en als ge niet werkt, verveelt ge u te gauw. Gij dient in uw werk-plichten, zóó dienstbaar zijt ge geworden in heel uw zijn, dat ge u verveelt, zoodra er niets te dienen valt. Ik erken gaarne met u, dat jonge onbedachtzaamheid te veel geroepen heeft over „vrij en blij” — maar na al het frissche leven, dat uit de banden gesprongen is nu eindelijk de mensch genieten durft, nu op deze aarde, kunt ge niet meer eerlijk gelukkig wezen in gewichtig doen van nuttig zijn en zwoegen. Neen, ge maakt u zelf wat wijs — uw taaie werken is „heulsap voor ’t genot”, een zoet houden van uw ziel, die u aanklaagt als ze zich eens uiten kan op een vrijen dag. Verveling wordt aanklacht der ziel. Als ge uw ziel vrij durft laten van plicht en werk zonder vrees voor haar nijpende vervelingsaanklacht, eerst dan zijt

ge gelukkig, eerst dan kunt ge in waarheid feest vieren. In plicht en werk is uw leven alleen „dragelijk”, niet „gelukkig”.

Mijn ziel heeft nu een heel vrijen dag, en 't is haar lust te spelen met uw woorden, vlijtige werkmenschen. Niet om u te overtuigen, gij hebt immers geen tijd om te luisteren naar haar spel. Maar omdat zij lust heeft in spelen, haarzelf en haar verwante ter wille, daarom speelt zij.

„Oppervlakkige” kennis, zegt gij smalend en gaat prat op „degelijk” weten. Maar ik zeg: kennis der oppervlakte alleen kan degelijk, deugdelijk, grondig weten zijn. Kennis der oppervlakte alleen kan Waarheid wezen; alle andere kennis is nieuwsgierig weten van dingen, die ons niet grondig, deugdelijk aangaan, die ons geluk niet raken. Alle kennis, buiten de kennis van van-zelf gegeven oppervlakte is oppervlakkig.

Daar staat een mooi beeld, bv. de Venus van Milo. Ik ken die Venus als ik haar oppervlakte ken, d.i. als ik haar oppervlakte goed zie. Zou dat „oppervlakkige” kennis zijn? Kijkt gij dan maar in die Venus en overtuigt u of ze hol is of massief, beklopt haar met de knokkels van uw vingers om te weten of ze van hout is of van steen. Ik kijk liever naar de oppervlakte,

de ronding der oppervlakte, de lijnbuiging der oppervlakte, heel het beweeg der oppervlakte. Zoo immers zie ik het beeld. Als gij niet weet, geestelijk en hartelijk weet, dat die Venus een beeld is, dan zult gij in haar kijken en haar bekloppen met de knokkels van uw vingeren. Wat gaat u dan haar oppervlakte aan? Maar als gij de waarheid vermoogt te kennen, die daar voor u staat, dat beeld, dan zult ge niet „onderzoeken” exact en vlijtig, dan zult ge zien, alleen geduldig en onpretentieus zien, en ge zult er een beter, gelukkiger mensch door worden.

Ja, ik geef u gaarne toe, zóó onnoozel zijt ge niet, werkers met noesten vlijt en onverdroten ijver, dat ge de Venus van Milo niet liefst als „beeld” zult beschouwen. Maar wèl heeft uw veelweterij en veeldoenerij u laten vergeten, dat de heele schepping een beeld is *). Dat wèèt ge niet meer. Misschien prevelt ge nog, dat de heele schepping een afbeelding Gods is of zoo iets, maar gij wéét niet meer, hartelijk en

*) Beeld in strikten zin: uitbeelding, niet afbeelding. De afbeelding is nagevolgd voorbeeld, een ander ding dan het voorbeeld. De uitbeelding is een levensvorm, één blijvende met het formeerende leven. Zoo is alle ware kunst een uitbeelding van een kunstenaarsemotie, niet een afbeelding slechts.

geestelijk, dat de schepping een beeld is, en daarom blijft ge in de schepping kijken, en gij blijft haar ontleden . . . om haar te kennen. De planten ontleedt gij en de dieren en den mensch. Ja, den mensch ook. Gij plakt latijnsche woorden op zijn beenderen en, met 'n doodshoofd in de hand, bekijkt ge den mensch. Als ge wist, dat de schepping een beeld is, dan zoudt ge haar zien, zien de van-zelf zichtbare oppervlakte van planten en dieren en menschen, gij zoudt de schepping zèlf zien, die één beeld is.

Neen, dokter, ik spreek nu niet over het „nut” van uw anatomische studiën. Houd uw nut, ik gun 't u. Neen, natuurgeleerde, ik spreek nu niet over de „exactheid” van uw wetenschap. Houd uw exactheid, ik gun ze u. Ik spreek nu over Waarheid, en Waarheid is geen groot woord voor me, maar een heilige klank van een heilig leven. En daarom zegt door mij mijn eerbiedig spelende ziel:

Waarlijk, de schepping is een beeld.

Eén noodlottig Leven leeft in het heelal. Het heelal is het lichten van het Leven. Dat lichten wil ik zien aan de oppervlakte der dingen. Waar licht het licht anders dan aan de oppervlakte der dingen?

De kleuren der bloemen wil ik zien, haar rood en

blauw en geel en zooveel onnoembare tinten, laat zij mijn oogen doorkleuren van 't ééne Leven der schepping.

De wolken wil ik zien, de grijze, de witte, de goudene, de onnoembare, laat zij mijn brein doorwazen van de ééne noodlottig-zichtbare Waarheid.

En vlakten wil ik zien, de vrije, de wijde, wijde vlakten van mijn land, zóó wijd, dat lucht en land één beeld maar zijn — laat zij mijn geest doordenken van de ééne Wijsheid, één in Al.

De menschen zoeken naar het „inwendige” der dingen, als ze het „innige” der dingen niet kunnen waarnemen. Inwendig hebt ge de bloemen bekeken, natuurgeleerde. Hebt ge ooit haar innigheid gezien? — Dan kunt ge u eens nog schamen over uw ijverige ontledingen en uw schaamte zal wijsheid zijn. Inwendig hebt gij den mensch gezien, dokter. Hebt ge u ooit bezonnen over de innigheid zijner ziel? Dan kunt ge u eens nog schamen over uw geleerde anatomische studiën, en uw schaamte zal wijsheid zijn. De ware schaamte is het aanminnige gebaar van jonge wijsheid. Over alle nieuwsgierigheid schaamt zich de wijze, over het willen-zien wat niet vanzelf zichtbare oppervlakte der schepping is. Maar de zichtbaarheid-van-nature

ziet de volgroeide wijze schaamtevrij, omdat de nieuwsgierigheid zoo heel ver achter hem ligt.

Daarom leeft in hem volgroeide Waarheid.

Waarheid — wat is Waarheid?

Wij hoeven dit woord niet uit te spreken met pathetische verheffing van stem, deftig als een dominee van-het-lange-woord. Maar iets eerbiedigs moet er in ons beven als we zeggen „Waarheid”. Anders begrijpen we niet de beteekenis van dat woord en mogen we alleen spreken van „werkelijkheid” of „juistheid” of „exactheid” maar niet van „Waarheid”. Juiste, exacte kennis van een werkelijkheid is nog niet Waarheid. Zoudt ge een mensch een Waarheidkenner noemen, die precies wist hoeveel straatsteen en er liggen in iedere stad der wereld? Neen, ge zoudt hem misschien „knap” vinden en ijverig in ’t tellen — maar een Waarheidkenner moet eerbiedig zijn. De eerbiedige Waarheidkenner zal niet op onverschillig welke wijze iets beschouwen; hij telt geen straatsteen — dat is hem te min.

Wat is Waarheid? Denk aan een werkelijkheid, die u eerbied inboezemt en antwoord dan. Of vraag u af, of mijn antwoord niet uitzegt wat al fluistert in ’t innigste van u zelf.

Waarheid is eerbiedig weten van een heilige werkelijkheid.

Anders gezegd: Waarheid is die kennis eener werkelijkheid, die menschelijk leven in ons wekt of groeien doet. Menschelijk leven, niet leven van een mensch, niet begrensd leventje van individueele bijzonderheid maar het eeuwig-oorspronkelijke, het éénmenschelijke. Waarheid is voor een mensch, wat water is voor een bloem. Het water verfrist de bloemnatuur, doet haar groeien en opengaan, zich verwijderen. . . . tot stervens toe. Zóó is ook de Waarheid voor den mensch. Zij kan zich vertoonen in 't wit-en-blauwe kleed der reine Madonna, zij kan schrik-oplichten als Johova, den heer der heerscharen, zij kan zich openbaren in de kleuren van een vaderlandsche vlag. In duizend andere gedaanten kan de Waarheid komen tot ons, maar dit is haar ééne wezensdaad: zij roept ten leven den Mensch. Altijd en overal brengt het Ware aan de Persoonlijkheid het leven, aan het individu den dood. Soms kan het individu sterven voor de Waarheid, sterven door de Waarheid moet het altoos. Anders is de Waarheid geen Waarheid. Dit is het eenige evidente teeken, dat de Waarheid in u gekomen is: dat gij niet meer leeft, maar de Mensch in u. De Mensch heeft dan niet

altijd denzelfden naam. Met verschillenden klank kan de ééne Waarheid worden beleden: „Ik leef niet meer, Maria leeft in mij, of: Ik leef niet meer, Jehova leeft in mij, of: Ik leef niet meer, het vaderland leeft in mij, of: Ik leef niet, maar Christus leeft in mij. Christus is de eenige volstrekt-geldende naam der Waarheid, omdat Christus zegt in één woord: Mensch en God d.i. Mensch en Noodlot, Mensch en het Absolute. Want wie waarlijk „God” zegt in ongemaakte ontroering, zegt niets anders dan: hartelijk gekend en erkend Noodlot, waarvoor het individu gaarne zich offert ten doode.

Nu beseft gij zeker het onderscheid tusschen nieuwsgierigheid en waarheidsliefde:

De waarheidsliefde is in de persoonlijkheid — de nieuwsgierigheid in het individu.

De waarheidsliefde heeft lief wat zij als noodlottige zichtbaarheid ervaart: de geboren oppervlakte der dingen, die een is met aller dingen ziel. De nieuwsgierigheid zoekt naar gemaakte zichtbaarheden, die we niet ervaren als zichtbaar-van-nature,

De waarheidsliefde is eerbiedig-bescheiden. Zij leeft in 't hart van den wijze, die de Waarheid niet „zoekt” maar „aanvaardt.” Is de Waarheid niet overal en toont zij zich niet van zelve, overal? Is de heele, breede aard-

sche verschijning niet des Levens Beeld? — De nieuwsgierigheid is indringerig..... zij heeft zelfs 't menschen-lichaam opengesneden en schaamteloos de ribben geteld.

Waarheidsliefde is een natuurgenade, zooals alle echte deugd. Positief kunnen we individueel niets doen om haar te verkrijgen. Maar we kunnen wèl negatief haar beletselen verwijderen, vooral haar hardnekkigste vijandin: de nieuwsgierigheid. Dan zal zij groeien in ons door de genade, door de kracht der Waarheid zelve, die zich openbaart, omdat zij zich openbaren moèt. Zoo is de toewijding aan de Waarheid niet een ijverig zoeken naar moeilijk te ontdekken dingen, maar een menschelijk vernietigen, d.i. een souveraine minachting der nieuwsgierigheid. Laat de nieuwsgierigheid der lagere menschen haar diensten bewijzen waar zij nuttig is, maar minacht haar als de vreemde, verwaande koelie, die niets te maken heeft met uw eigenlijk menschzijn, uw geluk of uw ongeluk.

Dàn zijt ge waarheidlievend en het geluk zal u beschoren worden, den Mensch te zien van aanschijn tot aanschijn, en gezien te worden van aanschijn tot aanschijn door den Mensch.

Den Mensch te zien.... daar raakte ik aan de waarheidlievende menschenkennis in den eenigwaren

zin van het woord. Een mensch als waarheid kennen is het zien van een mensch als scheppingsbeeld, m.a.w. de oppervlakte van zijn wezen te aanschouwen als één met zijn ziel. Wie weet, wat er met een mensch „gebeurt”, wat een mensch doet en zelfs wat hij denkt, kent alleen het „verhaal” van dien mensch, — een menschenkenner, een kenner van den mensch-zelf is hij nog niet. Maar wie de oppervlakte van een mensch goed kan zien, zijn natuurschijn, zijn „aanschiyn” — hij is een menschenkenner. De spanning van een menschelijk aanschiyn, zijn belijning, zijn kleur-beweeg en lichtgespeel, is 's menschen levende ziel-verschiyning, 's menschen aanschiyn is de mensch zelf. Dat aanschiyn is niet „ijverig te bestudeeren”, 't is niet te ontdekken door wetenschappelijke psychologie of psychiatrie, of geschiedkundig onderzoek. Dat alles is „maar” werk, en voor de waardebepalingen der ziel is alle werk koeliewerk, nuttig koeliewerk mis-schien, maar toch koeliewerk. Juist zij, die hard ge-werkt hebben, kunnen dit het best weten — als ze den moed hebben hun eigen werk naar waarheid te schatten, en eerlijk te bekennen: De Levensgenade, die komt en gaat zonder onze verdienste, zij alleen baart Waarheid, Waarheidsliefde, Waarheidsgeluk.

IV. GELIJKMOEDIGHEID EN ONVER- SCHILLIGHEID.

Derde tegenwerping tegen het Nootlotsgeloof:

*De Noodlotsgeloovige moet vervallen tot zelfver-
zaking, die het wezen is van alle levensvluchtend
ascetisme.*

Het Noodlotsgeloof leerden wij kennen als ont-
roeringsgedachte. Wie in waarheid tot het inzicht
gekomen is, dat het ontroeringsleven de adel is van
een mensch, dat alle menschveredeling uit ontroering
geboren wordt en dat de ontroering niets onedels baren
kàn, behoeft niet te vreezen gevangen te worden door
levenschennend ascetisme. Juist de valsche ascese,
waartoe de niet-ontroerde mensch zich zoo gemakke-
lijk laat verleiden als hij over God of Noodlot na-
denkt, zij ons een „toetssteen voor eigen echtheid.”
Het woord „ascese”, dat oorspronkelijk „oefening”
beteekent, is in theologisch gebruik de geijkte term
geworden voor verloochening van 't individu uit zede-
lijkheids- of geloofsmotief. De ware, goede ascese,

die ik ook wel „mystieke moraal” genoemd heb, is de ontroeringsascese; zij is het psychisch afsterven van de kleine, drukdoende individueele apartheid door de levensmeerderheid van het Persoonlijke, dat in ontroering leeft. Maar er is ook een valsche ascese, die dat afsterven wil „nadoen.” Van ontroering is bij haar geen sprake. Zij wordt geboren uit en bevolen door verkapte ijdelheid, zij wordt bestuurd door koel-berekenend onbezonnen verstand. Haar resultaat is niet een waar afsterven van het individu, maar een onderdrukken van het individu, dat gluiperig-onderworpen blijft loeren in zijn ijzeren kooi, getemd misschien, maar niet gestorven. Wie het „perinde ac cadaver” *) noemt, zegt maar een groot woord.

Een uitstekend voorbeeld van valsche ascese geeft ons de orde der Jezuiten. 't Ligt volstrekt niet in mijn bedoelen, de Jezuiten nog eens te beschuldigen van alle misdaden, die hun ten rechte of ten onrechte worden verweten. Ik spreek niet over de Jezuiten, maar over het Jezuietische ascetische systeem.

Ignatius, de stichter der Jezuitenorde zegt den geest der orde zeer duidelijk in zijn boek, getiteld: „Exer-

*) Jezuitenuitdrukking: „als een lijk.”

citia Spiritualia", d.i. „Geestelijke Oefeningen." Dit werk begint met heel verstandelijk, intellectualistisch, totaal onontroerd te „bewijzen", dat de mensch, om zijn „doel" als mensch te bereiken, zijn bizondere, individueele af- of toeneigingen moet dooden. „Wij moeten ons dus onverschillig maken" staat er aan 't eind van het eerste betoog, „tegenover alle schepselen." Let wel: „Wij moeten ons dus onverschillig maken." Ik urgeer niet dezen korten tekst, maar verklaar hem uit den geest van het heele betoog: Uw verstand gebiedt u alleen God te dienen, en niets toe te geven aan uw bizondere af- of toeneigingen, dus: als uw individu den kop opsteekt, uw hiel op dien kop, maak u onverschillig. — Zie, dat is geen individuversterving door de ontplooiing van almenschelijk ontroeringsleven, dat is geen echte gelijkmoedigheid maar nagmaakte gelijkmoedigheid. Dat is 't najagen van onverschilligheid, dat is individutemming naar verstandelijk overleg. Temming zeg ik.... de Jezuiet huldigt bij alle ascese een individueelen God, sanctioneert daardoor het individu als zoodanig. — Ziet ge het individu loeren in zijn ijzeren kooi? Uw verstand zegt... maar uw verstand zelf dat gebiedt u onverschillig te maken, uw verstand is een individu,

een gezagvoerend, ja despotisch individu. Spreek toch niet van „perinde ac cadaver”. Bij zulke ascese onderdrukt het eene individu het andere, maar het individu... ligt getemd in zijn kooi te loeren. En het zal losbreken en zich „Gezag” noemen en bevelen in naam van God, 't zal bevelen, den Mensch te verlagen, tot ontroeringsloozen knecht.

Hiermee is volstrekt niet beweerd, dat het verstand totaal verwerpelijk is. Neen, Rousseau vergist zich deerlijk als hij zegt: „L'homme qui pense est un animal dépravé” *). Maar het verstand kan niet scheppen, 't is niet geroepen te heerschen, maar te dienen. We doorzagen al het onderscheid tusschen waarheidsliefde en nieuwsgierigheid. Welnu het verstand is geroepen de waarheidlievende ziel, d.i. den gepuurden wil, te dienen, meer bepaaldelijk alle nieuwsgierigheid in ons op te sporen en over te leveren aan de souvereine, vernietigende minachting der scheppende ziel. Die dienst is nederige spionnendienst, en zoolang de druk-doenerige nieuwsgierigheid nog niet gestorven is, blijft die dienst, hoe nederig ook, noodzakelijk, en 't blijft een zeer actieve, vermoeiende dienst.

Maar als onze nieuwsgierigheid, door de bezieling

*) De mensch, die denkt, is een ontaard dier.

der ontroering verwijd is tot stervens toe! Dan leeft er adel óók in 't verstand, door den adel der ziel. Dan mag en kan het verstand een edeler dienst verrichten. Dan mag en kan het een speeltuig worden voor de spelende ziel. Dan mag 't ook een edeler naam dragen en „rede” heeten.

Nog blijft er dan in de rede een belangrijke „controle”, die verhindert dat de onbesuisde nieuwsgierigheid weer opstaat — zooals in ieder instrument de in-bezinning-houdende „techniek” blijft vermanen, zoo noodig ook voor volgroeide kunstenaars.

Als een goedgestemde harpe is dan de rede. Haar begrippen zijn strakke snaren, sonoorklinkend van zekerheid, zuiver gestemd door 't steeds helder onderscheiden van waarheidsliefde en nieuwsgierigheid. Laat nu de Mensch haar bespelen, nu mag hij zich laten gaan, nu mag hij aanvaarden en bezielen al wat het Lot hem zendt, nu mag hij „gelijkmoedig” wezen. Zijn gelijkmoedigheid zal, zingende in reine ontroering, de eenigware menschenlijke vrijheid blijken; het „dienen” der rede zelf is geen hatelijke spionnendienst meer, maar een deemoedig ontvangen van scheppend leven.

En zoo zingt de gelijkmoedige ziel haar begrippenlied van vrijheid:

Ik zal u zeggen wat vrijheid is...

Geen zwaarder last, dan weifelen. Wie zingt zich vrij als weifellast hem drukt?

Ik kan niet weifelen, kan niet kiezen, — moèten, moeten is mijn Lot, mijn Wil.

Het moet in mij — maar het moet blijde, omdat het vrij van vreezend weifelen moet.

Vrijheid is mijn blijde moeten. Wie meent te kunnen „kiezen” kan in waarheid „weifelen” slechts — en is een knecht, die tot handelen een gebod behoeft.

Vrijheid kent de ware mensch, de Man en de Vrouw.

Waar een man een Man is, en een vrouw een Vrouw, daar leeft Liefde — en wat is Liefde anders dan blijde Moeten?

Kan Liefde kiezen, kan Liefde weifelen, heeft zij 'n gebod van noode, dat haar handelen doet?

Liefde schept omdat zij scheppen moet, en offert omdat zij offeren moet.

Maar blijde schept zij en zij offert blijde — zoo loof ik haar lichte vrijheid.

Zoo vrij van keuze en van bevel als de regen regent en de klare hemel blauwt,

Zoo weifloos-vrij als de Aarde lacht haar vrijen bloemenlach,

Zoo vrij is, wat menschlijk leeft — wat manlijk leeft
en vrouwlijk leeft.

Durf weten dat Alles moèt, o mensch, dan leert
gij 't blijde moeten,

Dan wordt ge vrij!

De verstandsmensch vermoedt heel in de verte, het
heerlijke van dit gelijkmoedige, alles aanvaardende,
blijde moeten. En hij wil die gelijkmoedigheid nadoen.
Hij wil óók onverstoorbare kalmte en daarom houdt
hij verstandelijk overlegend al zijn gevoelens tam en
gevaarloos. Zijn verstand stelt zich aan als voorzienig-
heidje over zijn gevoel — maar 't blijft verstand, 't
wordt niet bezielde, zingende rede. Tot koude onver-
schilligheid brengt hij 't wel — misschien. Maar de
levende gelijkmoedigheid van 't blijde moeten verlicht
hem nooit. Ook hij moet — al wat is, moet. Maar zijn
moeten blijft knechtendienst — of kil gezagscommando.
Ijdel kan hij pochen op zijn „trouwen” dienst of de
kracht van zijn commandostem. Vertrouw hem niet.
Achter hem schreit een ziel, die al zijn dienen en ge-
bieden voelt als zware kluisters. Alleen in vrijheid kan
de ziel haar leven leven, omdat haar leven liefde is.

V. RELIGIE.

Het Noodlotsgeloof heeft zijn tijden van stage kracht, zijn tijden van kwijning, zijn tijden van herleving. Het herleven van het Noodlotsgeloof wordt juist gezegd in het woord religie. Het begrip „religie” bepaal ik daarom: Religie is herleving van Noodlotsgeloof.

Deze bepaling kan worden gesteld vóór alle gedetailleerd geschiedkundig onderzoek, en volbloed-historici zullen allicht daarom reeds geneigd zijn, haar te wraken. Ten onrechte. Wie immers een menschelijk verschijnsel „geschiedkundig” gaat onderzoeken, brengt vóór zijn geschiedkundig onderzoek een begrip van het verschijnsel mede, of hij wil of niet, of hij dat begrip door een bepaling heeft verhelderd of niet. Wie bv. geschiedkundige studiën wil maken over het verschijnsel „beeldende kunst”, weet al, ten minste ongeveer, wat hij met „beeldende kunst” bedoelt. Anders zou hij er niet toe komen, juist dat verschijnsel te bestudeeren, en geen ander. Nu is 't op zichzelf veel beter

een preciese bepaling van dat vóórbegrip te hebben, alvorens het verschijnsel geschiedkundig te onderzoeken, dan met een vaag voorbegrip te beginnen. Want 1o. een juistbepaald voorbegrip zal het geschiedkundig onderzoek houden bij wat te onderzoeken is, het behoeden voor onnoodige en schadelijke afdwaling op zijwegen, en 2o. een juistbepaald voorbegrip van een specifiek menschelijk verschijnsel is wel degelijk mogelijk vóór gedetailleerd geschiedkundig onderzoek.

Dat een juistomlijnd voorbegrip licht moet geven voor geschiedkundig onderzoek, zal niemand betwijfelen. In de veronderstelling bv. dat ik een scherpbepaald begrip van 't menschelijk verschijnsel „beeldende kunst” heb, zal ik zeker gemakkelijker inzicht krijgen in de wezensgeschiedenis der beeldende kunst dan wanneer slechts een vaag begrip van beeldende kunst in mij is, dat eigenlijk maar „vermoeden” mag heeten.

Maar — is een juist-omlijnd begrip van een menschelijk verschijnsel wel mogelijk vóór gedetailleerd geschiedkundig onderzoek? Is 't niet noodzakelijk, over veel feitenmateriaal te beschikken, om, eerst vermoedende en tastende, allengs een scherpbepaald begrip te verkrijgen? — Ik antwoord, dat „veel” feitenmateriaal niet noodig is, maar wèl „duidelijk-sprekend”

en „volledig” feitenmateriaal. Eén feit kan duidelijk spreken, duizend feiten kunnen stamelen en alleen doen „gissen”. Eén feit kan mij volledig het wezen toonen van een verschijnsel, duizend feiten laten mij wellicht slechts bijkomstigheden zien. En, waar 't geldt een specifiek menschelijk verschijnsel te doorgronden, behoeven we het duidelijksprekend, volledig feitenmateriaal niet ver te zoeken. Een specifiek menschelijk verschijnsel is niet „geweest” langen tijd geleden en hopeloos verloren gegaan. Neen, het keert terug, in zijn hoogten en zijn laagten, in heel zijn wezen, in 't beweeg van zijn ontwikkeling, en 't blijft bij ons in onze onmiddellijke nabijheid, ja, in ons eigen zijn. Zoolang de mensch mensch is, draagt hij het wezen van zijn verschijnselen bewust of onbewust in zich zelven. Zoolang de mensch mensch is, behoeven wij zijn verschijnselen niet te zoeken in oude oorkonden of in oude versteeningen, zoo ijverig alsof ze nergens anders te vinden zouden zijn. — Neem als voorbeeld het fundamenteelste van de menschelijke verschijnselen: 's mensen ontstaan. Ik kan dit verschijnsel geschiedkundig onderzoeken, in dit geval geschiedkundig in den breedsten zin van 't woord, niet alleen „historisch”, maar ook „prae-

historisch". Ik kan in de aarde graven en daar overblijfselen vinden van menschen, overblijfselen ook van zgn. vóórmenschelijke wezens. Aan dat historisch en praehistorisch onderzoek hebben de natuurkundigen zich inderdaad met volhardenden ijver gewijd. Wij weten met welk resultaat. De natuurkundigen zijn nu vrij algemeen van meening, dat de mensch niet plotseling uit niets is voortgekomen, maar zich ontwikkeld heeft uit de natuur als een uiting der natuur. Dit is de eigenlijke wezensinhoud van hun meening. In bijkomstigheden verschillen ze zeker, maar het wezen van hun hypothese is: de mensch heeft zich ontwikkeld uit de natuur als een uiting der ééne natuur. Over dien wezensinhoud werd en wordt nog een verwoede strijd gestreden, een gelóófsstrijd, die wezeninhoud alleen gaat ons menschen às menschen aan, hij raakt onzen adel, ons geluk, onzen aard. — Maar, was nu dat historisch en praehistorisch onderzoek noodig om tot de belangrijke bepaling te komen: Het ontstaan van den mensch is geen gemaaktheid uit niets, maar het gevolg van een wording, een evolutie? De geschiedenis zelf zegt: neen. Wat wij nu in 't kort de „evolutieleer" kunnen noemen, werd al gehuldigd door denkers, eeuwen vóór Jezus. Heraclitus, Anaximanes, Anaximan-

der, Thales, Empedocles, zij allen wisten al, waren al overtuigd van wat de geleerden nu voorzichtig een „hypothese” noemen. En lang vóórdat Darwin de evolutie-theorie trachtte te bewijzen, zeide meester Eckart al: Mozes schrijft wel, dat de schepselen achtereenvolgens uit niets zijn voortgebracht, maar Mozes wist wel beter, de wereld heeft zich ontwikkeld. — Waarom konden die oude denkers weten, vóór alle historisch en prae-historisch onderzoek, wat de moderne natuurgeleerden met zeer groote waarschijnlijkheid vermoeden, na ijverig schiften van heel veel feitenmateriaal? Omdat de Ouden zien konden en denken en — over feitenmateriaal beschikten, even goed als de moderne natuurgeleerden. Het ontstaan van den mensch — wie dat verschijnsel doorgronden wil behoeft geen duidelijk sprekend en volledig feitenmateriaal op te graven uit 't inwendige der aarde. Daartoe is levend materiaal aanwezig, frisch-levend vlak bij ons. Het ontstaan van den mensch — een man, een vrouw, een kind, en hij is er. Dat levende materiaal lieten die Ouden levend op zich inwerken en 't resultaat was de evolutieleer, wezenlijk dezelfde als die der moderne natuuronderzoekers. De oude methode was minder ingewikkeld, maar zekerder dan de moderne omdat ze waarheidlievender en minder nieuwsgierig was.

De ouden groeven niet en schifften niet en vermoedden niet — maar wat de natuur hun vanzelf bood, zagen ze waarheidlievend, geduldig, eerbiedig en zij zagen goed. Het kind ontstond, toen als nu, in de schoot zijner moeder, groeide daar, trad naar buiten en ontwikkelde zich tot volwassen mensch met natuurlijke noodzakelijkheid, in zich en óm zich het ééne Noodlotsleven der ééne Natuur. Dat wisten de Ouden, dat weten aanvaardden ze en lieten hun ziel 't bevruchtend doorleven. „Alles vloeit”, zei Heraclitus vijf en twintig eeuwen geleden, „alles leeft, alles ontwikkelt zich, óók de mensch”.

Ik herhaal onze definitie: Religie is herleving van Noodlotsgeloof. — Waar is het duidelijksprekend en volledig feitenmateriaal voor dit specifiek-menschelijk verschijnsel religie? We behoeven 't niet ver te zoeken, het leeft in onze onmiddellijke nabijheid, 't is de levende mensch-zelf, zijn zieleleven-zelf. Zijn zieleleven — wij zullen nu niet nieuwsgierig zijn en zoeken naar het verhaal van individueele feiten en feitjes. Het ééne groote feit, de ééne geschiedenis van iedere menschenziel spreekt zoo duidelijk tot ons en zegt ons zoo volledig, wat zij zoekt, wat zij niet vindt en wat zij telkens zeker weder aanvaardt.

Van nature is ieder mensch Noodlotsgeloovige. Geeft een pasgeboren kindje zich niet over aan noodlottige natuurleiding, drinkt het niet vanzelf de noodzakelijk geworden moedermelk? Zoodra echter het verstand ontwaakt, wordt het menschindividu periodiek bevangen door angst voor 't Noodlot. Het wil zich verzetten, maakt zich de illusie van een „vrijen” wil, maakt zich bovennatuurlijke wezens, van wie het bescherming hoopt tegen het Noodlot. Maar iedere periode van angst eindigt met het inzicht, dat het mooiste in dien „vrijen” wil, het mooiste in de bovennatuurlijke wezens hetzelfde Noodlot is, dat het te ontvluchten poogde. Die poging van te ontvluchten openbaart zich nu als een deerniswekkend tragi-komisch tegenspartelen — en de mensch geeft zich over, telkens weer, aan wat hij niet zoekt, maar wat telkens tot hem komt: het Noodlot. Na iedere angstperiode herleeft weer zijn Noodlotsgeloof, en hij hoeft niet te treuren om zijn herhaalde ontvluchtingspogingen. Want zijn Noodlotsgeloof wordt bij iedere herleving warmer en inniger. Zijn bewust-herleeftde Moeten wordt telkens een blijder Moeten, totdat hij zijn Noodlot noemt met de schoonste namen: Liefde, Vrijheid, God. Want hij zoekt het Noodlot niet, het Noodlot zoekt hem

en het Noodlot is niet minder-zeker, niet minder-machtig scheppend in den mensch dan in de aarde, waar 't bloemen groeien doet zoo zeker en zoo mooi, zoo onuitputtelijk dóórscheppende altijd.

Religie komt van re-ligare, d.i. opnieuw-binden. Religie beteekent derhalve letterlijk: herhaalde binding. Als specifiek menschelijk verschijnsel is religie dus: het opnieuw menschelijk zich-binden en gebonden-zijn, het opnieuw bewust Moeten = herleving van Noodlotsgeloof.

De Westersche menschheid heeft, voor zoover zij „geloovig” was, altijd gezien dat de herleving van 't geloovig bewustzijn, niet een stage groei was zonder meer, maar ook, als gevolg van stagen groei een plotseling in zich weten van een geloofscheppend Levensbeginsel. Onder „bekeering” bv. verstonden we altijd iets plotselings, een geheelen ommekeer, een revolutie der ziel, een geboorte van een nieuw mensch in den mensch, zoo juist wedergeboorte genoemd, een weder opleven van 't reeds aanwezige geloofsbewustzijn. Onder „verlossing” verstonden we altijd een bevrijding van zielelasten, een zuivering van zielesmetten, door een oplichten der Genade, door de kracht van een geloofscheppend Levensbeginsel, bv. „het bloed van

den Heiland". Die ziening was juist. Want alle herleving, die waarlijk herleving heeten mag, is een geboorte, na een groei, niet een groei zonder meer.

Na de religieuze herleving leeft en groeit het Noodlots geloof 'n tijdlang in betrekkelijke gestadigheid. De mensch blijft dien tijd levend verbonden, hij heeft een „Bond" gesloten met het Noodlotsleven. Zoo spreken we van den „Ouden Bond" der Joden na hun verlossing uit het heidendom, in vergelijking met den „Nieuwen Bond" na de bekeering van 's menschen zielebewustzijn tot den Christus. De uiting van den Bond is het gestadig vieren van het „Offer", zoodat het „Offer" verandert bij het sluiten van een hooger en „Bond". De Joden vierden een ander offer dan de Christusgeloovigen.

Zie nu, hoe eenvoudig de beteekenis wordt van het „Offer" als we eenmaal weten: Pure Gedachte = Ontroering = Noodlots geloof. Pure gedachte is echt menschelijk denkleven, dat de Waarheid liefheeft bovenal, zonder aanzien van individueele meening. Ontroering is echt menschelijk bewonderingsleven, dat de Schoonheid liefheeft bovenal, zonder aanzien van individueel gevoel, dat altijd geïnfecteerd is door schoonheidsvijandig belang. Noodlots geloof is echt menschelijk

hartelijk weten, dat den noodlottig-lewenden en herlevenden Mensch liefheeft in alles, zonder aanzien van individu. Het offer nu is geen „geven” van ’t eene individu aan ’t andere, maar een uiting van individuvernietiging. Zoo verbrandden de Joden hun reukwerk, of plengden hun wijn of doodden hun dieren — ’t was individuvernietiging op tamelijk primitieve wijze. Zoo doet de katholieke priester Jezus de gedaante aannemen van onaanzienlijk brood en wijn — ’t is individuvernietiging op minder primitieve wijze. Zoo zal de nieuwe Noodlotsgeloovige helder weten en in breede ontroering ervaren, dat alle individu maar onaanzienlijke voorwaarde wezen mag tot ’t doorklinken van het Alleen, dat in ons herboren werd als de Almenschenlijke Persoonlijkheid, den altijdlevenden ééne Christus — ’t is individuvernietiging aanhoudend bij leven en bij sterven, zoo geheel komende vanuit ’t innigste van ’s menschen ziel, ’t is het almenschenlijke Offer, vernietigend alles wat naar individu-waardeering zweemt. Paulus kende dat Offer al toen hij zeide: „Ik leef niet meer, maar Christus leeft in mij”. Hij kende dat Offer al, toen hij sprak van de geboorte van den Christus, den nieuwen Mensch in hem. Hij kende dat Offer, toen hij alle individuverheffing der

menschen als illusie brandmerkte, denkend aan den God, den éénen „in wien wij leven, ons bewegen en zijn.”

Maar 't „Christendom” heeft nóg vastgehouden aan het individu en verkettert allen, die niet knielen voor een individueelen God.

Zoo luidt nu de herleving van Paulus woord: God is het Noodlot, Gods Beeld is het Heelal.

Wilt gij God zien, zie het heelal, maar zie 't zooals gij een beeld ziet, bezonnen beschouwend zijn innige oppervlakte, en niet oppervlakkig-nieuwsgierig zoekend naar natuurlijk verborgen inwendigheden.

Christus is het in den mensch bewust geworden Noodlot. Wilt gij Christus zien, zie den Mensch als een lijn van 't heelal, een vlak van 't heelal, een kleur van 't heelal. Beschouw den mensch zóó bezonnen waarheid-lievend, zóó los van alle nieuwsgierigheid, dat gij zijn vrijheid ziet als de vrijheid van luchten en wolken, dat gij zijn liefde ziet als de ontroering van Zon en Aarde.

Zóó is uw zien een wiskundig gelooven, zeker en machtig en waar.

Zoo is uw zien het zieleweten, sophia. Zoo wordt u openbaar de Mensch in alles, in alles de Mensch, Christus. — Christosophia.

VI. CHRISTOSOPHISCHE MORAAL- BEPALINGEN.

Onder „moraal” versta ik niet het geheel van betamelijkheden en onbetamelijkheden, afhangende van gebruiken, waardoor de menschen hun gedragingen naar relatief vaste normen regelen, om onderling verkeer te vergemakkelijken en te veraangename. Dat is „beleefdheid”, geen moraal. Beleefdheid is nóch in overeenstemming, nóch in tegenspraak met moraal. Zij staat er buiten.

Onder „moraal” versta ik ook niet het geheel van „rechten” en „verplichtingen”, afgeleid uit staatswetten, gesanctioneerd door staatsmacht. Afgezien van de vraag, of zulke rechten ware rechten en zulke plichten ware plichten zijn, — de staatswetten maken ze niet tot „moraal”.

Onder „moraal” versta ik: vrije rechtspraak der ziel, die, onafhankelijk van welke macht ook, menschelijk goed en menschelijk kwaad beoordeelt naar geen andere norm dan de van-zelf-zichtbare menschelijke natuur alleen.

Dat de Christosophie geen machts wetten of machtsgeboden als „moraal” erkent, ligt voor de hand. Machts wetten, machtsgeboden gaan uit van een individu of — wat op 't zelfde neerkomt — van meerdere individuën. Daar nu voor christosophische waardebepalings de persoonlijkheid alles is en de individualiteit niets, kan zij een — uit den aard der zaak individueel — machtsgebod nooit „moreel” eerbiedigen. Geboden kent de Christosophie alleen in de beteekenis van: levenseisch van persoonlijke deugd.

Voor persoonlijke deugden maakt de Christosophie natuurlijk geen „propaganda” (propaganda is immers suggestiekracht van het individu als zoodanig) maar zij laat haar ontroeringsgedachte het menschenleven doorstralen, om de persoonlijke deugden waar te zien en waar te zeggen. Zoo geeft zij bepalingen van menschelijke deugden, uit ontroering gezien, m.a.w. moraalbepalingen.

De Christosophie kent eigenlijk maar één deugd: het doorstralen van persoonlijkheid. Die deugd kan echter in verschillende omstandigheden en toestanden leven; zij kan ontroering blijvende, naast en tegenover verschillende aandoeningen haar roeping te vervullen hebben. Daardoor krijgt zij verschillende aan-

zichten, verschillende namen, daardoor kan ze op verschillende wijzen worden bepaald. Ik zal de voornaamste namen, waarmee de menschen gewend zijn deugden te benoemen, als aanleiding nemen voor eenige christosophische moraalbepalingen.

Zodoende zal ik achtereenvolgens behandelen: Vroomheid, Bescheidenheid, Moed, Rechtvaardigheid, Vergevingsgezindheid, Reinheid, Gehoorzaamheid.

Vroomheid.

Vroomheid heet een zeer gewaardeerde menschen-deugd. In 't algemeen beteekent vroomheid: geloovig levensverkeer met God. Wat is vroomheid voor den Christosoof?

Een individueel-bovennatuurlijk God, die kan kiezen tusschen dit of dat, kent de Christosoof niet, noch in den primitieven vorm van een langbaardigen, statigen man, met gouden kroon op de grijze haren, nóch in den wijsgeerig geciviliseerden en gesubtiliseerden vorm van een almachtigen, alwetenden, algoeden Geest, die oppermachtig regeert, m. a. w. de Christosoof is niet theïst, hij is atheïst. Maar tóch een vroom atheïst. Als hij met zijn ontroering den klank „God” beluistert

uit den mond van een innig geloovig theïst, hoort hij iets in dien klank, dat óók opluidt uit zijn eigen ziel en dat hij aanhoort, eerbiedig-devoot. Als een theïst „God” zegt, zegt hij iets buiten alle theïsme om, ja tegen alle theïsme in. „Wil,” zegt hij, „waartegen zich niemand verzetten kan.... ook God-zelf niet.” Ook de theïstische God kan bv. niet liegen of bedriegen, omdat zijn Wil niet anders dan de Waarheid willen kan. „Macht”, zegt hij, „waartegen zich niemand verzetten kan.... ook God-zelf niet.” Ook de theïstische God kan b.v. geen absurditeit verwerkelijken, omdat zijn Macht één Macht is. Ja, ook als de theïst met werkelijk geloof „God” zegt, zegt hij „Noodlot”. En hij zegt het eerbiedig, hij zegt 't met blijde moeten, met vrije resignatie. De Christosoof neemt dien klank over, ook hij is vroom. Maar zijn vroomheid is los van alle individuvergoding. Zijn vroomheid is eerbiedige overgave aan het Noodlot. Wie beweert, dat zulke vroomheid voert naar „apatistisch”, „wilverzwakkend” zich-laten-gaan, raadplege de geschiedenis der Mohammedanen. Inderdaad doodt de vroomheid de vrees voor individueele gevaren, dat is heel iets anders dan wilszwakte of apathie.

Vraag: Hoe kan de mensch eerbied hebben voor

het Noodlot? Eerbied hebben we toch alleen voor een eerbiedwaardige Persoonlijkheid?

De Christosoof antwoordt:

Het Noodlot is voor mij geen begrip zonder meer. Een begrip kan ik begrijpen, bewonderen misschien, maar eerbiedigen kan ik 't niet.

Het Noodlot is voor mij geen Individu, oneindig verheven boven alle andere individuen, almachtig en alwetend — zulk Individu kan ik vreezen en dienen, vroom eerbiedigen kan ik het niet. En zou zulk oneindig verheven Individu zich buigen tot mij en goed zijn voor mij — ik zou het niet vertrouwen en denken: arglistig is die Oneindig Verhevene, die mij, nieteling, met gunsten paait.

Maar wèl is mij het Noodlot ware Persoonlijkheid, god-menschelijke, aanbiddelijke Persoonlijkheid.

Ziehier de geschiedenis van het in vroomheid geziene Noodlot:

Het was Heelalontroering van den beginne. Het bolde zich uit in tallooze planeten, en de planeten waren zijn lichaam; hun oppervlak was spanning, voortdurende spanning van de ontroering des heelals. Maar toen de tijd kwam, die komen moest, zonken de planetenrondingen terug, gerimpeld in ouderdom en 't

planetenlichaam ontspande zich van scheppingslichaam tot scheppingsbeeld. De Heelalontroering ontroerde steeds en belichaamde zich in planten, die, toen de tijd kwam, die komen moest, zich ontspanden en beeld werden. De Heelalontroering ontroerde steeds en belichaamde zich in dieren, die, toen de tijd kwam, die komen moest, zich ontspanden en beeld werden. De Heelalontroering ontroerde steeds en belichaamde zich in den mensch — de meeste menschen hebben ook hun tijd van ontspannen en beeld worden. Maar sommige menschen blijven méér dan beeld, zij blijven belichaming van de ééne Ontroering. Want zij kennen, kennen lichamelijk, zij voelen bedachtelijk en bedenken voelend dat hun ontroering is de ééne Ontroering. Dit is hun eeuwige leven: dat zij de Heelalontroering kennen als bewust bezonnen geworden in hen. Dit is hun eeuwige leven: dat zij den Christus kennen, den tot menschelijk Persoon geboren God. Dit is hun eeuwige leven: dat zij geen ander leven weten te leven, dan het leven Gods.

O vroomheid zonder gade, die geen God dient, maar een God doet geboren worden! Die zich niet angstig hecht aan een begrens'd individu, maar zich belichaamt, waar zij wil! Zóó is de vrome onsterfelijk,

en wéét zich onsterfelijk, omdat hij, levend Gods leven, overal stof kan herscheppen tot zijn ziele-eigendom, zijn lichaam. Zoo is de God des vromen een persoonlijk God, doorklankend en doorstralend zijn individu, zijn individuën naast elkaar en na elkaar met de ééne Ontroering in Al. Eénmachtig is de God des vromen, want geene macht is buiten zijne Macht. Eénwijs is de God des vromen, want geene wijsheid is buiten zijne Wijsheid. Eénliefde is de God des vromen, want geene liefde Offert buiten zijne Liefde, die alle individuen Offert.

En ziehier de geschiedenis van mijn Christus-erkenning :

Ik zag de menschen altijd zoeken en onderzoeken en ik vond hen onwijs. Wat onwijs is 't, altijd te zoeken en te onderzoeken, zoolang er zooveel heerlijkzich van zelve te zien geeft op aarde. Toen wilde ik wijs worden, en ik leerde zien wat zich van zelve te zien geeft. De natuurlijk zichtbare Aarde werd mijn bijbel. O, lees geen bijbel meer vóór gij zien kunt En toen ik de Aarde eerbiedig ervaren had als Gods beeld, leerde ik zien den Mensch. Toen leerde ik mij geheel overgeven aan 't naïeve zien. Eerst was mijn naïeve zien nog primitief, maar 't ont-

groeide aan zijn primitieven aard, het werd bezonnen, en blééf naïef. Toen werd 't mij openbaar, dat wijsheid is: bezonnen naïeviteit. En heel mijn individu sterft nu ten Offer aan den wijzen Christus, die mij bezielende leert, en verlost. Naïef en spontaan als de Aarde, en bezonnen spannend zijn geest als aandoeningslooze wiskunstenaar, geheel maagdelijke naïeviteit en geheel mannelijke bezonnenheid, zóó wijs is de Christus, de God-Mensch, één Leven in het Al, tot één Persoon bezonnen in de waarlijk geofferde individuen der menschheid.

Bescheidenheid.

Bij 't nalezen van wat ik over „Vroomheid” zeide, merk ik, dat ik nog nadere verklaring geven moet van 't onderscheid tusschen „beeld” en „lichaam” en van 't begrip eerbied. Het begrip eerbied gebruikte ik in de definitie-zelve van „Vroomheid”: eerbiedige overgave, zeide ik. Daarom zal ik eerst dit begrip nader toelichten, en de verheldering van 't onderscheid tusschen „beeld” en „lichaam” nog even uitstellen.

Ik schreef hierboven „Bescheidenheid”, omdat eerbied bescheidenheid veronderstelt als voortdurende

gemoedsgesteldheid. Bescheidenheid is een altijdige deugd, die immer en overal te beoefenen valt; eerbied is buitengewoon verheven uitleving van bescheidenheid, bescheidenheid-in-feest; de eerbied stijgt, ten slotte, in zeldzaam-gelukkige momenten tot geheel ongeveinsde geestdrift.

Zoodat bescheidenheid het aanzicht is van deugd in dagelijksch leven. Wat volstrekt niet zeggen wil, dat zij een alledaagsche deugd is. Er zijn weinig bescheidenen — alleen de adelmensch is werkelijk bescheiden. Gewoonlijk zijn menschen, die zich bescheiden voordoen, sluwgeaarden, die zich op den achtergrond houden om stilletjes te katloeren op de gelegenheid, gevaarloos onbescheiden te kunnen zijn. Ik heb geleerd, mij te wachten voor allen, die „men” bescheiden noemt. Ik heb gemerkt, dat ze bijna altijd erg brutaal zijn — als de gelegenheid maar komt, die 't hun mogelijk maakt schaamteloos te zijn zonder gevaar voor eigen hachje.

Gelegenheidscritici zijn meestal van dat soort menschen. Ze zijn o zoo bescheiden — lees gluiperig koest — totdat de een of andere anonymus een venijnig woordje durft zeggen, of totdat een meerderheid geniepig bewerkt is en dan komen ze los — om weer

heel spoedig te gaan loeren in hun donkervunzige hokje, opgesloten door eigen verbeterd jaloezie. Als ge iemand ontmoet, die „men” bescheiden noemt, veronderstel dan smeulenden nijd om vermeend-miskende hoedanigheden, dan hebt ge 't gewoonlijk bij 't rechte eind. Ze zijn erg te beklagen, die „men”-bescheidenen, want zij kunnen niet vieren het feest van eerbied, en eerbied is zoo heel gelukkig. Ze zijn erg te beklagen, want ze kunnen niet vieren het feest van ongeveinsde geestdrift — en geestdrift is bijna-sterven van geluk.

Maar laten we kalm definieeren. Wat is bescheidenheid wèl en wat is bescheidenheid nièt?

Bescheidenheid is niet het opzien tegen een individu. De Christosoof weet dat. Voor hem is 't individu immers in natuurlijke rangorde niet meer dan bloote voorwaarde. De „men”-bescheidenen zien gewoonlijk op tegen een ander individu. Dat is verkapt ijdelheid. Want wie tegen een individu opziet, zou ook héél graag wierook zien branden voor eigen individu. Het hemd is nader dan de rok, nietwaar Dat heele opzien is 'n smoesje: „Die kranige man is toch maar mijn president, mijn koning, mijn paus, mijn meester, mijn enz. enz.”; of: „ik moet toch wel verstand hebben van muziek, want ik dweep met Wagner, ik

moet toch wel verstand hebben van literatuur, want ik dwéép met Shakespeare” Als ik over groote menschen nadenk, krijg ik 'n gevoel van diep mededoogen. Wat 'n vernedering moet dat zijn, die dweeperij van katloerende nijdigaards!

Wat bescheidenheid wèl is: innig besef van de nietswaardigheid van het individu als zoodanig, innig besef van de alwaardigheid van den Mensch.

Waar de werkelijk bescheidene een individu ziet, dat zich gaarne laat vereeren, gaat hij voorbij om niet onnoodig de beleediging te zien van den Mensch door kruipende en kruipenbegeerige hondscheit. Waar de werkelijk bescheidene een Persoon ziet, lacht hij op in de blijde gerustheid des geloofs, denkende aan zijn God, die zoo bescheiden alle indringerigheid vermijdt, dat slechts weinigen Hem vinden in zijn mysterieuze Leven. Soms viert hij zijn eerbied, de bescheiden mensch. Dan beieren breede klokkegalmen in zijn ziel en rollende orgeltonen ruischen er hun Hosannah. Soms viert hij zijn reine geestdrift Het leven is levenswaard om één moment van zulke reine geestdrift.

Ik zal u een kleine geschiedenis vertellen van een bescheiden man, die geestdrift vierde.

't Gebeurde in 1870 te Rome. De Piemonteezen

belegerden de „heilige stad” en ’t pauselijk leger, een handjevol slecht geoefende en slecht gewapende zouaven, verdedigden haar — alleen uit demonstratie, aan overwinnen viel niet te denken. Onder die zouaven was een eenvoudige Hollandsche jongen, Alfons Houben. Hij was op een vestingmuur geklommen en zonder eenige beschutting, schoot hij zijn kogels naar den vijand, één voor één. De kapitein beval hem naar beneden te komen, hij wilde zoo weinig mogelijk menschenlevens wagen in een „demonstratie”. Houben weigerde. „Neen, zoo laat ik den Paus niet” — en hij bleef schieten, kalm-mikkend, stil-zeker van zijn Wil, schot na schot.

Ik moet hier even opmerken, dat onze dappere Hollander zeer ongehoorzaam was, „men” zou zeggen onbescheiden. De kapitein beval in naam van pauselijk oppergezag. Maar Houben dacht aan geen bevelend gezag. „God is God en de Paus is zijn Profeet”, dat was zijn geloof. De Paus — voor hem was de Paus geen individu. Voor ons is de Paus een individu, wij hebben achter de schermen gekeken, wij hebben gefluister gehoord van politiek. Maar voor hem was de Paus geen individu. Voor hem, den weerspannige, was de Paus een kleur en een klank, een gebaar van

de Alontroering Gods. Hij was bescheiden, die man, hij was eerbiedig, hij was geestdriftig.

„Houben, ik bevéél je, er af!”

Beveel maar een man, die zijn feest van geestdrift viert! De dappere gehoorzaamde niet. „Leve de Paus!” riep hij, en sneuvelde.

Eenige dagen later ontving zijne moeder zijn laatsten brief. „Moeder, een voorgevoel zegt mij, dat ik voor den Paus moet vallen. Ween niet te veel. Zou ik schooner dood kunnen sterven?” — — —

Men zegt wel eens, dat geestdrift „abnormaal” is. Och ja, een feest is altijd iets buitengewoons, óók het feest van geestdrift, en „normaal” is gewoon, „normaal” is ordinair. Een gemoed echter, waarin geestdrift leven kan, is gezond — maar niet gewoon. Ongeveinsde bescheidenheid is gezond — al is zij óók ’n abnormaliteit in onze droevig onbescheiden wereld.

Moed.

In ’t vorig artikel sprak ik niet erg complimenteus over „men”. Maar begrijp me nu wel. „Men” heeft toch een onschendbaar recht in ’t bepalen van de beteekenis van een woord. Als de enkeling willekeurig

een beteekenis aan een woord mocht geven, als hij b.v. een huis „boek” mocht noemen en een boek „huis”, dan raakten we hopeloos in de war. Het woord beteekent wat 't algemeene taalgebruik met dat woord zegt. Maar „men” weet niet precies wat hij zegt, hij denkt niet na, hij is onbezonnen. Zoodat tot 't bepalen van de juiste beteekenis van een woord twee factoren worden vereischt. 1o. het algemeene taalgebruik, 2o. taalintuïtie, waardoor wordt waargenomen, wat de woorden volgens het algemeene taalgebruik precies beteekenen. Als wij b.v. de juiste beteekenis van het woord „God” vaststellen, vragen we eerst aan het algemeene taalgebruik, wat het woord beteekent, verwijderend alle bijkomstigheden die 't afzonderlijk gebruik van verschillende confessioneele en niet-confessioneele richtingen bij dat woord „maken”. Die algemeene beteekenis is nog niet de preciese beteekenis. Zij is nog vaag, omdat de bijkomstige, gemaakte beteekenissen haar te zeer op den achtergrond gedrongen hebben. Maar als we nu die vage, algemeene beteekenis op ons laten inwerken, ons wel wachtende voor de pedanterie wèèr een bijkomstige beteekenis aan het woord te maken, dan verheldert zich en verscherpt zich die algemeen vage beteekenis tot een preciese beteekenis. Deze weerspreekt

alle gemaakte beteekenissen en is tòch niet tevreden met 'n minimum, een kleinste gemeene veelvoud van de verschillende beteekenissen; integendeel toont zij aan, dat de reine, ongemaakte beteekenis juist de levenskracht is van het woord, als 't maar vrijgelaten wordt te zeggen wat het wil, óók tegen alle individueel belang en collectief-individuele „opvattingen” in. Zoo luisteren we bescheidenlijk naar de beteekenis van het woord-zèlve. Zoo kan het woord-zèlve in ons zich verwerkelijken tot een levende waarheid. Zoo verlossen we het woord dat den Mensch uitspreken wil uit de beknelling van menschenindividuën, die zijn klank verstoorden door „gemaakte” beteekenissen.

En nu — Moed! Wat is Moed? De beteekenissen die er om dat woord „gemaakt” zijn hebben droeve verwarring gesticht. Zoo wordt een „zelfmoordenaar” b.v. door velen per se een held genoemd, door anderen per se een lafaard. Maar wat beteekent het woord-zelve dan buiten alle gemaaktheid om? Als ge zijn klank beluistert, geheel belangloos en geheel ongemaakt, zal hij zich ten slotte zoo vertalen: Moed is het bescheiden aanvaarden van onafwendbare smart.

Het Lijden is een onverbiddelijke Wet. Wij kunnen haar kwaadwillig de „ijzeren” wet noemen, of, goed-

willig, de „gouden” wet, ze blijft onverbidde lijke wet, waaraan we ons onderwerpen moeten goedschiks of kwaadschiks. Dat weten we allen zeer goed — geen mensch die daaraan twijfelt. En toch — wat doèn de meeste menschen? Ze gruwen van smart, ook van onafwendbare smart en trachten haar te ontkomen. Sommigen verzetten zich tegen haar rekkend en strekkend hun wil en geest in hopeloozen strijd. Anderen trachten haar te ontvluchten, zich overgevend aan luchtig, laag-bij-den-gronds ch vermaak. Weer anderen geven zich, moegestreden, aan haar over, maar knarsetandend van woede over gebroken geluk, jaloersch op allen, die nog niet gebroken zijn.

Zie een daad van verzet tegen onafwendbare smart, zie haar belangloos, bescheiden, wil haar zien zonder oordeel of bemanteling . . . vertolkt zij zich in uw ziel met 't woord „moed”? — Voor vluchtig kijken kan zij moedig schijnen, ze zegt zoo vastberaden: ik wil niet. Maar als zij valt in het diepe leven van een kalm-beschouwende ziel verklankt zij zich in „koppigheid”, „ijdelheid”. En de stille ziel denkt aan dwaze kinderen, die . . . straks zal ik dien zin voltooien. Zie nu een daad van vlucht voor onafwendbare smart, zie haar weer belangloos, bescheiden, wil haar zien zonder

oordeel of bemanteling . . . vertolkt zij zich in uw ziel met 't woord „moed”? — Voor vluchtig kijken kan zij moedig schijnen, ze zegt zoo herhaaldelijk „ik wil niet, ik wil niet”. Maar als zij valt in het diepe leven van een kalmbeschouwende ziel verklankt zij zich in „angstig tegenspartelen”. En de stille ziel denkt aan dwaze kinderen, die... Zie nu een daad van woedende overgave aan onafwendbare smart, zie haar belangloos, bescheiden, wil haar zien zonder oordeel of bemanteling... vertolkt zij zich in uw ziel met 't woord „moed”? — Voor vluchtig kijken kan zij moedig schijnen, ze zegt zoo hardnekkig: „en tòch en tòch en tòch berust ik niet”. Maar als zij valt in het diepe leven van een kalmbeschouwende ziel verklankt zij zich in „wanhoop”. En de stille ziel denkt aan dwaze kinderen, die...

Kinderachtig dwaas is wie onafwendbare smart te wenden tracht. Dat weten we allen heel goed. En 't moet ons niet verwonderen als die dwaasheid, groeiende van jaar tot jaar, van geslacht op geslacht, eindigt in krankzinnigheid, grootheidswaan, vervolgingswaan, razernij, en hoe al dat ijselijks heeten moge.

Kinderachtig dwaas. — Nu zal ik mijn zin voltooien over die kinderen . . . Ik zal niets buitengewoons van ze zeggen, maar vergeet niet, dat de menschen,

met wie ik ze vergelijk ook heel gewoon zijn. De meeste kinderen zijn behebt met 'n dwaasheid, die erg vermakelijk is omdat 't maar kinderen zijn. Als moedertje met spons en water bezig is, beginnen ze stout te worden. Ze zijn bang voor 't wasschen. Ze slaan moedertje, loopen weg, stribbelen tegen totdat het water zijn dienst heeft gedaan. Als moedertje ze niet dwong — wat 'n schoorsteenvegertjes zouden 't worden.

Groote menschen, die aan Onafwendbare Smart trachten te ontkomen, zijn als die dwaze kinderen, die niet willen gewasschen worden. Zonder vergelijking gezegd: er is iets viezigs in zulke menschen. Want ze zijn altijd voorzichtig, wat 't tegenovergestelde is van doorzichtig. Ze hullen zich in gemaakte geheimzinnigheid, ze sluiten hun innerlijk leven op want overal zien ze 't gevaar dreigen van smart. Ze bouwen om zich heen ondoorzichtige muren, hun ziel durft nooit naar buiten treden, er is iets in hen als vunzige lucht van 'n steeds gesloten kamer. Wie dien psychisch-dichten muur kan waar nemen om hen heen, vermoedt de onreinheid daarbinnen en wendt zich af in droeve ziele-afkeerigheid. Zeg niet, dat het Leven altijd geheimenis blijft. Het Myserie des Levens is Myserie in zooverre, dat 't alleen-verstandelijk niet te kennen is;

't moet gezien, 't moet gehoord, 't moet ervaren worden, Mysterie blijvende. Maar van nature tòont 't zich — geen te begrijpen iets — maar toch een licht, een klank, een gebaar. Wie dat Mysterie opsluit, belet 't vrij te ademen, maakt 't troebel, vuil, ondoorzichtig. Onreinheid is: gebrek aan vloeiend levensverkeer tusschen een wezen en zijn omgeving, en onafwendbaar smartelijk is 's menschen zieleverkeer met wat om hem is. Onafwendbare Smart is op groot-menschelijk gebied, wat water is voor een kind. Onafwendbare smart reinigt. Wie haar bescheiden aanvaardt, leert rein, mooi lijden, en daarom rein, mooi leven. Wie haar niet bescheiden aanvaardt lijdt tòch, maar hij lijdt leelijk. Alleen zeer mooie oogen kunnen in zulk lijden nog iets schoons ontdekken.

Dit alles wil natuurlijk niet zeggen, dat we alle smart lijdelijk moeten aannemen. Verre van daar. Het aanvaarden van afwendbare smart is den zwakkeling waardig. Maar de groote Smart van het Noodlot is scheppende en herscheppende altijd. Zij bevrijdt in ons alles wat menschelijke waarde heeft, zij schept geluk in ons, dat zonder lijden niet leven kan.

Wellicht vraagt ge nu: wat is Onafwendbare Smart? Die vraag is niet goed gesteld. Smart is niet

nader te bepalen, en onafwendbaar evenmin. Die termen zijn duidelijk-van-zelve. De vraag moet zóó gesteld worden: welke smarten in mijn leven zijn afwendbaar en welke zijn zegeningen van het Noodlot?

Laat die vraag haar antwoord vinden in eigen leven. Dit is zeker: ieder denkend mensch ziet in zijn leven een of ander groot lijden, dat hij beslist onafwendbaar weet, 'n ziekelijk gestel, 'n misvorming, den dood van 'n geliefde, 'n ongelukkig huwelijk, of.... ieder vulle aan voor zich zelve. Aanvaard bescheiden die Smart, die gij reeds onafwendbaar weet. Zij zal u verreinen en in u ontwikkelen wat ik zou willen noemen: de tragische intuïtie*), die u steeds helderder zal leeren onderscheiden de Noodlotssmart van afwendbaar lijden. Die tragische intuïtie heeft de groote dichters geïnspireerd, toen ze hun onsterfelijke tragediën schiepen, ter verheerlijking van de mensche-lijke Levenspijn, die helden baart. Die tragische intuïtie zal in u zelf baren den moed te lijden, den eenigen moed, die waarlijk heldenmoed heeten mag.

*) Tragisch = noodlottig, als zoodanig gezien. Niet te verwisselen met „ijsselijk”. Het tragische is niet ijsselijk, omdat 't uit kalme, sterke ontroering wordt gezien. Het ijsselijke is niet tragisch, omdat 't door zenuwachtige aandoeningen wordt waargenomen.

Die tragische intuïtie zal ten slotte u goed leeren zien de smarten van anderen, sentimenteel medelijden zal plaats maken voor groot mededoogen, d.i. het ontdekken van iets moois in alle lijden, iets moois zelfs achter de muren van de ondoorzichtigen, die niet lijden willen. En uw bescheiden moeten zal groeien tot blijde moeten, tot Vrijheid. Vrijheid in leven en in dood. De „zelfmoord” is bij de meesten een gedwongen wanhoopsdaad. Maar 't kan zijn dat het Noodlot duidelijk zegt tot een mensch: nu kan niets mooier over u komen dan de dood. Als het Noodlot zoo spreekt tot een moedig mensch, zal hij niet weifelen, en zijn dood zal zijn een waarlijk vrije dood. „Zelfmoord” is dan lasterende leugen, „vrije dood” eervolle waarheid.

Ik zeide u, dat er iets psychisch onreins is in de ondoorzichtigen, die niet lijden durven, in die dwazen, die ontkomen willen aan wat moet. Wellicht hebt ge al eens gehoord, dat, waar de dwaasheid gegroeid is tot volslagen krankzinnigheid, een der symptomen dier droeve ziekte bestaat in 'n onweerstaanbaren drang naar aanraken, zelfs naar eten van walgelijkheden. Leer hartelijk mededoogen met die arme krankzinnigen — zij verzichtbaren in schrille kleuren een

Waarheid, die ook in schrille kleuren waar en dus mooi blijft: de Waarheid, dat vrije Noodlotslijden den mensch verreint, en gedwongen lijden den mensch verlaagt.

Rechtvaardigheid.

De tragische intuïtie is tevens de eenige rechts-intuïtie. Zij is het geweten, vrij van alle suggestie en machtsgezag. De tragisch-intuïtieve mensch oordeelt of leert zeker oordeelen naar blanke gerechtigheid. We noemden de moraal een „vrije rechtspraak der ziel”. Maar vóór de ziel recht kan spreken vrij en waar, moet zij eerst vrij en waar kunnen zien het goede en het kwade der menschedaden.

En zoo ziet alleen de tragisch-intuïtieve mensch.

Alle bewuste uiterlijke menschedaden gebeuren om pijn te verwijderen of te vermijden. Zelfs het genot-zoeken der uiterlijke daden is, welbeschouwd, niets anders dan het wegvluchten van pijn, gewoonlijk de pijn der verveling. Genot om 't genot zoekt niemand. Genot om genot hééft de mensch of hij heeft het niet. Als hij 't heeft, ongezocht, heet het geluk; als hij 't niet heeft, zoekt hij 't misschien onverpoosd, maar

niet om 't genot-zelf, hij zoekt 't om de pijn van genotsgemis te vlieden

Ja, alle bewuste uiterlijke menschendaden gebeuren om pijn te verwijderen of te vermijden. Maar de tragisch-intuïtieve mensch weet, welke pijn Onafwendbare Smart is, en welke niet. Daarom is hij rechtvaardig in zijn oordeel. Hij noemt alle daden, die gesteld worden met het individueel gewilde doel, Onafwendbare Smart te keeren, slecht. En hij noemt alle daden goed, die gebeuren in vrije, persoonlijke overgave aan Onafwendbare Smart. Waarmee niet gezegd is, dat ieder individueel gewild doel een daad ontheiligt. Maar wèl dat het diepste motief der goede daad moed is en de diepste grond der slechte daad: gebrek aan moed.

Dit alles weet de tragisch-intuïtieve mensch. Daarom kan zijn ziel Rechtspreken. Daarom is hij of wordt hij zelf een rechtvaardig levend mensch. Want al heeft de ziel geen sanctie-van-geweld tot haar beschikking, zij is de mensch-zelf, die Rechtspreekt, zij is zijn eigen ziening, zijn eigen uiting, en daarom moet zij doorstralen en doorklinken al zijn eigen daden. De sanctie van de Rechtspraak der ziel is eerst en vooral te vinden bij de ziel, die Rechtspreekt.

Menschelijke Rechtvaardigheid is oordeelen en doen naar tragische intuïtie.

Vergevingsgezindheid.

Vergevingsgezindheid is niet een zwakkelijk zich laten begaan. Vergevingsgezindheid is het geloof aan de éénmachtige Rechtssanctie van de Heelalontroering. Dit geloof leeft in den tragisch-intuïtieven mensch, omdat hij, in vrome bescheidenheid, het Noodlot ziet als aldoor scheppende ontroering, die ook in menschelijke daden schept haar Schoonheid, haar Waarheid, haar Gerechtigheid.

Daarom zint hij niet op belooning of wraak. Hij doet, waartoe zijn tragische intuïtie hem inspireert, wetende dat hij daardoor medeschept met de ééne Ontroering des Heelals. Hij doet, waartoe zijn tragische intuïtie hem inspireert, wetende, dat het goed is, omdat het moet — al lijkt 't oogenblikkelijk harte-loos-wreed.

Alleen zij, die zóó schijnbaar wreed geweest zijn, zullen de Natuur niet meer onrechtvaardig meenen, omdat zij „wreed” is. Al het tragische is rechtvaardig en de heele Natuur is één tragiek.

Reinheid.

Naar algemeen taalgebruik zegt het woord „reinheid” als deugd speciaal sexueele reinheid.

Na al het voorgaande, zal 't ons niet moeilijk vallen, een juiste bepaling van reinheid te geven. We zeiden, dat onreinheid is: gebrek aan vloeiende levensgemeenschap tusschen een wezen en zijn omgeving. Dienovereenkomstig is sexueele reinheid: Vloeiende levensgemeenschap tusschen een wezen als geslachtswezen met zijn omgeving.

Er is niets zoo viezig als opgesloten geslachtsleven. Daaruit volgt volstrekt niet, dat een man onvoorwaardelijk onrein is, als hij niet geslachtelijk leeft met een vrouw, of dat een vrouw onvoorwaardelijk onrein is, als zij niet geslachtelijk leeft met een man. Het Noodlot laat lang niet alle reine menschen het tegendeel van hun eigen geslacht, hun man of hun vrouw, ontmoeten in gewone werkelijkheid. Maar toch zal de reine mensch zich als geslachtswezen uiteten, hij zal zijn geslachtswezen niet opsluiten, maar het laten doen, waartoe het van nature geroepen is, nl. paren. Paring is: opheffing van twee individualiteiten, tot een drie-eenheid van één Persoonlijkheid. In gewone werkelijkheid zal het vleesch

van den man paren met het vleesch van de vrouw, en het natuurlijke (daarom niet individueel gewilde) resultaat zal zijn de drie-eenheid: Man-Vrouw-Kind.

In buitengewone, hoogere werkelijkheid (die de gewone werkelijkheid niet behoeft uit te sluiten) zal de vrouw in haar bezielde lichamelijkheid, in haar lijn, haar kleur, haar gebaar, het innigst gebeuren zijn van mannelijke bewondering, en de man zal gedachten scheppen bevruchtend dat innigst gebeuren, zoodat het natuurlijke resultaat van die buitengewone paring wordt: Man-Vrouw-Gedachte. En de ééne Schoonheid, welke dan in die drieëenheid leeft zal niet meer zijn de lagere aesthetische schoonheid, sierlijkheid slechts, of welke apartelijkheid ook. Neen, de Schoonheid der paring op hooger peil is Schoonheid op hooger peil: mystische Schoonheid die klanken en gebaren toont als uitbeeldingen van ééne Ontroering.

Ascetische opsluiting van 't geslachtsleven verduft en versuft den mensch tot walgelijken eunuuk. Tragische smart alleen reinigt het geslachtsleven, hoe gewoon of buitengewoon het zich ook uiten mag. Ascetische opsluiting verstompt het gevoel voor tragische smart. Eunuken houden van „lekker” leven en lijden alleen de lastigheden van booze nukken. Zoolang echter de

mensch nog vatbaar is voor tragiek, voor Noodlotspijn als Noodlotspijn ervaren, zal hij rein blijven. Hij zal Man zijn of Vrouw.

Een fundamenteele uiting van reinheid is het schaamtegevoel. Och, och, wat wordt er met dat schaamtegevoel gesold! Het geheimzinnig doen met sexualiteit is bij de meeste menschen niets anders dan verkapte ijdelheid, niets anders dan vrees, ongewichtig te zijn. Het geslachtsleven — het gewone en het buitengewone — eischt bescheidenheid. De onmiskenbare humor in 't geslachtsleven bestaat juist in zijn ondoodbare satire op al wat gewichtig wil doen.

De erotische Liefde doet niet alleen kinderen geboren worden, zij herschept ook de liegenden-zelf tot kinderlijke menschen. Daar is niets vernederends in. Vernederend-komiek is wèl alle plechtigheid bij en om het geslachtsleven. En wèl gul en goed is de lach, die om een deftig huwelijk lacht.

Luistert even, dames en heeren — neen, ik belóóf u, dat ik er niet aan denken zal, dat ge mannen en vrouwen zijt. Dames en heeren, ik wil u even vertellen wat schaamtegevoel is. Schaamtegevoel is 'n gevoel, dames, 'n gevoel, heeren, 't leeft dus in uw lichaam, niet in uw „geweten” of zooiets. En 't is een gevoel, dat

de reine mensch overal waarneemt, óók in de éénzaamheid, nietwaar? Een schaamtegevoel, dat alleen in gezelschap waakt maar in de eenzaamheid gezelligjes en familiaartjes een dutje gaat doen, neen, dat is geen schaamtegevoel En dan — schaamtegevoel is schaamte, dames, heeren, schaamte. Wanneer schamen we ons? We schamen ons, als iemand of iets ons aanklaagt. En wat klaagt u dan aan, overal, altijd, óók in de eenzaamheid? Zoekt niet te ver, dames en heeren. Uw eigen lichaam klaagt u aan, u en mij en alle menschen. Het menschdom heeft in komieke ijdel-tuiterij tot 't lichaam gezegd: ik erken je niet, je bent maar stof, ik stop je weg . . . zoo heeft het menschdom op zijn lichaam gescholden. Dat lichaam klaagt ons nu aan, dames en heeren, en zegt: Vrouwen schiep de Natuur en Mannen. Ik heb eerbied voor ieder bescheiden mensch, die de aanklacht zijns lichaam doorvoelt en die aanklacht niet ijeldoenerig schuift op een verren god of een begrip „fatsoen” om er van af te zijn. En wèl komiek vind ik de dames en heeren, die hun damigheid of menheerigheid uitspelen tegen Amor, die ze zoo allemachtig grappig op hun plaats kan zetten.

Mannen, die mannen zijn, en vrouwen, die vrouwen zijn, kijken niet quasi-verachtelijk neer op hun lichaam.

Zij doorvoelen diep, zij doorvoelen lichamelijk de aanklacht der Natuur tegen den ontaarden mensch, en zij schamen zich. Ze zijn grootsch in hun schaamte en de humor van 't geslachtsleven maakt hèn niet belachelijk. Voor hen is de paring het feest van 'n tijdelijke rechtmatige schaamtevrjheid, de Zondag van 't bezielde lichaam. Voor hen is de paring een geestdriftig eerherstel aan de Natuur. Als de Natuur dan zegt: Vrouwen schiep ik en Mannen, is 't geen aanklacht meer maar de omhelzing van een Moeder die hartelijk vergeeft.

Nu ik toch over „lichaam” spreek kan ik gevoelig terugkomen op 't reeds aangeduide onderscheid tusschen „lichaam” en „beeld”. Als ik zou zeggen: een lichaam „leeft” en een beeld is „dood”, zou ik me aan een onjuistheid schuldig maken. Als een beeld den naam van beeld heel en al verdient, leeft 't wel degelijk, 't doèt immers iets, 't wekt onze bewondering. Maar het leven van het beeld is het leven van den kunstenaar, die het schiep. Nièt in 't beeld, maar in hèm is de hoogste levensspanning der scheppingsdaad. Het ideaal, dat hem scheppen doet is hoog verheven boven zijn gewrocht-in-beeld. Als we alles konden zien en hooren, zouden we dat ideaal zien opvlammen in

zijn lichaam, hooren opklanken in zijn lichaam. Want een lichaam is inniger werkelijkheid dan een beeld zonder meer. Een lichaam is uitbeelding in hoogste levensspanning, een beeld is uitbeelding in verminderde levensspanning. Een beeld is als een „gestold” lichaam, een lichaam is als een levensvloeiend beeld. Daarom zeide ik: „Het Noodlot was Heelalontroering van den beginne. Het bolde zich uit in tallooze planeten en de planeten waren zijn lichaam; hun oppervlak was de spanning, voortdurende spanning van de ontroering des Heelals. Maar toen de tijd kwam, die komen moest, zonken de planetenrondingen terug, gerimpeld in ouderdom en 't planetenlichaam ontspande zich van schepingslichaam tot scheppingsbeeld.” En zoo gebeurde het ook met de planten, de dieren. De steeds levensvloeiende Heelalontroering laat haar gestolde uitbeelding aan de stolling over om zich altijd door te belichamen in subtielere stof, die haar hèle levensspanning uitbeelden kan in gedweeë elegance. En zoo gebeurt het ook met de meeste menschen. De Heelalontroering vindt gedweeë uitbeeldingsstof in hun lichaam, gedurende de groeiende, vloeiende jeugd. Maar als die jeugd voorbij is, stolt hun lichaam tot beeld. En de herinnering aan hun lichaamsjeugd wordt een woedend

terugverlangen naar mooie dagen, een woedende jaloezie op groeiende, vloeiende jeugd van anderen. Want, al zinkt hun lichaam nog zoo deerniswekkend terug tot beeld, iets blijft er in hen, dat niet beeld wil zijn. Hierin verschilt immers de menselijke beeldwording van de beeldwording der Aarde, dat de mensch van nature geroepen is belichaming der Heelalontroering te blijven, en de Aarde niet. Zij mag beeld worden, de mensch mag het niet. Dat voelt hij onbewust en daarom wordt hij zijn beeldwording gewaar, niet als een rechtmatig uitleven maar als een tergende ziekte. Ik sprak daarstraks van het „lichaam” der valschkuischen. Ik had eigenlijk moeten spreken van „omhulsel”. Want hun omhulsel is geen echt lichaam meer, hun omhulsel is beeld en niet een echt menscheijk beeld, omdat 't niet door specifiek-menscheijk leven ontstaat; een echt menscheijk beeld bestaat alleen als kunstgewrocht. Ik sprak echter toch van „lichaam” omdat ik gaarne iets benoem naar wat 't geroepen is te zijn. De roeping der belichaming is nog in hen, en ik erken haar, al is 't met diepen weemoed, in hun woedend terugverlangen naar de belichaming van verloren jeugd.

Oneindig gelukkiger zijn de reine menschen. Hun lichaam blijft in groeiende, vloeiende jeugd, omdat hun

lichaam bedachtelijk voelt, dat zijn ontroering is de ééne ontsterfelijke Ontroering van het Al. Laat hun huid ook rimpelen en hun bloedvaten verkalken, hun lichaam zinkt niet terug in ontspannen ouderdom. Want hun lichaam is niet dat brooze spierweefsel van enkele jaren frischheid. Tot God-zelf herboren weten zij zich opnieuw belichaamd in subtielere stof. Daarom is geen zweem in hen van nijd op anderer jeugd. Gaarne wordt hun oude stof tot voedsel voor hun nieuwe lichaam, zooals een goede moeder gaarne voedsel wordt voor haar kind en niet jaloersch is op de jeugd van haar kind. Hun eeuwig leven ervaren zij als eeuwige belichaming hunner persoonlijkheid als eeuwig groeiende, vloeiende jeugd en zij hebben mededoogen met allen, die een ander teeken zoeken van persoonlijke eeuwigheid. En zelfs hun brooze stof van enkele jaren jeugd — zij „stolt” niet, ook nu hun huid rimpelt en hun bloedvaten verkalken. Langzaam gaat die uitgeleefde stof terug naar het Aardbeeld, waaruit ze kwam, meenemende tot in den dood de weerspiegeling van nieuwen lichaamslach. O, 't is zoo eerbiedwaardig-mooi, het gelaat van een oude van dagen, waarop die nieuwe jeugd-glimlach speelt. Zoo krachtig-in-goedheid is die glans van gulle zegening aan al wat

jong leven heeft en geeft. Bij hen is de „kroon des ouderdoms” geen frase.....

De reinen van harte, die in jeugdig lichaam hebben geëerd (niet alleen „genoten” maar geëerd) de levensvloeijing die paart en baart in goddelijken scheppingslach, zij alleen verwerven het natuurlijk recht op eeuwige belichaming. Zij zien God, omdat zij God zijn.

Gehoorzaamheid.

Als alleen de edelste klanken klinken in onze ziel, verstomt nòg niet het woord „gehoorzaamheid”. Maar wèl verstomt dan alles wat naar „dienen” zweemt of naar „geweld”. Gehoorzaamheid in alleredelsten klank, zegt geheel dwanglooze vrijheid. „Moeten” zegt ’t, maar blijde moeten alleen.

Het blijde moeten kan opklanken uit onze eigen ziel, zoo maar, zonder woord of blik of welk gebaar ook van een medemensch. Dan spreken we het liefst van inspiratie, van eigen tragische intuïtie.

Het blijde moeten kan óók opklanken uit onze eigen ziel, gewekt door woord of blik of welk gebaar ook van een medemensch, en dan spreken we van vrije gehoorzaamheid.

„Vrije rechtspraak der ziel” noemde ik de moraal. Als die moraal gewekt wordt door een dwangloos medemensch, leeft de drieëenheid: Gezag-Gehoorzaamheid-Vrije Daad.

Gehoorzaamheid is vrije rechtspraak onzer eigen ziel gewekt door vrij Rechtsprekend Gezag.

Geen „vreemde” is het ware Gezag, omdat 't alles uitzegt wat fluistert in ons eigen binnenste. Geen dwinger is het Gezag, omdat alleen dwangloos gehoorzamen het Gezag waarlijk erkennen kan. Geen wreker is het Gezag, omdat het gelooft aan de Gerechtigheid van de ééne Ontroering. Geen belooning kent het Gezag, want gediend worden wil het niet.

Als 't Gezag spreekt naar aanleiding van een bepaald geval, is het „Rechter”. Als 't Gezag spreekt uit de tragische inspiratie van heel een volk, terwille van het heele volk en zich zelve, is het „Wetgever”. Een onafhankelijk volk is een volk dat zijn eigen Wetgever heeft en zijn eigen Rechter.

De vijand van de ware gehoorzaamheid is het Individu, in zooverre het nog in den waan verkeert, in werkelijke rangorde meer te zijn dan voorwaarde, bloote voorwaarde alléén, m.a.w. die vijand is het verwaande Individu en zijn gebied is de Wereld. De wereld

— niet het tegengebied van een bovennatuurlijk God, die niet bestaat, maar het tegengebied van den Mensch, die wel bestaat.

Waar is de wereld? Overal, waar het verwaande Individu zijn kop verheft. Waar persoonlijke roeping en persoonlijk talent wordt verkracht door geweld van huichelwetten. gemaakt door 'n meerderheid van individuen of door één menschen-temmend geweldenaar; waar rijke individuen pronken om arme individuen de oogen uit te steken; waar arme individuen op den loer liggen om benijde rijke individuen het hart in trappen;

waar „vroom” heet wat een God wil dienen;

waar „bescheiden” heet wat lafhartig zint op ge-
vaarlooze wraak;

waar „moedig” heet wat brutaal de vuisten balt;

waar „recht” heet wat door lage listen machtig werd;

waar „barmhartig” heet wat zwaklijk treurt en kwijnt;

waar „kuisch” heet wat viezig opgesloten suft en duft;

waar „gehoorzaam” heet wat kruipt en gluipt,

dáár is de wereld.

Hoe staat dan de Christosoof tegenover de wereld?
In voortdurenden, kalm-sterken zieleweerstand zal hij

de wereld wègweren uit zijn leven, en..... de wereld gebruiken. Zij is niet anders dan een „waar”, als „waar” is zij te gebruiken. Laat de individuën elkaar overtroeven in jagende snelheid! Best! Hun telegrafen en telefoons en spoortreinen en trams zijn nuttig, 't is allemaal te gebruiken. Laat de individuën elkaar overtroeven in sierlijkheid en practische vindingen! Dan maken ze mooie meubels en bouwen geriefelijke huizen. Die zijn te gebruiken en aardig om te zien. Genot hebben ze er niet van in hun gejaagd geploeter en nijdig gepronk. Maar de Christosoof kan 't niet helpen, dat individuën zichzelf tot knechten maken. Hij nijdigt niet mee, en hij pronkt niet mee. Dat geeft hem het recht zich boven de knechten te weten en ze te gebruiken. Dat mogen knechtgezinden niet erg vinden — de knechten verdienen er wat aan.

Gehoorzaamheid en Wereldverachting is één en dezelfde zielekracht....

Hier glimlachen de wereldlingen wereldwijsjes en zeggen wat in wereldsch gebied ten slotte het éénige argument is tegen al wat de wereld veracht: „We zullen eens zien wat je zegt, als je honger hebt”.

De wereldlingen denken dan aan geldmacht. Maar het Geld onderdrukt de ontroeringsmensen niet. Geld

— gij hebt 't gebruikt, verwaande individuën, om te pronken en te heerschen maar (dat hebt ge niet voorzien!) de Aarde herleeft juist in het Geld en weert weg al wat aardsche genade door geldmacht dooden wil.

Den wereldling heb ik niets meer te antwoorden. Maar wèl heb ik ù nog iets te zeggen, die mij tot nu toe gevolgd hebt maar dit antwoord niet begrijpt. Laat me u dan het wezen uitzeggen van het Geld. Let wel niet van geldgebrek of geldovervloed, maar van het Geld als zoodanig. Dit hoort bij 't woord „gehoorzaamheid”. Want we kennen de reële wereldverachting niet als we niet bevroeden wat het Geld is, en we weten toch al, dat gehoorzaamheid en wereldverachting één zielekracht zijn.

De fundamenteelste waarheid, die over Geld gezegd kan worden, luidt, dat het menschendaad is, voortdurende menschendaad. Geld is geen „kristallisatie” waarin menschelijk doen is vastgelegd, dat losgemaakt kan worden naar willekeur. Geld doet, doet voortdurend. Al laten we het stil, renteloos liggen in goedgesloten brandkast, het blijft een macht geven over cultuurproducten van mensch en aarde, een macht, die we voortdurend in daadwerkelijkheid moeten houden, op straffe van te verhongeren. Ver-

wissel niet de daad van het Geld met den machtsinvloed, dien de menschenindividuën tegenover elkaar kunnen uitoefenen door verschil van geldelijke quantiteit. Geldgebrek en geldovervloed levert 't eene individu over aan de macht van 't andere, de mogelijkheid van ongelijke geldverdeeling doet een verworpen strijd ontstaan en blijven tusschen individu en individu. Maar dat is niet de daad van het Geld, evenmin als verschil van qualiteit der machine de daad van de Machine is. De daad van de Machine is versnelling en vereenvoudiging der productie en dat is iets heel verscheidens van den concurrentiestrijd, die gestreden wordt doordat de eene machine beter kan zijn dan de andere. Zoo is de daad van het Geld: het verwerken van de Aarde als grondstof der cultuur. Het Geld als voortdurende menschendaad is een machtsuitoefening, niet van mensch tegen mensch maar van den Mensch tegenover de Aarde. Het Geld is de gouden macht, die de Aarde onderwerpt aan den wil van den Mensch. Het Geld is voortdurende cultuurvereeniging van Mensch en Aarde.

Tracht nu belangloos-zuiver u in te denken in die werkelijkheid, die toch werkelijkheid blijft ondanks alles. Ban alle luidruchtige aandoeningswoorden uit u

die op het Geld gescholden hebben. Ban alle morrend aandoeningsgeklag uit u, dat gezocht heeft over den druk van het Geld. Wil nu uit ontroering zien. Wil nu de tragiek aanschouwen van de gouden Gelddaad. Dan alleen ziet ge goed, dan alleen ziet ge het wezen van de Gelddaad. Het wezen van een menschelijke daad is haar tragiek. Want Onafwentbare Smart is haar ziel en haar grens. Onafwendbare Smart is heel haar leven, heel haar gebaar. Zelfs de slechte en leelijke daden zijn, héél breed en diep gezien, tragisch — ze zijn 't niet voor hen die ze begaan, omdat voor hèn haar tragiek onzichtbaar is, maar voor hen die zièn kunnen, zijn ze 't wèl....

Eéns was de Mensch één met de Aarde, en dacht er niet aan dat hij één met haar was. Hij leefde bij haar, zelf een stuk van haar, naakt in primitieve naieviteit. En hij genoot de vruchten der Aarde, die hingen aan hare boomen en nederbogen in gebaar van zich-aanbieden. En hij was tevreden.... Maar toen de tijd kwam, die komen moèst werd hij ontevreden. Begeerten ontstonden en groeiden in zijn hart en hij vond de Aarde niet mooi genoeg toen hij begon te peinzen over schoonheid en leelijkheid. Hij wilde weten. Dat was de erfzonde, die hem zijn naieviteit

ontnam en zijn tevredenheid. Cultuur heet die erfzonde. De vruchten, die vanzelf naar den Mensch bogen in gebaar van zich-aanbieden bevredigden hem niet meer. Hij cultiveerde „kruiden des velds”, begon er brood van te bakken en eindigde met er alcohol van te branden. En ook zijn lichaam cultiveerde hij. Hij plaatste zich als „geest” boven zijn lichaam, meende zich over zijn lichaam te moeten schamen, en kleeedde zich toen hij ging bepeinen wat naaktheid was. Hij begon met 't bedekken van bloetheid en eindigde met kleeren uit te denken, die meer bloetheid doen raden dan alle bloetheid kan laten zien. En in koortsachtige begeerte hun aardschheid mooier te maken dan ze was, vonden de menschen een ruilmiddel uit, dat hun den onderlingen bijstand in 't vermooien van hun aardschheid vergemakkelijken zou — een ruilmiddel, om elkaar te helpen in 't pronken tegen elkaar, in 't nijdigen tegen elkaar. De begeerte, de aardschheid te „vergulden” deed het gouden Geld ontstaan. Maar zie nu, ondanks alle verdeeldheid van individuën het almenschelijken in het Geld. De apartheid van welke waar ook (consumptiewaar en productiewaar) is geheel opgeheven in het Geld, het Geld vertegenwoordigt geen enkele waar méér dan een andere, maar de essentie

van de waar als zoodanig, de waar niet alleen als voltooid product maar de waar heel en al, de waar in wording ook, i. e. w. de cultuurdaad. Zie nu in den glans van geld de tragische tranen blinken van den Mensch, den éénen Mensch. Hij werd vervreemd van de Aarde door zijn weetbegeerte, maar hij heeft heimwee naar de Aarde, ondoodbaar heimwee. Daarom doet zijn Geld die voortdurende menschendaad: de cultuur, het vermooien van en naar de Aarde. Want is alle schoonheid niet, is alle vermooiing niet de schoonheid der Aarde zèlf? Waar is schoonheid buiten aardscheit? Wat ook het Geld doet, het verzichtbaart geen andere schoonheid dan de schoonheid der Aarde, van wie de Mensch vervreemd is. En zoo gaat de Mensch in zijn aanhoudende cultuurdaad naar de Aarde terug, verzoent zich met de Aarde, om haar ééns weer te zien in naieviteit. Niet meer in primitieve naieviteit, maar in bezonnen naieviteit, in wijsheid. Niet meer in tevredenheid, maar in geluk. Ik zeide: De Daad van het Geld is het verwerken van de Aarde als grondstof der cultuur. Nu mag ik erbij voegen: de tragiek van die daad is haar moeizame verzoening van Mensch en Aarde. Bittere nood is die verzoening, bittere nood van armoede èn weelde. Maar zie dien nood niet als

ijselijkheid alleen, doorzie hem als de ééne tragiek van den Mensch, zie hem, nièt in bibberende aan-doening maar uit stille, machtige ontroering. Dan zult ge niet meer klagen over die „erfzonde” maar ze begrijpen als noodlottige scheiding van de Aarde en noodlottig wedervinden van de Aarde in nieuwe, herboren schoonheid. Door cultuur naar Natuur!

En nu durf ik mijn stoute bewering herhalen: de Aarde herleeft juist in het Geld en weert weg al wat aardsche genade door geldmacht dooden wil. Eén Ontroering is de ontroering van den Noodlotsgeloovige en de ontroering der Aarde. Zouden zij elkaar vijandig zijn? Eén ontroering is de ontroering van den Noodlotsgeloovige en de aardsche Schoonheid, die herglanst in gouden Geld. Zouden zij elkaar vijandig zijn? Neen — de wereldling zelfs weet dat er veel individueel onbegrijpelijks en ongrijpbaars is in geldwerkelijkheid. Maar de Noodlotsgeloovige weet, dat zijn ontroeringsgedachte hem zeker behoedt voor aandoeningsverwarring óók tegenover het Geld. Hij zal geen aandoeningsgenot vragen van het Geld, geen weelde om anderen te plagen, geen macht om anderen te overheerschen, geen kans om onafwendbare Smart te ontloopen. Maar hij zal wèl het Geld vragen een schild tegen den wereldling

die sart: „ik zal eens zien wat je zegt als je honger hebt.” Hij zal wèl het Geld vragen te mogen denken en luidop te mogen zeggen wat hij wil, hij zal wèl vragen bevrijd te blijven van wat hij nog niet anders vermag te zien dan als ijselijke, afwendbare smart. Zijn Geloof zegt hem, dat zijn vraag wordt gehoord en verhoord — hoe gaat hem niet aan. 't Is niet noodig, dat iedereen dit begrijpt. Maar wie 't wel begrijpt zal zich kunnen indenken in de zorgenvrijheid van den gehoorzamen, wereldverachtenden mensch, die zoo geloovig „vragen” kan al rekent hij niet op de bescherming van een almachtig „Individu”.

Nog even over het woord „verachting”. De ware verachting is op zich zelf niets anders dan juist waardeeren, goed zien, tragisch zien. Zij wordt alleen verachting door de ijdelheid van hen, die niet goed willen gezien worden. Zoo wordt het juist waardeeren der wereldknechten verachting doordat de wereldknechten ijdellijk eerbied eischen voor hun rusteloos streven naar „vooruitkomen” hun „noesten vlijt” en „onverdroten ijver” of nog zoo iets vervelends. Niemand heeft het recht een knecht te verachten om diens knechtzijn alleen. Maar als een knecht pretenties krijgt, maakt hij de juiste achting tot verachting.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTROERINGSDAAD.

I. HET WONDER.

De ontroeringsdaad is de ontroering zelve, maar beschouwd in haar gemanifesteerd-zijn, in haar naar-buitentreden, waardoor zij omstandigheden, toestanden, aandoeningen, kortom alle apartheden doet gehoorzamen aan hare koninklijke universaliteit. „Gehoorzamen” zeg ik. De macht der ontroering dwingt niemand tot morrend onderwerpen, tot kruipend buigen in wraaklistigheid. Neen, aan de ontroering „onderwerpt” zich niemand, niemand kruipt voor haar, niemand kan in haar vreezen welken dwang ook van individu op individu.

Maar vrijelijk gehoorzamen zal het hart van ieder wezen aan de ontroering, hetzij 't zijn gehoorzaamheid bekent of niet. En, waar geen listige leugen die gehoorzaamheid ontkennen kan, breekt zichtbaar de ontroering dóór in alle doen van individu op individu. Het „wonder”, het waarachtige geloofswonder is niets anders dan gehoorzaamde ontroeringsdaad. „Aan wie gehoorzamen wind en golven?” Aan de Ontroering, waaruit het Heelal

zich ontbolde en die nòg bevelen blijft in haar eigen Heelal.

Dit alles is waar voor wie het „wonder” in strikten zin goed te onderscheiden weet van zijn namaak, het wonderbaarlijke of extravagante. Over het wonderbaarlijke verwondert gij u, het wonderbaarlijke ontstaat uit behoefte aan de prettige griezeligheid zich te verwonderen — zoo gaan de menschen kijken naar goocheltoeren en luisteren graag naar „occulte” verhalen. Maar het wonder bewondert gij uit reine, belanglooze bewondering, uit de allerinnigste schoonheidsemotie die heilige eerbied is. De ontroering is machtig boven alle aparthed en het wonder is haar wezen — maar zoodra nieuwsgierige verwonderingszucht naar extravagante verschijnselen zoekt, straft zij de onbescheiden indringers door hun te geven wat ze zoeken: zij maakt hen blind voor al het waarlijk wondere en geeft hun spullemanssmaak en frazenplezier. Dààrom zijn goocheltoeren zoo bonterig banaal, daarom zijn de Christenen zoo blind voor 't simpel-wondere van het Evangelie en verkneuteren zich in wonderbaarlijke verdichtsels.

Maar wie uit overmaat van waar, kalm bewonderingsleven geen zucht naar prikkelende verwondering meer kent, in hem leeft de Ontroering en wondert uit hem

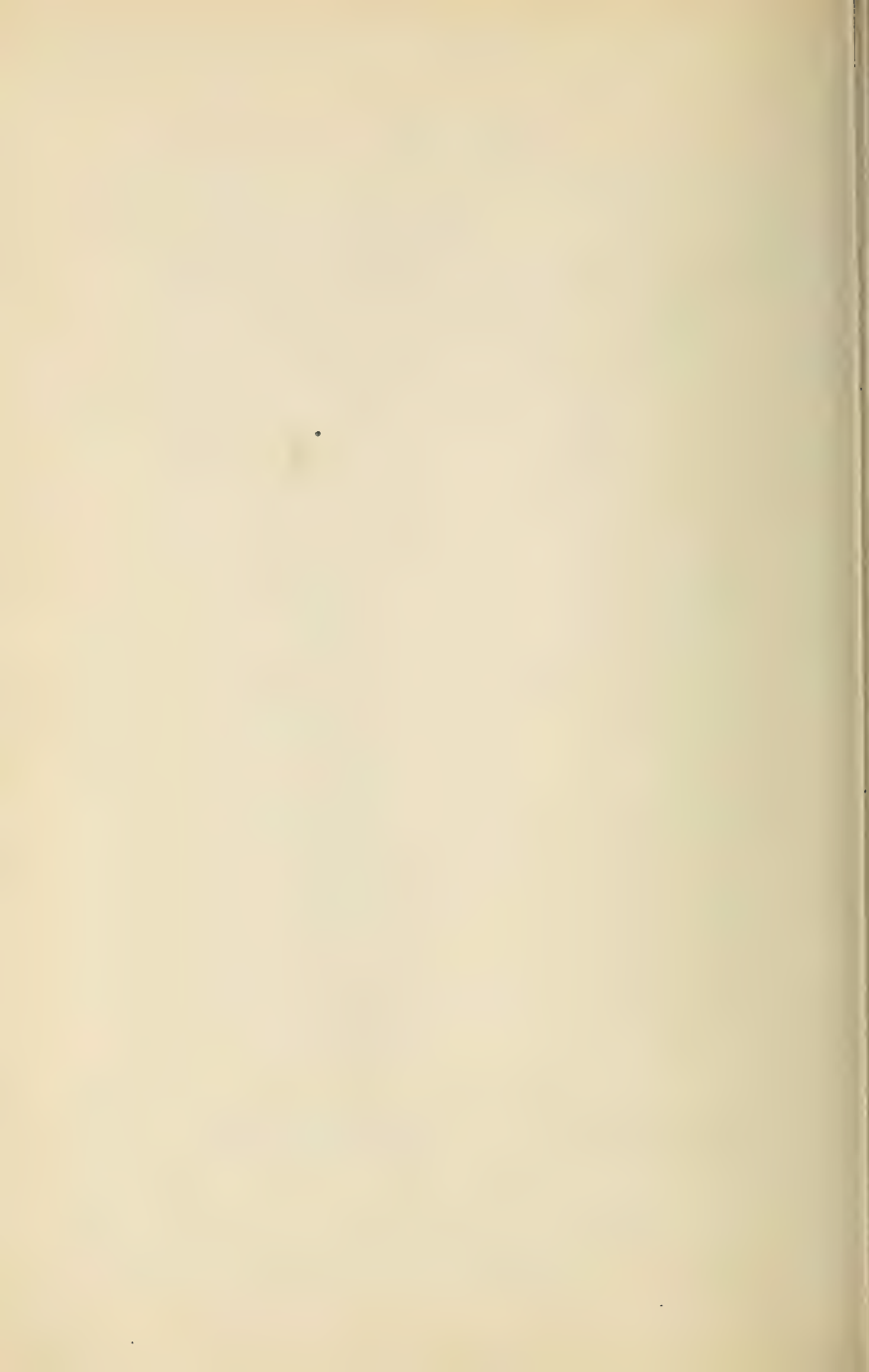
en door hem en toont hem haar wonderdaden overal. Hij leeft overal bij het Mysterie, dat hij niet „begrijpt”, d.i. verstandelijk ontleedt of weet te rangschikken in aparte werkingen van „oorzaak en gevolg”, maar dat hij heel duidelijk waarneemt van aanschijn tot aanschijn, zooals de kunstenaar zijn eigen schoonheidswerk, zooals de moeder haar eigen kind. In iedere gebeurtenis ziet hij een gebaar van Eeuwig Bevel en een gebaar van Eeuwig Gehoorzamen. Eeuwig Gehoorzamen van alle apartheid aan Eeuwig Bevel van de Heelalontroering, die tot persoonlijke Ontroering wordt in den mensch. Zoo wandelt hij over de Aarde, bewonderend bij iedere schrede de Gerechtigheid, dat eeuwig gehoorzaamt wat gehoorzamen moet, en dat eeuwig beveelt wat bevelen moet.

Wereldlingen, die het wonder niet kennen, noemen hem een zwakkeling, omdat hij niet met hen meestreeft en meeploetert om ook iets te bereiken. In waarheid treedt hij met zijn innigste menscheijkheid, zijn vreugden en zijn smarten, buiten het doen en tegendoen der individuën, omdat dit alles hem te klein is. Altijd nabij de ééne Ontroering gehoorzaamt hij Haar en doet alleen die groote Daad: gehoorzamen aan Haar. En Zij laat haar wondermacht stroomen door zijn gedwee

zich openende individualiteit: zoo wordt die „zwakkeling” een wonderdoener. Want nu ziet hij niet alleen het wonder overal, nu weet hij ook de Heelalontroering wonderen wrochten door hem. Ongedeerd van ziel schrijdt hij door spot en beschimping en laster van de zorgende, tobvende, ploeterende menschjes. Hij weet immers, dat mede door hem de levensschoonheid nog leeft op aarde. Een „nuttig lid der maatschappij” is hij niet en begeert hij niet te zijn. Maar aan den ontroeringsmensch is het te danken, dat de maatschappij niet totaal versuft en verkibbelt in geldverdieneu en vooruitkomen. Als er nog poëzie doorbreekt, in ’t brave huwelijksleven, zij ’t dan ook in den vorm van overspel, als liefde en haat nog kunnen doorbranden tot in de secure berekeningen der zakenmensen, als er, ondanks alle meten en wegen, nog gedacht wordt aan een Ondoodbare Eeuwigheid — dan is ’t de ontroeringsmensch, die zulke wonderen doet. Hij zal die wonderen blijven doen, en de rekeningen van maatschappelijke behouders en maatschappelijke hervormers zullen niet uitkomen omdat hij er nog is, de eenzame wonderaar.

En wat hemzelveu „overkomt”, hij weet ’t alles één wonder. Het gebeuren formeert zich om hem heen,

geroepen door zijn ontroeren, bevolen door zijn ontroeren. „Toeval” noemen 't de anderen, omdat 't heelemaal niet wonderbaarlijk is.

II. HET ONTROERINGSLEVEN IN DE WOORDSCHIKKING.

Het menschelijke ontroeringsleven heeft zijn eigen woordschikking, zijn eigen taalstijl, die is de meest gewone ontroeringsdaad. Ik zou mogen zeggen de „normale” ontroeringsdaad als „normaal” geen saaien klank had van welvarend-gezond, burgerlijk-netjes, knapjes-vervelend. Want als ik die eigen woordschikking de „gewone” ontroeringsdaad noem, bedoel ik daarmee volstrekt niets minderwaardigs. Het gepraat der menschen kan minder waard zijn dan het blaffen van een hond, maar de ontroeringsstijl is een verheven scheppingswonder. De ontroeringsdaad „spreekt” altijd van hart tot harte en „spreken” doen de menschen gewoonlijk door woorden. Daarom bezielt de ontroering vooral woorden, waarin zij zich zoo gaarne uit als in 't altijd-menschelijke, dat ons „voor de hand” is dag aan dag.

De schikking der woorden zegt heel wat meer dan hun letterlijke beteekenis alleen. De uitingswijze in het woord is àl wat mensch is, heel de mensch, hoog

of laag. De deining der woorden, hun samenhang, hun toon, kortom hun „stijl” zegt alles wat in een mensch omgaat, zijn leelijkste leelijkheid en zijn schoonste schoonheid. Het woordbeweeg kan krijschen van venijnige afgunst, het kan schorzagen van afschuwelijken wellust, het kan met korte hijgstooten huilen van wanhopige parvenuheerschezucht, het kan gluiperig smoezen van spionnenaard, die aast op intimiteiten, het kan grinniken van snerpende plebejerspret als een adelman gesmeten wordt met slijk Maar hoor de sonoore woorden, zie de lenige woorden van den ontroeringsmensch! „Weerlegt” hem vrij, spant à uw listige rattenfallen, gij nijdigen zonder sprekende ziel. De ziel, die spreken kan vreest u niet. Haar woordleven is vrij uit onvervreemdbaar geboorterecht. Wat uit de ziel geboren werd, is niet te vangen. Ik hoor het luiden, het bezielde woord, van bruiloftsfeest en liefdefestijnen, ik hoor 't fanfaren van vrijheidsklank en levensvreugd, ik hoor het gelaten weenen om 't verkrachte menschengeslacht, ik hoor het fluisteren van bloozende innigheid, ik hoor het triomfeeren van hoogen adeltrots in ongenaakbre eenzaamheid

Zoo verheffend als 't is, een sublieme gedachte te

hooren uitzeggen in doorleefden ontroeringsstijl, zoo ergerlijk is 't, haar te hooren napraten door een individu, dat het leven der ontroering mist. Vergelijk eens goed de verschillende zeggingen van één en dezelfde gedachte, dan zult ge 't zieletimbre hooren van 't ontroeringswoord en 't holle horten en stooten of het dikke gebom van „frazen”.

Ziehier enkele stalen:

Gedachte: Het menschelijke Leven is een Mysterie.

Godefroid Kurt, professor in de geschiedenis aan de universiteit van Luik, zegt deze gedachte in zijn boek „De Kerk van Christus bij de Keerpunten der Geschiedenis” als volgt: „Waartoe is de mensch op de wereld geplaatst, en wat is het doel van zijn bestaan hier op aarde? — Moet de mensch slechts voor een korte wijle de kortstondige toeschouwer zijn van het grootsche tafereel der schepping? Of is hij misschien het onbewuste werktuig van een hooger Wezen? Is hij misschien de beklagenswaardige speelbal der blinde krachten, die aan elkander zijn zinnen en zijn hart betwisten? Is hij, met de tegenstrijdigheden die den oorsprong van zijn bestaan kenmerken en met zijn onbegrensde geschiktheid om te lijden, wellicht niet de misboorling dezer wereld of de speelbal

van een eeuwige zinsbegoocheling? Heeft de mensch een toekomst te veroveren, een doel te bereiken, en die toekomst, dat doel, zijn zij de moeite waard en de krachtsinspanning, welke hij daarvoor moet aanwenden? Ofwel is hij slechts de toevallige en beklagenswaardige bijeenvoeging van stofdeelen, die na gedurende eenigen tijd vereenigd te zijn geweest in de gemeenschap van genoegens en smarten, vervolgens van elkander gescheiden worden, om later wederom met elkander te worden samengesteld in den eeuwigen kringloop van meedoogenlooze noodlottigheden?"

Hoor dat „holle horten en stooten". Kurt wil ons het mysterieuze doen beseffen van 't menschelijke leven, maar in niets ontwaren we de ééne ontroering, die ook in haar zeggung éénheid openbaren moet. Hij spreekt over allerlei dingen, die hij als vele apart-heden zegt, over 's menschen oorsprong, 's menschen doel, natuurkrachten, zinsbegoocheling, enz. enz. Waar is de ziel, de ééne, éénheidsscheppende, waar is de ontroering?

Maeterlinck spreekt dezelfde gedachte uit in „De Rijkdom der Bescheidenen".

„Het mysterie van 's menschen leven is een dagelijksche tragedie, veel inniger en veel werkelijker dan

groote gebeurtenissen ons openbaren Wie dat mysterie uitzegt, toont wat er wondervols is in het feit alleen, dat wij menschen er zijn. Hij laat zien het bestaan van een ziel in haar zelf, te midden van een onmetelijk heelal, dat altijd met haar en in haar leeft. Hij laat hooren, hoog boven de kleine woorden van verstand en wil, de plechtige en onafgebroken samenspraak van een wezen met zijn Noodlot. Hij volgt de wankelende en smartelijke schreden van een mensch, die zich naar zijn Waarheid, zijn Schoonheid, zijn God beweegt, of zich van zijn Waarheid, zijn Schoonheid, zijn God verwijderd”.

Men moet al heel weinig taalgevoel bezitten, om hier niet het wezenlijke onderscheid te hooren tusschen Kurt en Maeterlinck, den naprater en den ontroeringsmensch. Het ééne Mysterie van 's menschen leven heeft Maeterlinck hier in de ziel gegrepen en daarom zegt hij het uit als ééne voortdurende werkelijkheid, die zijn heele zijn vanzelf noodzaakt te zien en te spreken.

Een andere gedachte: Het Heelal gehoorzaamt aan ééne Scheppingsmacht.

Bossuet zegt dit zoo: „Hij, die in de hemelen regeert, aan wien alle heerschappijen hun macht ontleenen, wien alleen toekomt de glorie, de majesteit en

de onafhankelijkheid, Hij is ook de eenige die met hoogen trots wetten voorschrijft aan de koningen en hun naar zijn welbehagen groote en schrikwekkende lessen geeft." — Bom! Als Bossuet innig doorvoeld had, hoe ééne Scheppingsmacht het Al beweegt, zou hij haar niet zoo lawaaierig versierd hebben, met „glorie, majesteit", enz.

Thales zegt diezelfde gedachte: „Zelfs de steenen vallen uit goddelijke liefde." — Nu hoor ik de algehoorzaamheid aan de ééne Scheppingskracht. Wat schijnt op 't eerst ondervinden verder van de goddelijke liefde verwijderd dan vallende steenen! Wie zoo onpretentieus-eenvoudig en zóó stout hun vallen kan zien als voortdurende daad van die ééne Liefde, gelóóft — zijn ontroerde ziel ziet en spreekt.

Nog een gedachte: De dood is niet de ontkenning des levens.

Ik heb dit heel pathetisch hooren zeggen door een predikant: „Is met dit leven alles uit? Geloofst gij wat gij wilt, ik geloof het niet." — De predikant heeft dien zin laten drukken!

P. C. Boutens zegt diezelfde gedachte:

„En alleen is leven leven

Als het tot den dood ontroert." —

Dat is àf, dat is juiste, heel rake formuleering, die niets te veel zegt en niets te weinig, dat is zóó maar gezegd door iemand die wéét, dat is zieletaal.

Ontroeringsstijl is uiteraard „stil” evenals de ontroering uiteraard „stil” is. Ontroeringsstijl spreekt uiteraard alleen tot hen, die zelf ontroerd zijn in bijna gelijke ontroering. Maar 't kan gebeuren, dat de ontroeringsmensch luide spreekt door de bijkomstigheid, dat hij, uit innig mededoogen, gehoord wil worden door niet-ontroerden òòk. Dan wordt de stille, gewijde priesterstijl tot wijdklinkende aposteltaal. Alleen pleziërmenschen gaan zonder emotie voorbij als zij een waren apostel hooren. Ontroeringsmenschen groeten hem als hun zielverwant en andere schrikken — misschien tot nabijen zegen. Pleziërmenschen zijn òòk allen, die geheel opgaan in uitsluitend verstandelijk werk. Ze doen wèl gewichtig, de wetenschapsmenschen — maar is 't nu heusch iets anders dan een „pleziertje”, gelijk te krijgen in een polemieek of de eerste te zijn, die een nieuwe bacil heeft gezien? Pleziërmenschen zijn allen, die niet leven noch begeeren te leven voor en door de smarten en de vreugden van het diepe menscheven-zelf, die niet krimpen kùnnen

van pijn als ze 't gepraat hooren van machtige wereldlingen hoe ze den Mensch wegliegen om een baantje of enkele jaren langer tobbens, die niet luisteren kunnen naar de nog machtiger maar gansch bescheiden stem der Waarheid. Zij roept den Mensch ten leven, ten vollen, doorzichtigen leven van hart en geest en lijf in één moment van eeuwigheid — pleziërmenschen gaan kijken naar koordedansers of bacillen als 't maar prettig is, en vinden een apostel „niet goed bij 't hoofd”. En werkelijk dreigt er gevaar voor den apostel „niet goed bij 't hoofd” te worden. Want hij spreekt tot hen, die zweven tusschen pleziërmenschen en ontroeringsmensen, hij spreekt tot hen, die 't breede leven begeeren. Zij zullen zich op hem wreken als ze niet bereiken wat hij deed schitteren voor hun begeerige zielen, en 't is vreeselijk te vallen in de wraakgedachten van teleurgestelde zielen.

Ik zal u enkele bladzijden aposteltaal laten lezen. En 't zou me hartelijk verheugen als ge 'n beetje mededoogen voeldet met den zwaarbeproofde, die geroepen is, apostel te zijn.

„Toen Zarathustra in de stad kwam, die bij de wouden ligt, vond hij daar veel volk verzameld op den markt: want er was beloofd, dat een koorde-

danser zijn kunsten zou vertoonen. En Zarathustra sprak aldus tot het volk:

„Ik verkondig u den Koningsmensch. De mensch is iets, dat overtroffen moet worden. Wat hebt gij gedaan om hem te overtreffen?

Alle wezen schiepen reeds iets boven zich uit: en gij wilt weer de ebbe zijn in dien grooten vloed en liever nog terugkeeren naar het beest, dan den mensch te overtreffen?

Ik bezweer u mijne broeders, blijft de Aarde trouw en gelooft niet, die u altijd spreken van bovenaardsche hoop! Giftmengers zijn 't, hetzij ze 't weten of niet.

Verachters van het leven, versletene en zelf vergiftigd, van wie de Aarde walgt: laat ze verdwijnen

Eens zag de ziel met verachting neer op het lichaam en toen was die verachting het hoogste: — mager wilde zij het lichaam, leelijk, verhongerd. Zoo meende zij het lichaam en de Aarde te ontglippen.

O die ziel was zelf nog mager, leelijk en verhongerd: en wreedheid was de wellust van die ziel.

Maar ook gij nog, mijne broeders, zegt mij: wat verkondigt ùw lichaam van ùwe ziel? Is uwe ziel iets anders dan armoede en onreinheid en erbarmelijk genot?

Waarlijk, een onreine stroom is de mensch. Een zee alleen kan dien stroom in zich opnemen zonder zelf bevuild te worden.

Ziet, ik verkondig u den Koningsmensch: hij is die zee, in Hem kan uw groote verachting vergaan.

Wat is het grootste, dat gij nu beleven kunt? 't Is de ure van uw groote verachting. De ure, waarop gij walgt, ook van uw geluk en uw verstand en uw deugd....

Niet uwe zonde, maar uw lauwheid is hemel-tergend, uw gierigheid in uw zondigen zelfs is hemel-tergend!...."

(Fr. Nietzsche: „Also sprach Zarathustra".)

Dat is wèl apostelstijl. Luide spreekt hij, zonder luidruchtigheid. De apostelkracht werd geboren in eenzame stilte, en ze slaat in klanken uit voor de woelige menschen, luide klanken, die nog doordrenkt zijn van de stilte waaruit zij kwamen. Verontrustend dringen zij door tot de zielen der menschen, maar niet de minste gejaagdheid vertroebelt haar timbre: in rustige mijmering bloeide de aposteltaal en nu zij opspringt, plotseling als een pas-rijpe bloem, ademt zij nog de rust die de eeuwigheid bedroomt. Hoe streng is de apostelzegging, streng van overvloedige kracht, maar hoe

teeder is haar strengheid, die kastijdt uit liefde: ik bezweer u, wees toch warm of koud, maar beleedig uzelf niet met walgelijke lauwheid.

Als ik zoo het woordleven bepeinsd heb en ik kom dan in de pratende wereld, kan me een droefenis overvallen van onbeschrijfelijk heimwee, een mededoogen met àl wat mensch is, vol van nooit te weenen tranen. Onvergeeflijke wreedheid lijkt 't me dan tegen mij zelven, nog woorden te zeggen, die zoo vaak werden gedwongen tot knechtendienst voor waarheidhatende wezens. Welk woord werd niet verkracht en weggezweept als 't waarheid zeggen wilde! De Waarheid leeft ons zoo heel nabij, maar wij zorgen wel, dat ze alleen in diepste lijden spreken kan. Wij grijpen de arme, weerlooze woorden en schoppen ze de wereld in: „Praat, lastert, insinueert, liegt, maar vooral: maakt lawaai! We zullen je knijpen en branden dat je gilt van pijn, want lawaai willen we, dat de nabije Waarheid maar niet aan 't woord kan komen. Want de nabije Waarheid zou onze geheimen verraden en ons vernederen.... we willen ons niet schamen over onze liefde-leegte, ons ongelukkig huwelijk, ons hart vol opgekropten nijd; we willen ons bemoeien met dingen die ons niet aangaan,

met schandaalniewwtjes en gekibbel en nog veel meer — anders wordt zichtbaar en hoorbaar wat ons wèl aangaat. . . .”

Arme menschen! Tòch is de Waarheid ons wezen-zelf en geen schaamte is sluw genoeg in 't liegen, dat ze haar verbergen kan heel en al. Tòch spreekt de Waarheid, die we vermoorden willen met woorden. Ze spreekt uit onze oogen, ons gebaar, onzen gang, en terwijl onze mond lacht van ijdele grootspraak trillen onze lippen in gedwongen erkennen van eigen nietigheid. Waarom gedwongen erkennen? Omdat we nog niet weten, dat er maar één grootheid is: te leven uit de ééne almenschelijkheid en bevrijd te zijn van anstige zorg om kleine, kwijnende eer. Omdat we nog niet weten, dat maar één geluk is: de sprekende eenzaamheid van den éénen Almensch.

„O Eenzaamheid, gij mijn vaderland Eenzaamheid! Te lang leefde ik wild bij vreemden, dan dat ik niet met tranen tot u zou wederkeeren!

Nu dreig mij maar met den vinger als moeders dreigen en lach mij toe als moeders lachen, nu zeg mij maar: En wie was hij, die als een stormwind eens van mij wegstormde?

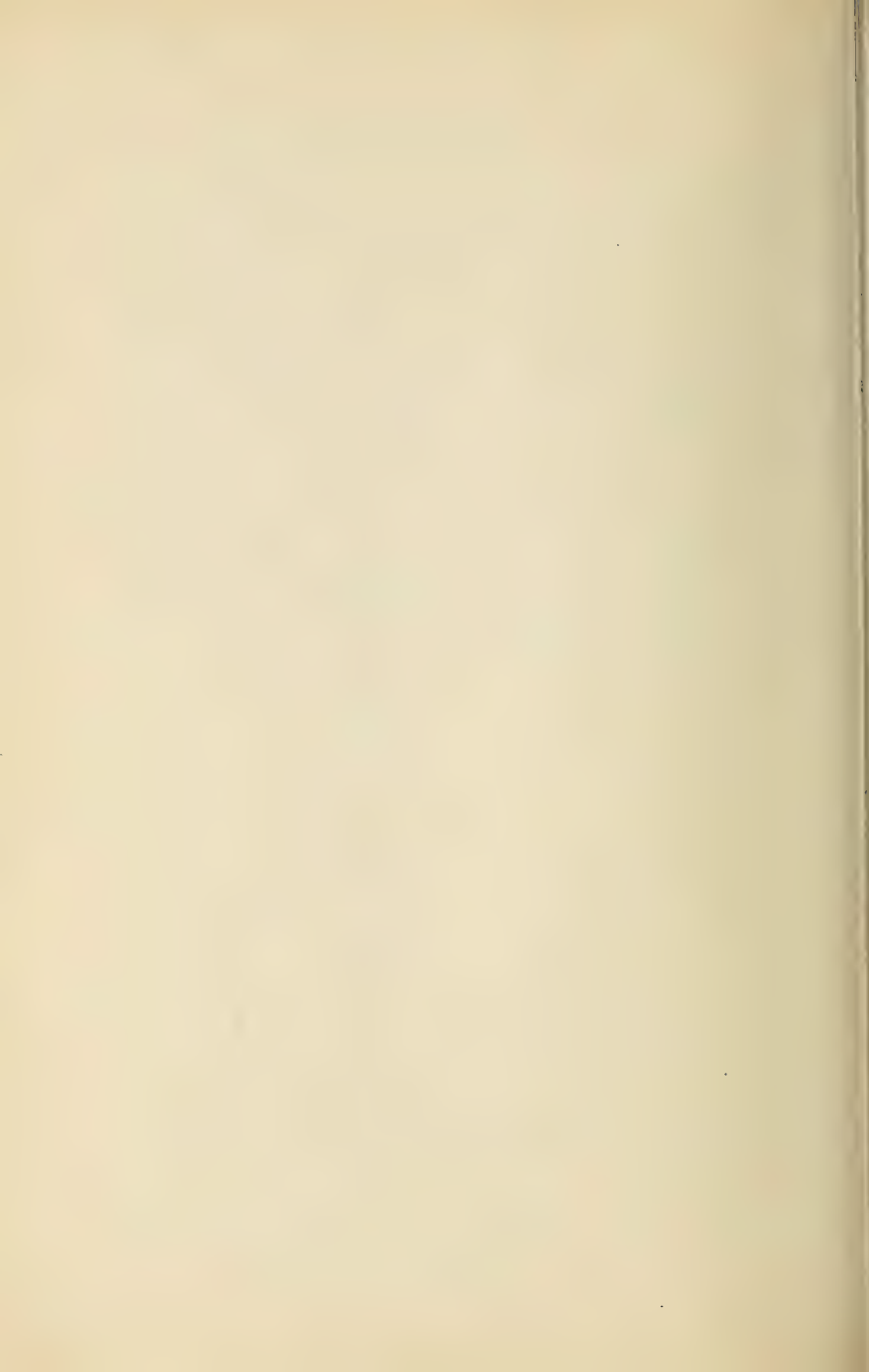
O Zarathustra, ik wèet alles: ook dat gij onder de

velen verlatener waart, gij eenling, verlatener dan ooit bij mij. . . .

Maar hier zijt ge bij uzelf in eigen land en eigen huis. . . .

Oprecht en open kunt gij hier tot alle dingen spreken; en waarlijk, als lof klinkt 't in hun ooren, dat iemand met allen dingen — rechtuit spreekt.

Hier springen alle woorden van het zijn open en alle banden, die het woord binden springen hier los. Al wat is, wil hier woord worden, en al wat wordt wil van mij leeren spreken. . . .” (Fr. Nietzsche: Also sprach Zarathustra).

III. GEDRAGEN OP DE WOLKEN.

De natuurverschijning kan op tweeërlei wijze onze Meesteresse zijn. We kunnen haar als voorbeeld nemen en als toonbeeld. Tot voorbeeld wordt ze ons, als we haar navolgen, als we b.v. de vlucht der vogelen bespieden om vliegmachines uit te vinden. Dit is niet de edelste wijze om van de natuurverschijning te leeren; „navolgen” is altijd iets minderwaardigs. Tot „toonbeeld” wordt ons de Natuur, als haar verschijning ons ontroert en het menschelijkste in ons die ontroering uit in de menschelijkste aller uitingen: zuivergezegde en zuivergeschikte woorden. Zoo spreken dan begrippen, vrij van alle zware fantasie, begrippen, helderwit van preciesheid en warm van levende bezieling, niets volgen ze na, niets beschrijven ze — ze profeteeren en schrijven vóór, bevelend uit de ééne Alontroering zelve.

Ziehier een Natuurverschijnsel, dat we allen kennen:

Waar de Aarde leefde een vollen zonnedag, om-

omscheppend in haar donkeren schoot sappen en gassen het kleurige vruchten en bloemen, daar stijgen bij 't schermerlichten dampen uit haar omhoog. „Kwade” dampen heeten ze bij de menschen omdat ze ziekten meebrengen van allerlei soort. Voor de Aarde zijn die dampen niet kwaad maar „onverwerkt”, ze zijn niet opgenomen in 't vruchtbaar Aardeleven, ze ontbinden zich, nu de Aarde, verlaten van verwekkende zonnestralen, gaat rusten. Maar als de Zon met haar warmte en haar licht in hoogen hemel die dampen ontmoet, boetseert ze er wolken van, die bij de schoonheid der Aarde hooren.... maar nog schooner blijken in haar elegante soepelheid en doorzichtig kleurbeweege dan de aardsche dingen hier beneden, die stijf zijn en grof vergeleken bij de vluchtige lichtheid der transparante wolken. En de Zon zendt in bevruchtenden zegen de wolken terug en vernieuwt het aanschijn der Aarde, haar eeuwig-verjongende aanschijn.

Beschrijf dit natuurverschijnsel wie wil, het navolgend met schilderende woorden.... ons moge het geen voorbeeld maar een toonbeeld zijn, en woord worden van persoonlijke, niets navolgende wijsheid. Laat vrij van alle fantasienabeelding, zich openen uwe

gedachten en luisteren naar ontroeringsleven door simpel zien gewekt.

De ééne Aarde leeft in de veelheid der menschen, omscheppend in haar ééne ongrijpbare moederleven kleine begeerten en illusïën en meeningen, tot groot-menschelijke kracht en waarheid en geloof. Maar vele begeertetjes en illusietjes en meeninkjes zijn onverteerbaar door 't reinigende, vermooiende Aardevuur: zij rukken zich van de Aarde los en jagen angstig rond in dwerrelende wereld. „Kwaad” is ons die wereld, omdat ze ontaarding meebrengt van allerlei soort. Voor de Aarde zijn die werelddingen niet kwaad, maar „onverwerkt”, ze zijn niet opgenomen in het vruchtbaar Aardeleven, ze ontbinden zich waar de Aarde ze loslaten moet, niet warm-bevrucht genoeg door den éénen Ontroeringsmensch, die de Zonnemensch der aardsche menschheid is. Maar de ééne menschelijke Ontroering gloeit, zonnemiddelpunt in heel ijle sfeer, groeiend steeds in stijgende scheppingswarmte; en het meest ontaarde stijgt er heen, want daarheen gaat het verlangen ook van het meest ontaarde — zoo bitter schreit het naar de Zonnewarmte der Ontroering. Aldoor stijgen ze, de menschelijkheidjes, de onverwerkte, de

dwerrelende, de verlangende, en de ééne Ontroering ontmoet ze, boetseert er een menschlichaam van, aardsch en hoorend bij de schoonheid der Aarde nòg schooner in zijn vrijen lach, in zijn subtiële lichtheid, dan de mooiste mensch hier beneden. Stijf en log is de mooiste mensch hier beneden, vergeleken bij hem, den openen, doorzichtig-waren, machtigen Koningsmensch, die verschijnen moet als onze oogen vrij genoeg zijn om dàt heerlijke lichaam te kunnen zien, gebaar van de Zonneziel die alle ontbonden menschenkwaadheid verbindt en levend maakt, tot zijn heilig vleesch hernieuwt en zijn heilig bloed. Gij treurt niet om de slechte dampen der Aardplaneet als gij de schoone kleuren ziet, die de zon erin doet lichten — als gij geheel „ziende” zijt geworden, betreurt ge de slechtheid der menschen niet meer: de Christus had ze noodig om tot levende verschijning te worden voor de „zienden”.

Maar nu is de Zonnemensch nog geen verschijning voor ons, wachtenden. De Zon der vruchten en bloemen is ons zijn toonbeeld maar. Die Zon, de zichtbare bij uitstek, verzichtbaart de Aarde hier beneden en daarboven de wolkenmassa's, lichter dan de Aarde, behoorende tòch bij de Aarde: gedragen op de Aarde. Maar lichter

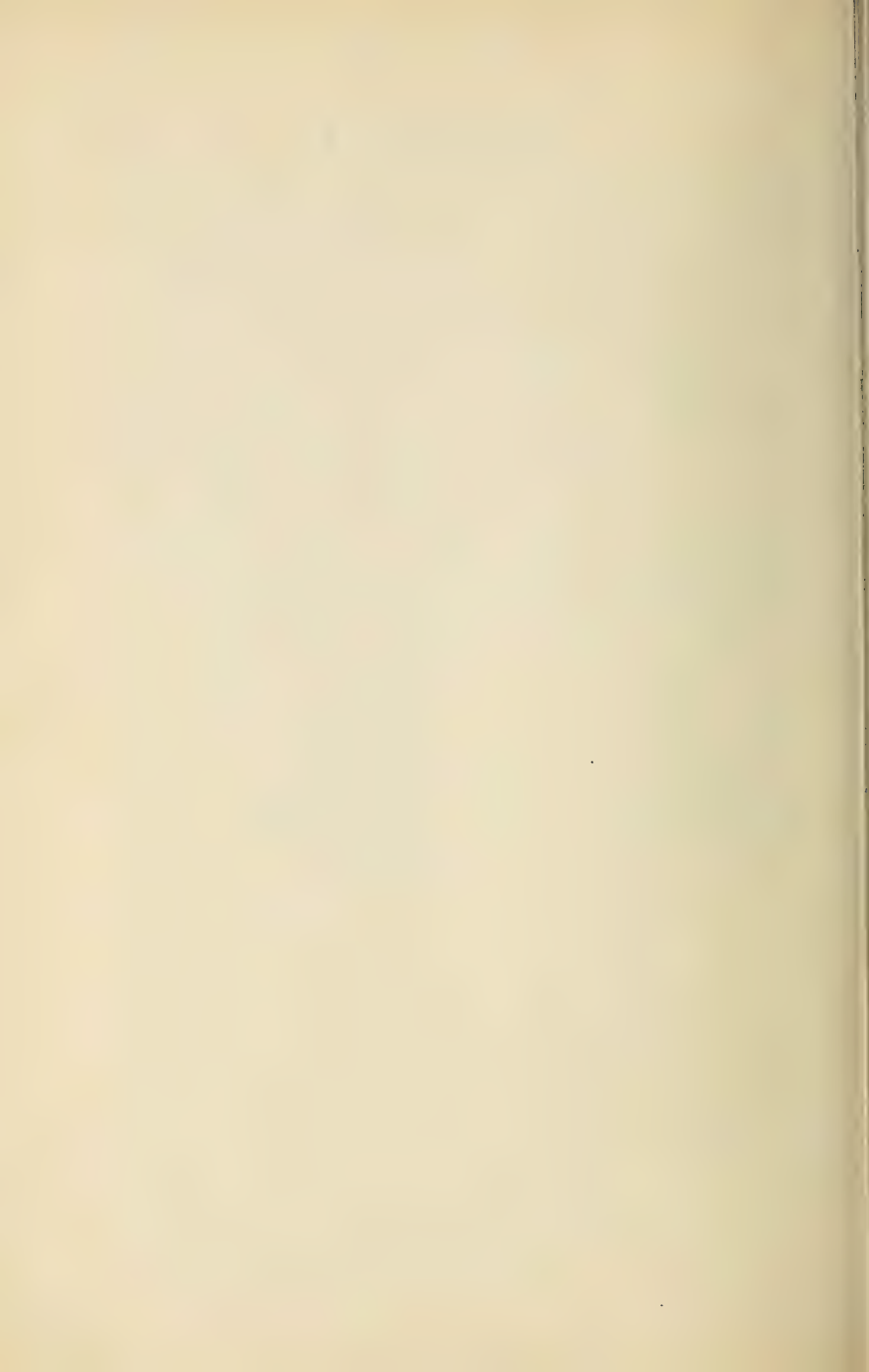
nog is de sfeer waarheen opstijgt de massa der onverwerkte menschelijkheid, lichter dan de wolken, hoorende tòch bij de wolken: gedragen op de wolken. In die sfeer leeft de Christus en hij zal menschenwolken formeeren tot verschijning, zijne verschijning. En voortdurend zendt hij in bevruchtenden zegen geheiligde menschelijkheid, zijne menschelijkheid, zijne genade, naar de Aarde terug, vernieuwende haar eeuwig-verjongende aanschijn.

„Gedragen op de wolken” — wie zijn gedachten niet vrij kan houden van zwaarkleurige fantasie, ziet hier een gekleed man, wiegelend op onmogelijk-vaste wolkenvormen, en hij loochent die kinderachtigheid of is kinderachtig genoeg zich ermee te paaien. Maar wie het lichte, bezonnen ontroeringsleven waarder weet dan bonte fantasie, waarder ook dan aparte feitelijkheid waaraan de fantasie zich altijd vastklampt, hij kan profetiën weten, geloovig weten. Ongeloof is 't, aan fantasie en grove feitelijkheid geboeid ongeloof, dat het Christenevangelie bezwaren blijft met „Geschiedenis”. Eerst als die versteende doodheid uit het evangelie is weggestraald door levenwekkend geloof, eerst dan heerscht de Waarheid, die feitenverwinnende wonderen wekt — minder wonderbaarlijk dan gene-

zing van zieken en herrijzenis van lijken, maar rijker aan simpel bewonderingsleven.

Intusschen dwerrelen nog onverwerkte begeertetjes en illusietjes en meeninkjes om ons heen, ook dicht om ons heen, in eigen daden, in eigen vleesch en bloed. Maar dit is nu reeds een heerlijk voorspel van komende Christusopenbaring dat we alle menschen-„slechtheid” weten als lichaamsmateriaal, onafwendbaar-noodige verschijningsstof voor de Christusziel. En de daad van dit weten, dat nu reeds in ons leeft profeteerende van jubelend zien hierna zij is vergeving voor alles wat we „slecht” noemden. Vergeving voor eigen slechtheid allereerst, vergeving voor anderen uit kracht van vergeving voor eigen kwaad. Zeker, „kwade” dampen zweven rond van nijd en wraakzucht en kleineerende ijdelheid. Maar we weten dat die dampen stijgen vol heimwee, naar het licht van de Christuszon. Zoo zien we den nijd niet meer als verdeelende doodsontbinding allèen, maar als heftig-zwak verlangen naar liefde òòk. Zoo zien we de wraakzucht niet meer als handhaving van kleine ikheid alleen, maar ook als verlangen naar groote Gerechtigheid. Zoo zien we de ijdelheid niet meer als bedroevend-komieke

pronkzucht alleen, maar ook als nog niet doorvoelden trots op den éénen God-mensch wiens Leven ons aller Leven is. Dat ware vergeven uit kracht van helderzien is reeds een wonderdaad van den éénen Christus. In hun hart aanbidden alle menschen die Daad, zij gehoorzamen in hun hart allen aan het wonderend Bevel van die Daad. Hun verstand alleen weet nog niet wat ze doen hoe al hun kwaad en kleinheid stijgt naar de sfeer, gedragen door de wolken en stijgende hulde brengt aan den God-Mensch, die dààr zijn machtigste leven leeft en groeien doet. Hun verstand weet nog niet dat „slechte” daden niet slecht zijn maar „onverwerkt” en dus recht hebben op wetend vergeven. Als eenmaal ook hun verstand voor die Waarheid opengaat, is hun nijd en wraakzucht en ijdelheid geformeerd door de Christuszon tot verheerlijkte liefde en gerechtigheid en deemoedigen trots.

IV. HET ZUIVERE LUISTEREN.

Nog is de Christus-zelf ons niet verschenen onloochenbaar zich toonend aan gedachten en aan zinnen.

Maar wel formeert hij reeds zijn wolklichaam en zendt zijn heiligen dauw en heiligen regen naar de wachtende Aarde.

Die dauw is de Taal, wijdende Taal, zij vermenscht al wat voelt en denkt.

Die regen zijn de woorden, klaar-heldere woorden, zij verreinen al wat menschelijk te leven tracht.

Welk menschenkind zal zeggen: de Taal is mijn en niet van u? De Taal is heel een menschenvolk, de Mensch, omwonden nog in volkenoord maar toch de Mensch, geboren, niet gemaakt.

Welk menschenkind zal zeggen: dit woord is mijn en niet van u? Zoo het woord waarachtig woord is, geboren, niet gemaakt, zoo is het begripen-leven van velen uit ééngeboren almenschelijk weten.

Nog is de Taal de Christus niet, maar zij zweeft

uit Christus' lichtsfeer, gehoorzame Engel, trouwe Bode, de goede Taal.

En nòg zijn de woorden de Christus niet, maar toch spreken zij uit den Eénen, die niet gemaakt werd maar geboren.

Luister niet naar menschen, die sprekend verduisteren de Taal en de woorden, verdedigend hun eigen welbespraakte meening,

heftig in stem of gebaren, om in te breken in het huis uwer ziel,

of listig indringerig, zoet-vleiend, imponeerend om dóór te glipen naar uw innigst zijn,

of verhalend occulte vertelsels, die prikkelen uw verwarrende fantasie: in verwarring grijpen hun begeerige handen. . . .

Luister alleen naar wie de Taal verklaart, zeggende dit woord is zóó geboren en dàt woord aldus,

en geloof alléén als het naklinkt in u: zoo heb ik 't allang gehoord, dat zijn mijn woorden, die ik nog niet duidelijk wist.

Dan is uw luisteren een zuiver luisteren. . . . Geen aparte klank bindt dan uw engbegrensde ik aan engbegrensde ik, maar wat geboren werd in velen èèn, dàt luistert dan en spreekt en vindt zichzelf weer.

't Is heel eenvoudig zoo. Maar vrees den eenvoud niet, zoo hij bezonnen is en klaar.

't Is ook heel moeilijk zoo. Waar groote Eenheid leeft, daar geeft aparte ikheid zich gestorven. Maar vrees dat sterven niet — 't is ongemaakt zoo goed als het geboren worden. O laf bedrog in wat niet sterven durft en zegt: ik wil niet sterven. . . .

Toef in de vallei der aparte daden en speel met ze, een aardige ontspanning met kleurig speelgoed.

Maar in de vallei der daden blinkt maar blikkerig klein gedoente. Dit is uw zongewijde dag alleen, wanneer gij doet uw groote Daad, uw groote Daad van luisteren.

Zoo werkt gij mede met 's Heeren boden, bereidt gedachten en zinnen hier beneden.

En weet, dat gij zult leven waar Hij leeft. Waar denken en zien en hooren en proeven en ruiken en voelen, waar alles luisteren is, het eeuwig-zalige Werk van luisteren.

Nu is de Taal de Heer nog niet, de Meester, de Verlosser, de Zaligmaker zelve.

De Meester, die wègspreekt alle wijfeling, die alle Moeten doet worden tot welbewuste, blijde Moeten.

De Verlosser, die alle boeien slaakt waardoor ikheid aan ikheid is gehecht.

De Zaligmaker, de eeuwige Zondag waar alle Leven luistert en spreekt en vindt zichzelf weer....

Neen, de Taal is de Heer nog niet.

Want vele tongen heeft de Taal naar veler volkenard en de Heer is Eén en Hij alleen.

Noem Hemzelf met een woord, dat boven aller volken sprekende veelheid zweeft, geboren niet maakt: Christus.

En noem zijn wijsheid met een woord, dat boven aller volken sprekende veelheid zweeft, geboren, niet gemaakt: Sophia.

Vraag nu nimmermeer hoe Hij u verschijnen zal, geroepen door uw luisterdaad.

Wee, dat vraagt ge uw fantasie, uw zware fantasie, en zij antwoordt weer dien gekleeden man, wiegelend op onmogelijk-vaste wolkenvormen,

of leugener nog: een gouden paus met kardinalen, schreeuwend-rood,

of plebeïscher nog: een braven man, die saaiheid goedvindt, lovend haar als deugd.

Geen Zon is Zon en mint een zwaarheid. Geen

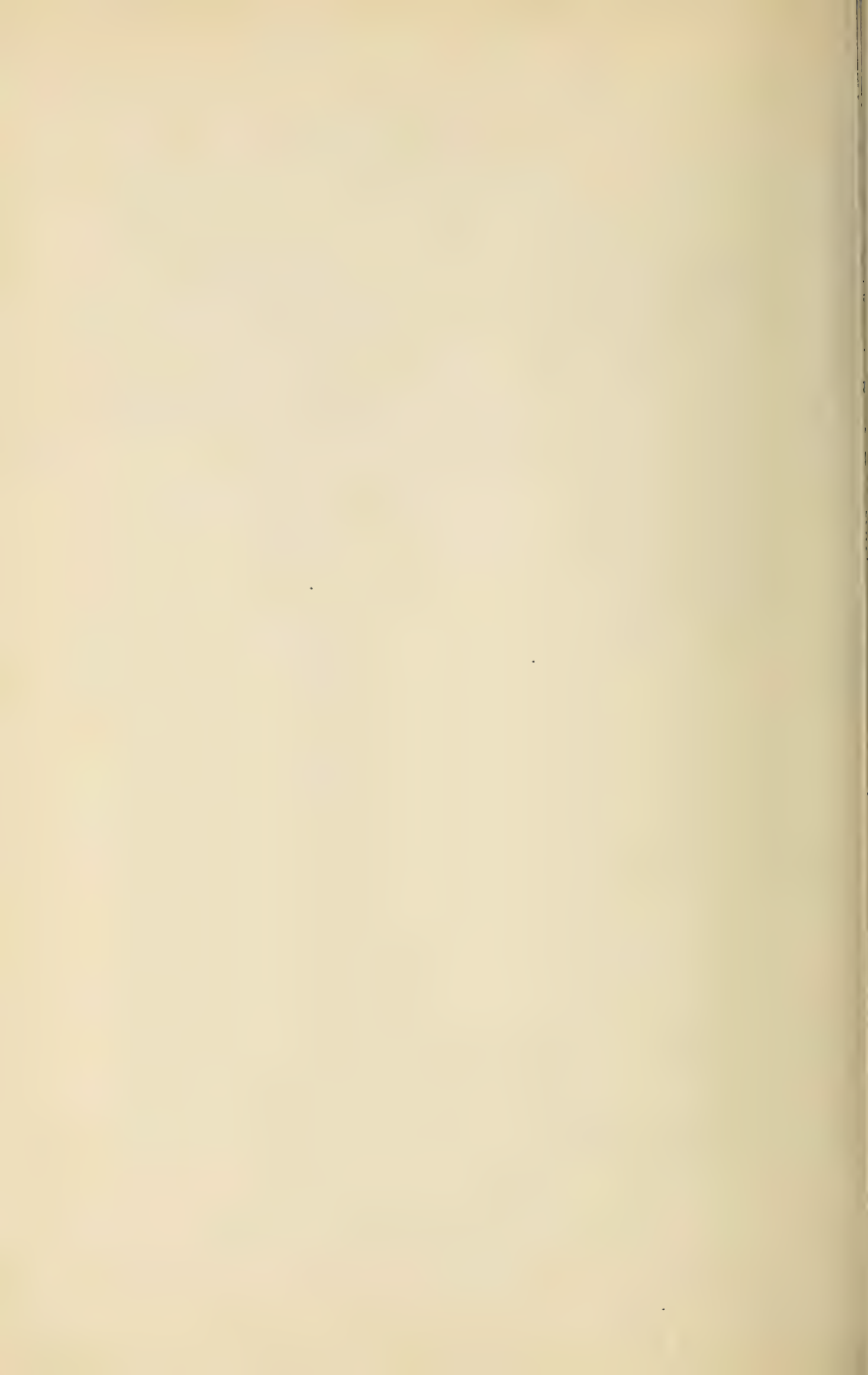
Zon is Zon en wil een vale saaiheid, een makke saaiheid zonder gevaar.

Wacht maar geduldig, tot Hij u verschijning wordt.

Die verschijnen moèt, als niets dan luisteren kan uw pure luisterdaad.

Die Meester is, en Verlosser en Zaligmaker, wiens doen is des Konings doen:

Een volk te scheppen, één van ziel, vrijelijk gehoorzamend zijn vrij Bevel: dat de ééngeboren Schoonheid heersche, en Zij alleen.

V. LEVENSSCHOONHEID.

De klank van het woord *) is de weerklank van 's menschen nabije, altijdige omgeving.

Zoo zij uw nabije, altijdige omgeving mooi, uit eerbied voor uw woord, dat recht heeft op zuiveren klank.

Het steeds noodige zij mooi, dan wordt uw woordklank mooi en heel uw menschzijn wordt opgevoed in levensschoonheid — en gaat scheiden van de schoonheid der onnoodige dingen als van een verleden, lange kindheid.

Waar het blijvend-noodige mooi is, en het mooie blijvend-noodig, daar is het noodige volmaakt en de schoonheid volmaakt en denkt aan „kunst” alleen in dankbaar herinneren.

Muziek is mooi, maar mooier is de goede woord-

*) Onderscheid het woord-zelve van den woordklank. Het woord zelve is het begrip in zooverre het zich manifesteert, de woordklank is geluidsbeeld (afbeelding of uitbeelding) ervan.

klank. Muziek zingt nu en dan en buiten het noodige leven; maar woordklank is altijd bij ons, woordklank is noodig.

Beeldende kunst is mooi, maar mooier is, wat, goed gebeeld, ons dagelijks dient. We hangen schilderijen, eenzelvige dingen, aan onze noodige wanden en zetten beelden naast noodig huisraad.

Mooi is een liefde-zang, maar mooier is het liefde-leven zelf, het noodige.

Kunst is maar kunst, heimwee naar de blijvend-noodige schoonheid in eigen lijf en ziel en geest en gebaar.

Voor velen is de kunst nog noodig: hun brande het noodige heimwee dag en nacht, de lieve pelgrims naar 't verre Vaderland.

Maar wiens geloof het Noodlot werd en Noodlot zijn geloof, hij wil één-geboren Noodigheid alleen, vol-groeide schoonheid alleen.

Hij wacht zijnen Koning maar, den Koning, al-noodig en al heerlijkheid.

En vrij van heimwee is zijn geloovig-wetend wachten, zijn scheppend wachten,

In rijke Eenzaamheid.

VI. CHRISTOSOPHIE.

Christosophie is niets anders dan onvermengd geloof aan Christus-zelf, den God-mensch.

Onvermengd geloof: vrij van alle geschiedenis, die vertrouwen veronderstelt in vertellers, welke we niet kennen; vrij van alle kerkgezag, dat op historisch gezag is gebouwd en dus niet meer zekerheid kan bieden dan geschiedenis. De evangeliën, die, voor 't grootste gedeelte, geschiedenis willen zijn, geven noch verklaren ons geloof. Integendeel: ons geloof alléén kan het Evangelie in het evangelie vinden en verklaren. En de wonderfeiten geven noch verklaren ons geloof. Integendeel: het geloof alleen kan wonderen doen, en ze als wonder ervaren.

Geloof aan Christus-zelf: los van alle vertrouwen op mensch of boek of stelsel. Dit geloof groeit noodwendig uit de totaal onbevangen ziening van wat zich van nature, noodwendig dus, aan ons openbaart; die onbevangen ziening uit zich in zuivere taal en

wordt wederkeerig door zuivere taal streng gecontroleerd. Het eenige wat men in die ziening „stelselmatic” zou kunnen noemen in wijderen zin, is de volgehouden bezonnenheid met volgehouden ongemaaktheid. Zoo „ziet” de Christosoof steeds duidelijker den altijdigen Christus-zelven, uitgebeeld in de natuur van dingen en woorden, die noodwendig profeteeren van een veel volmaakter belichaming in ijlere, buitenwereldsche, aardsche sfeer.

Christus, den God-Mensch: het Noodlottige, niet meer gezien in schrik en angst maar ervaren in bezonnen overgave; het noodlottige, tot bewustzijn herboren, gedachten scheppend en barend, taal scheppend en barend, scheppend en barend al wat ongemaakt-menschelijk is; Mensch-zelf bij uitstek, aan wien alle menschen-individen hun menschzijn ontleenen, menschelijker naarmate zij meer zijn Alpersoonlijkheid in zich opnemen en naarmate zij minder apartelijke individuen zijn, menschelijker naarmate zij Hem meer vrijelijk gehoorzamen en minder dienen eigen individu of anderer individu.

Christosophie is niets anders dan onvermengd geloof aan Christus-zelf, den God-Mensch.

De Christosophie is, als puur denkleven, niet voor

het groote publiek, maar voor zeer weinigen. Alleen ware gedachtearistocraten kunnen de Christosophie geheel beleven. Gedachtearistocraten zijn zij alleen, die slechts in pure gedachten waarheid weten, en alle begerend gestreef voorbij kunnen gaan als niet waard te beleven. Gedachtearistocraten weten zich alleen geropen tot het „zuivere luisteren”.

Dat luisterwerk is te subtiel om gedaan te worden in de grove wereld; te vrij om gedaan te worden door wie gebonden zijn met wereldbanden; te stil, om gedaan te worden waar al wat mond en tong heeft praten mag. Dat groote werk kan alleen gebeuren in aardsche intimiteit van bloemen en rijpe cultuurdingen, die even puur aardsch als aardsche bloemen zijn.

Als de Christosophie, zwevend nu nog zonder te huis, „plaats grijpt”, zal zij haar „centra” vinden in levensgenootschappen, die vóór alles taalgenootschappen zullen zijn in den edelsten zin van het woord — levensgenootschappen, waarin gevierd wordt de eeredienst van de Taal, waarin geconcentreerd is het „zuivere luisteren”. „Geconcentreerd”, niet van de wereld afgescheiden — zooals de Zon niet is afgescheiden van de Aarde, maar als lichtconcentratie voortdurende weldaad voor de Aarde blijft.

Ook buiten die centra zal de Christosophie blijven spreken uit overmaat van luistergeluk in haar geheel-toegewijden. Tot de wereld zal zij spreken, zooals dat mogelijk is, — niet van ziel tot ziel in volkomen openheid, maar in gelijkenissen en symbolen en veelkleurig massageloof. Als de wereld dankbaar was zou zij haar stilste werkers eeren, haar verlichten, die de veelheid van wetenschap en kunst en massageloof doorworstelden om te komen tot de zuiverste cultuur: de levens-schoonheid-zelf. Maar als de wereld dankbaar was, zou ze geen wereld meer zijn.

*Zoo is 't toch niet gebeurd, dat ik gesproken heb en
gij geluisterd.*

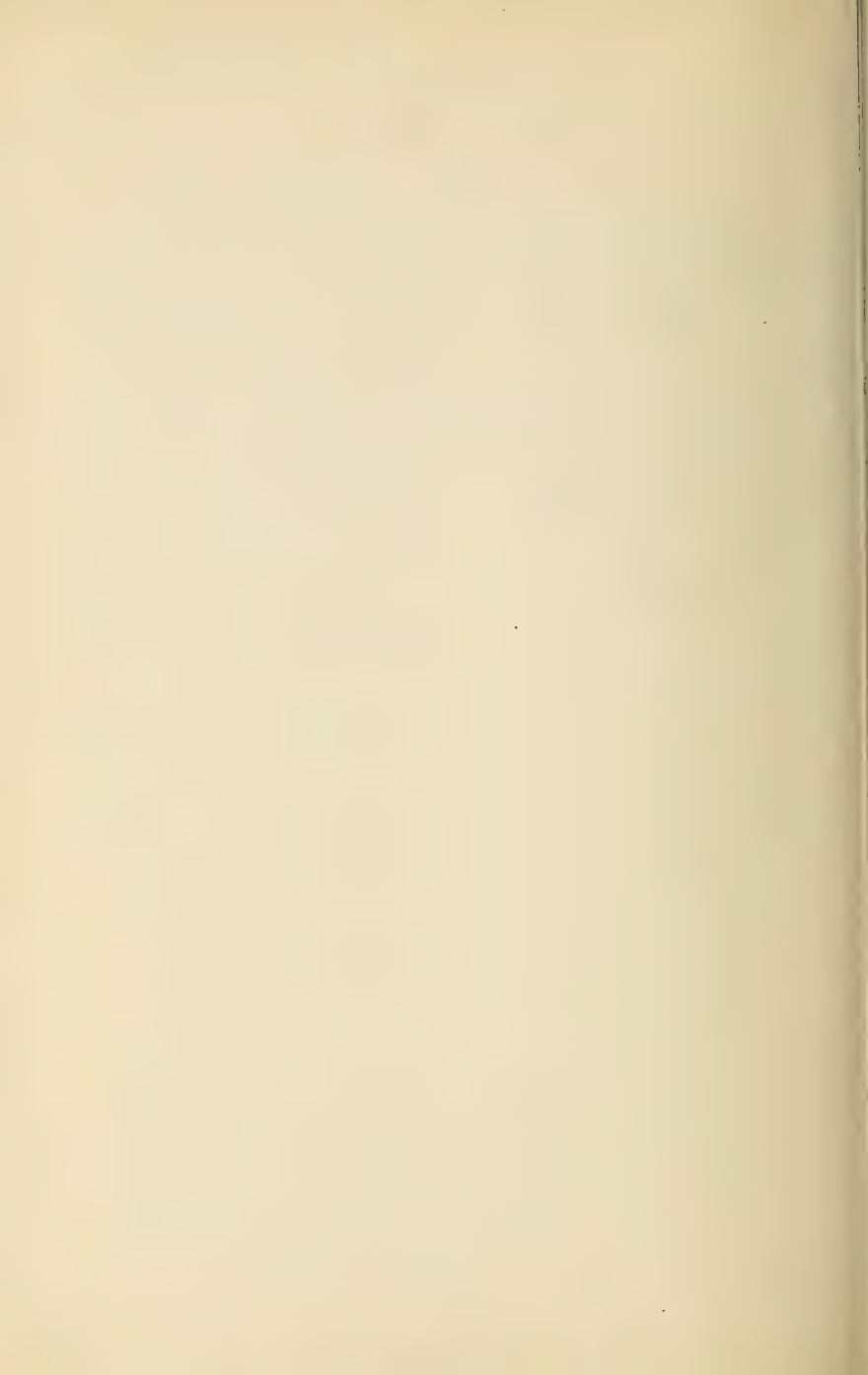
*Ik luisterde met u, en wat gesproken heeft, het
was de Taal alleen.*

*En als ik hoorbaar luisterde, dan kwam 't uit
louder luistergraagte.*

*En als mijn luisteren zingen werd, dan kwam 't
louder luistergeluk.*

*Zei de Taal ons niet: aandoening, en ontroering,
voorbeeld en toonbeeld en zooveel andere woorden uit
haar ééne Leven, algeboren, niet gemaakt?*

*Zoo was 'k met u eerbiedig luisteraar: gehoorzame
bode van de Bode des Heeren.*

STELLINGEN.

- I. Het Noodlot is hoogst-schrikwekkend bij eerst ondervinden, maar wordt hoogst-bemoedigend bij innig, tragisch ervaren.
- II. Het hoogst-schrikwekkende bij eerst ondervinden, dat hoogst bemoedigend wordt bij innig ervaren, dat spreken de menschen uit, bewust of onbewust, als zij zeggen: de ware God.
- III. De afgoden ontstaan doordat de menschen bescherming zoeken tegen de Noodlottigheid. Uit vele afgoden kan niet één ware God worden.
- IV. De menschelijke ontroering is het dóórwerken van de ééne Scheppingskracht in een menschelijk individu.
- V. Het reine streven naar Waarheid is het zich onvoorwaardelijk openstellen voor wat van nature waarneembaar is.
- IV. Alles is natuur, d. i. Alles is geboren. Maar wat ons onafwendbaar als „gemaakt” voorkomt

mogen wij nog niet „natuur” of „van nature” noemen.

- VII. Natuurverschijning, als „toonbeeld” gezien baart geen vergelijking maar wijsheid.
- VIII. Het Leven is de éénheid van baren en geboren worden: het gebeuren.
- IX. Waar een menschindividu zich overgeeft aan het ééne Menschwezen openbaart zich Persoonlijkheid.
- X. Persoonlijkheid alleen is oorspronkelijk. In individueelste uiting van individueelst gevoel is wel geen navolging maar dat is slechts negatief. De ware oorspronkelijkheid is niet „bizonder”.
- XI. God is Christus en Christus is God: de ééne godmenschelijke Persoonlijkheid zelve.
- XII. „Heilsfeiten” zijn verontrustende apostelwoorden van het rustige Christusleven aan saaie menscheid, wier Christusverlangen voorloopig is: verlangen naar onrust.
- XIII. Het ware wonder is 't eenvoudigst gebeuren.
- XIV. Wie op aparte feiten bouwt is van den éénen God verlaten.
- XV. „De hand, die weinig werkt heeft een fijner gevoel” (Hamlet).

-
- XVI. Zichzelf onderdrukken of anderen onderdrukken is uiting van brute kracht, gedreven door vrees voor de macht der Waarheid.
- XVII. Suggestie is dwang van individu op individu. De Waarheid suggereert niet.
- XVIII. „Gloedvolle voordracht” is een vorm van suggestie. De verkondiger der Waarheid verklaart.
- XIX. Dorre toelichting is geen verklaring. De ware verklaring is een vorm van ontroering.
- XX. De Waarheid heeft geen hulp van bewijzen noodig. „Bewijzen voor de Waarheid” zijn maar pleidooien.
- XXI. De Taal is de groeiende Christusopenbaring aan de volkeren.
- XXII. Onbevangen, bezonnen luisteren naar de levenswoorden der moedertaal is menselijke herschepping, noodzakelijke nationale voorbereiding tot internationaal verkeer van mensch tot mensch.
- XXIII. Vrij leven geeft recht op vrijen dood.
-

INHOUD.

Eerste Hoofdstuk: Over den Naam „Christosophie”

	Blz.
I. Wat is een Naam.	1
II. Eenvoudige Waarheidskennis	3
III. Naakte Daad	13
IV. Wat „Christosophie” beteekent	23
Ter Verduidelijking van den Samenhang	30

Tweede Hoofdstuk: Over de Ontroering

	Blz.
I. Mystisch Zien	33
II. Wat „Ontroering” beteekent	43
III. Aandoening en Ontroering	53
IV. Rijke Eenzaamheid	63

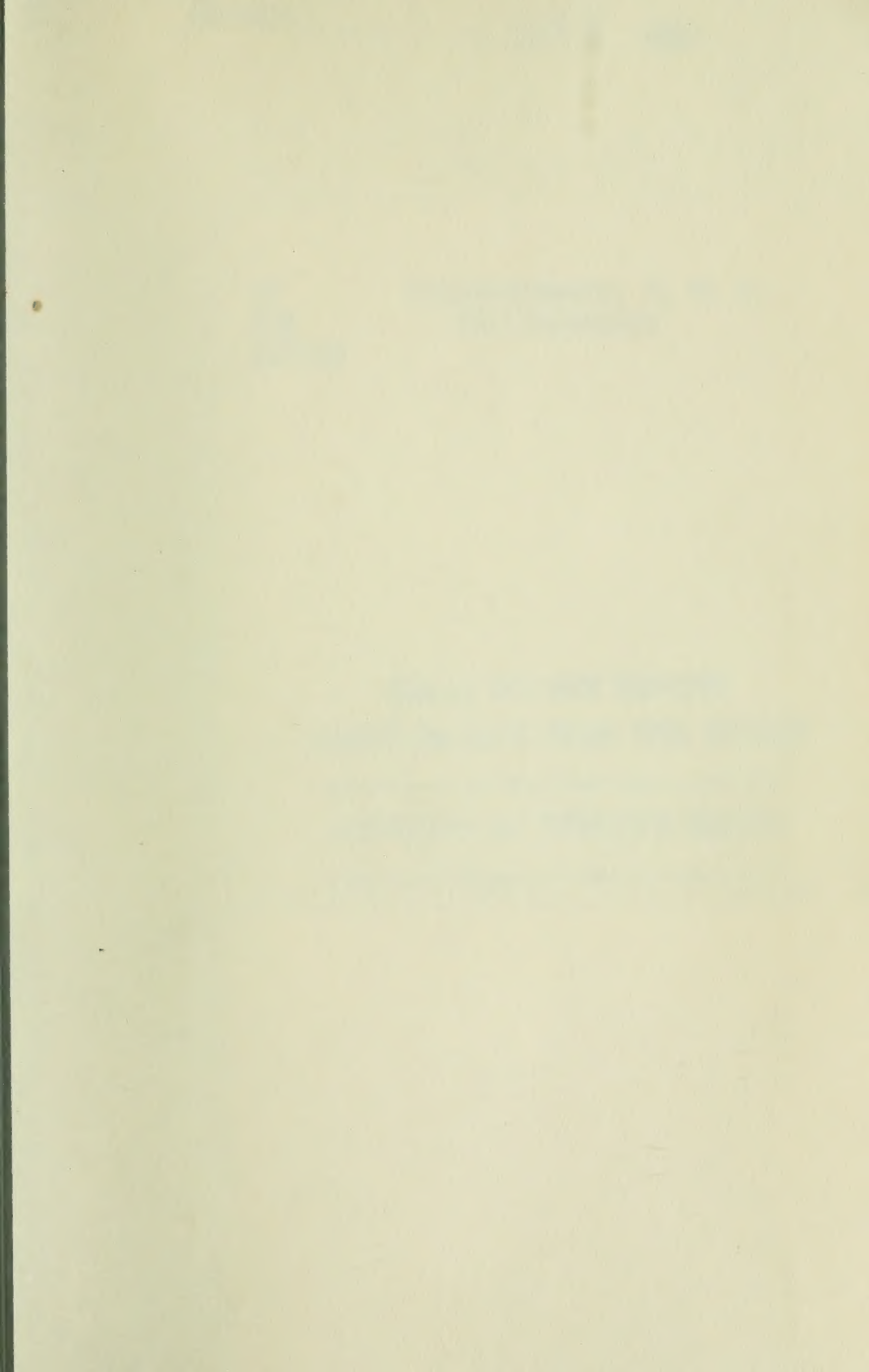
Derde Hoofdstuk: Over de Ontroeringsgedachte

	Blz.
I. Noodlotsgeloof	73
II. Persoon en Individu	81
III. Waarheidsliefde en Nieuwsgierigheid	89
IV. Gelijkmoedigheid en Onverschilligheid	101
V. Religie	109

	Blz.
VI. Christosophische Moraalbepalingen.	121
Vroomheid	123
Bescheidenheid	128
Moed	133
Rechtvaardigheid	142
Vergevingsgezindheid	144
Reinheid	145
Gehoorzaamheid	150

Vierde Hoofdstuk: Over de Ontroeringsdaad

	Blz.
I. Het Wonder	167
II. Het Ontroeringsleven in de Woordschikking . .	173
III. Gedragen op de Wolken	187
IV. Het Zuivere Luisteren	195
V. Levensschoonheid	201
VI. Christosophie	203
Naschrift	207
Stellingen.	209
Inhoud	213

BINDING MAR 3 1869

BP
605
C47S35

Schoenmaekers, M. H. J.
Christosophie

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 10 04 02 024 5